

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

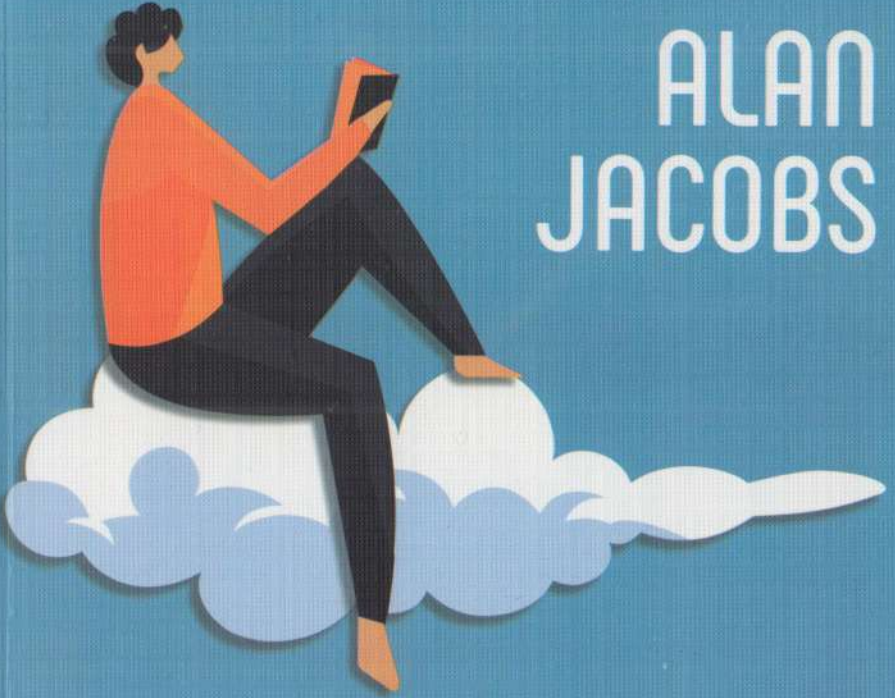
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ALAN
JACOBS

Dikkat Dağıtıcı Bir Çağda
**OKUMANIN
HAZZI**

Çeviren: Nural İdrisoğlu

Dikkat Dağıtıcı Bir Çağda

OKUMANIN HAZZI

ALAN JACOBS

Translated from the English Language edition of THE PLEASURES OF READING IN AN AGE OF DISTRACTION by Alan Jacobs, originally published by Published by Oxford University Press, Inc. This edition arranged through Kayı Literary Agency. Copyright © 2011. Turkish translation Copyright © 2022 by Sola Unitas. All rights reserved.

Tüm hakları saklıdır. İngilizce orijinali, Published by Oxford University Press, Inc. tarafından THE PLEASURES OF READING IN AN AGE OF DISTRACTION adıyla yayımlanmıştır. Bu eser Kayı Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Bu eserin çeviri sorumluluğu Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Bu kitabın hiçbir bölümü yazılı izin alınmadan kopyalanamaz ya da çoğaltılamaz.

SANDER YAYINLARI

Şakayık Sok. No: 40/8 Kat: 2 Teşvikiye Şişli/İSTANBUL
Telefon: 0212 939 76 52 - E-posta: sander@sanderyayinlari.com
www.facebook.com/sanderyayinlari
www.twitter.com/SanderYay
www.instagram.com/sanderyayinlari
<https://sanderyayinlari.com>

ISBN: 978-625-8064-26-1

Yayıncı Sertifika No: 45798

1. Baskı: İstanbul 2022

İmtiyaz Sahibi: Umut Kısa

Genel Yayın Yönetmeni: Şener Demir

Çeviren: Nural İdrisoğlu

Editör: Emre Yaman

Redaksiyon: Neşe Siyamoğlu

Son Okuma: Pınar Ateş

Mizanpaj: Hilal Yıldız

Kapak Tasarımı: Özkan Köse

Orijinal Adı: The Pleasures of Reading in an Age of Distraction

BASILDIĞI YER

Deren Matbaacılık Ambalaj Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi

Beylikdüzü Ösb Mahallesi Orkide Caddesi 9/Z Beylikdüzü/İstanbul

Sertifika No: 47881

© Bu kitabın tüm yayın hakları Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopya edilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

Birlikte okuduğum ve okuyacağım öğrencilerime...

Okurun dikkatine! Bu kitap, okumayı sevmeyenlerin veya okumaya karşı kayıtsız kalanların ilgisini çekmeyebilir. Bu kitabın okuyucusu olacak insanlar, çok uzun zaman önce bile olsa, okumanın verdiklerini -keyif, bilgelik, neşe- görenlerdir.

Evet, Yapabiliriz!

Bir süre önce ergen oğlum, oturduğum odaya girip elimdeki kitabın başlığını okuyabilmek için başını eğdi. Elimde Mortimer Adler ve Charles Van Doren tarafından yazılmış bir klasik olan *How to Read a Book*,* adlı kitap vardı. “Off!” dedi. “Geçen yıl okulda bu kitabı okuttular. Belki kitap okumak hakkında bir şey öğrenmişimdir ama sonrasında bir daha hiç elime kitap almak istemedim.”

1940 yılında Mortimer Adler, *Kitapları Nasıl Okumalı*’nın ilk baskısını yayımladı; daha sonra, ani ve kalıcı popülaritesi karşısında şaşırdığını belirtti. Adler, bazı açılardan utanmaz bir şekilde elitist olmasına rağmen -bazı kitapların Büyük Kitaplar olduğu ve bunların okumaya en değer kitaplar olduğu inancı tüm hayatını şekillendirdi- *Kitapları Nasıl Okumalı*, Amerikan popülizminin ince geleneğine aittir. Bu girişimin altında yatan inanç, en zorlu metinlerin bile üstesinden gelen yetenekli bir okur olmak için pahalı bir üniversite eğitime sahip olmanız gerekmediği idi. Bunun yerine sadece biraz rehberliğe ihtiyacınız var -tek bir ciltte tavsiye edilen strateji ve taktikler- ve ora-

* *Kitapları Nasıl Okumak*, Bülent Dalgıç, Kitapevi, 2011.

dan, kendi bilgeliğe giden yolunuzu izleyerek Adler'in kendisinin ancak mütevazı bir aracı olduğu *büyük geleneğe* layık bir birey hâline gelebilirsiniz. Adler'in kılavuzu, Charles Atlas'ın vücut geliştirme için *Dinamik Gerilim* programının okuma için olan versiyonuydu: Biraz 'kendin yap' cesareti ile ortalama bir Amerikalı için sağduyulu, pratik bir program. (*Kitapları Nasıl Okumalı'da* Charles Atlas'a oldukça benzeyen öğütler var: "Kendi zihninizin gücünden başka hiçbir şey olmadan, önünüzdeki semboller üzerinde öyle bir şekilde çalışırsınız ki kendinizi yavaş yavaş daha az anlama durumundan daha fazla anlama durumuna yükseltirsiniz." Bu, Atlas'ın vücut geliştirmeye yönelik *Dinamik Gerilim* yaklaşımının entelektüel versiyonudur, ağırlık kullanmak yerine kası kasa karşı çalıştırır.) Görece az Amerikalının üniversiteye gittiği ve daha da azının liberal sanatlar vurgusu olan üniversitelere devam ettiği bir çağda, Adler'in sunduğu kendinden emin talimatlara karşı büyük bir açlık olduğu ortaya çıktı.

Otuz yıl sonra Adler, okuma rehberini gözden geçirmesine yardım etmesi için Charles Van Doren'i görevlendirdiğinde Amerikan sosyal dokusu önemli ölçüde değişmişti. Geri dönen askerlerin üniversite harçlarını ödeyen savaş sonrası Piya-de Yasa Tasarısı sayesinde, Amerikalıların çok daha yüksek bir yüzdesi üniversiteye gidebiliyordu. Böyle bir durumda Adler'in yönlendirmesinin daha az değerli olacağı düşünülebilir. Ancak üniversitelerin anlam arayışından çok gerçeklerin yayılmasına odaklanması nedeniyle üniversiteye katılımın artmasının Amerikan Halkı'nın okuma becerilerinin gelişmesine çok fazla fayda sağlamadığını ileri sürdü. Ayrıca, 1940'tan bu yana hayatımızda olan bir şey daha vardı: Televizyon. Amerikalıların dikkati gitgide daha fazla dağılıyor ve daha az eğitiliyorlardı; okuma giderek daha alışılmadık, aslında doğal olmayan bir uygulama hâline geliyordu; bu nedenle kitabı her zaman olduğu gibi güncel kaldı.

Adler muhtemelen bu iddiada haklıydı. Peki, 1972'de Amerikan tarihinin gelecek otuz yılına bir göz atma şansı olsaydı, ne

derdi? Elimizdeki sayısız dikkat dağıtıcı şeyi görünce okumanın bir kayıp olduğu kanısına varıp pes ederdi belki de. Ne de olsa 1972 yılında dörtten fazla televizyon istasyonuna erişimi olan az sayıda Amerikalı vardı; bilgisayarlar üniversitelerin ve birkaç büyük şirketin bodrumunda kilitli, devasa cihazlardı.

Birçok çağdaş Jeremy'nin* ağıtlarına rağmen okumanın nedeni hiçbir şekilde kayıp değildir. Yüzlerce muazzam *Borders* ve *Barnes & Noble* kitapçılarının -bu zincirlerin son dönemdeki mücadelelerine rağmen- ispatlayabileceği gibi Amerika'da milyonlarca sadık okur var, *Amazon*'un kitap satıcısı olarak büyük başarısı, *Oprah*'ın *Kitap Kulübü* ve Amerika'daki en son NEA okuma araştırması, edebi kurgu ve diğer uzun biçimli eserlerin okunmasında şaşırtıcı bir artış olduğunu ortaya koyuyor.**

Bir de şu var: Ocak 2008'de *Apple Computer*'in başkanı Steve Jobs, *New York Times* muhabirleriyle röportaj yaptı; öncelikle *Apple*'in en yeni ürünlerini kutlamakla ilgilenirken diğer konulardaki görüşlerini de paylaşmaktan çekinmedi. Örneğin, *Amazon*'un o zamanlar yeni olan elektronik okuma cihazı *Kindle* hakkında, "Ürünün ne kadar iyi veya kötü olduğu önemli değil, gerçek şu ki insanlar artık okumuyor." dedi. "ABD'deki insanların %40'ı, geçen yıl bir veya daha az kitap okudu. İnsanlar artık okumadığı için tüm anlayış en baştan kusurlu." İki yıl sonra *Apple* yeni ürünü *iPad*'i tanıttı; cihazın *Apple*'in yeni çevrimiçi kitap mağazasıyla bağlarını ve gazete, dergi hatta kitap okumak için bir araç olarak mükemmelliğini vurguladı. Son derece sömürülebilir bir okur müşteri grubunun 2008 ve 2010 arasında kendiliğinden ortaya çıktığını düşünmüyorum.

* 'Ağlayan Peygamber' olarak da anılan İbrani kökenli Yahudi peygamber. (e.n.)

** "National Endowment for the Arts'in yeni raporu Reading on the Rise, yakın Amerikan kültür tarihinde önemli bir dönüm noktasını belgeliyor. Çeyrek yüzyıldır ilk kez, anketimiz edebi okumanın yetişkin Amerikalılar arasında arttığını gösteriyor. On yıllarca süren düşüş eğilimlerinden sonra, bu kapsamlı ulusal ankette ölçülen hemen hemen her grup arasında kesin ve net bir artış oldu." Raporun dayandığı anketler 2008 yılında yapıldı. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Birçok okurumla tanışıyor, konuşuyor ve onlardan haber alıyorum. Önceki kitaplarımın okurlarından düzenli olarak e-postalar ve mektuplar alıyorum. Bu okurlar oldukça geniş bir eğitim ve deneyim yelpazesini kapsıyor gibi görünüyor. Geçtiğimiz birkaç hafta içinde, C. S. Lewis biyografimin üç okurundan haber aldım: Bloğunda bu konu hakkında uzun bir gönderi yazan Kanadalı bir üniversite öğrencisinden gelen e-posta, Florida'daki bir lise öğrencisinden kitabın daktilo ile yazılmış bir sayfalık incelemesini içeren bir mektup -genel olarak beğenmişti ancak bazı bölümleri kafa karıştırıcı bulmuştu- ve yarım asır önce Lewis ile yazışmış olan ve bunu benimle paylaşmak isteyen New Yorklu yaşlı bir kadından uzun, el yazısı bir mektup. Elbette bunlar sınırlı türden konuşmalardır ancak okurlarla daha kapsamlı şekilde konuşmaya başladığımda, tüm heveslerine rağmen çoğu zaman güven eksiklikleri olduğunu keşfediyorum; iyi, odaklanarak ve dikkatli bir şekilde, sağduyu ve sezgi ile okuyup okumadıklarını merak ediyorlar.

Bu belirsizlik nesiller boyu uzanır ancak farklı tatlarda gelir. Akranlarına *En Aptal Nesil* adı verilen ve sürekli olarak aynı anda birden çok uyarana bağımlılıklarının onları büyük kalın kitapları okumanın gerektirdiği ciddi odaklanma ve kararlılıktan mahrum bıraktığı söylenen genç insanlar ilgimi özellikle çekiyor. Bazıları bu tür suçlamalara karşı direniyor ancak çoğu bunlara az da olsa inanıyor. Tekrar tekrar okuyamadıkları söylenince neden denemeleri gerektiğini merak etmeye başlıyorlar. Böyle bir nota sesi çıkaranlar sadece gençler veya yirmili yaşlarındaki insanlar değil; kırk yaşına kadar ve birkaç durumda daha yaşlı insanlardan da böyle cümleler duydum. Birçoğu eskiden okuyabildiklerini ancak çevrimiçi okumaya ve bunun teşvik veya talep ettiği kısa ilgi patlamalarına alıştıklarından beri artık bir kitapla oturamadıklarını söylüyorlar. Yerlerinde duramıyorlar; *iPhone*'larını, *e-posta* ve *Twitter* güncellemeleri için kontrol ediyorlar. Nicholas Carr şöyle diyor:

“Geçtiğimiz birkaç yıl içinde, birinin ya da bir şeyin beynimle oynadığı, sinir devrelerimi yeniden düzenlediği, hafızamı yeniden programladığı konusunda rahatsızlık duydum. Aklım gitmiyor -en azından farkında olduğum kadarıyla- ama değişiyor. Eskiden düşündüğüm gibi düşünmüyorum. Bunu en çok okurken hissedebiliyorum. Eskiden kendimi bir kitaba veya uzun bir makaleye kaptırmak kolaydı. Zihnim anlatıya ya da tartışmanın dönüşlerine kapılırdı ve uzun düzyazılarda dolaşarak saatler geçirirdim. Artık bunu nadiren yapıyorum. Şimdi konsantrasyonum genellikle iki veya üç sayfadan sonra kaymaya başlıyor. Yerimde duramıyorum; konunun ucunu kaçırıyor, yapacak başka bir şey aramaya başlıyorum. Sanki, başımı alıp gitmeye çalışan beynimi metne geri çekiyormuşum gibi hissediyorum. Doğal olarak gelen derin okuma, bir mücadele hâline geldi.”

Kederli bir şekilde, “Eski beynimi özlüyorum.” diye bitiriyor. (Bu kitabın ilerleyen bölümlerinde Carr’ın özel durumu hakkında söyleyecek daha çok şeyim olacak.)

Elbette bu insanların hepsi okuyabilir. Bunu hiç yapmamış olanlar öğrenebilir ve alışkanlığı kaybedenler tekrar edinebilirler.* Beynin esnekliği inanılmaz bir şey ama onu eğitmek

* Bahsettiğim endişelere rağmen çoğu insanın sadece okuma eylemi hakkında olumlu düşünmekle kalmayıp Northwestern Üniversitesi’nden bir sosyolog ekibinin raporlarına göre, gelecekte daha fazlasını yapmayı tamamen umması dikkat çekicidir: “On kişiden en az dokuzu okumanın ‘zamanını iyi kullanmak’ olduğuna inanıyor (...) ve daha fazla okuyabilmeleri gerektiğini düşünüyor çünkü çok az insan okumayı ‘yapmak için çok zor’ buluyor. (...) Gelecekte daha fazla okumayı umuyorlar. ‘Önümüzdeki aylarda ve yıllarda daha çok mu okuyacağınızı yoksa daha mı az okuyacağınızı düşünüyorsunuz yoksa yaptığınız okuma miktarı muhtemelen aynı mı kalacak?’ sorusu sorulduğunda %45’i daha fazla, %3’ü daha az ve %51’i aynı dedi. (...) İnsanlar bilhassa kurgusal olmayan kitaplar, gazeteler ve İncil gibi eğitici veya hayatlarını iyileştirecek daha fazla materyal okumak istiyorlar. Bir İngiliz anketi, insanların aslında daha fazla okuduklarına inandıklarını ortaya koyuyor. Yeni medyanın yarattığı rekabete ve insanların boş zamanları üzerindeki artan baskıya rağmen, nispeten az sayıda insan beş yıl öncesine göre daha az kitap okuduğunu düşünüyor. Çoğu -%80’i- azından kitap daha fazlasını okuduğunu iddia ediyor.”

çaba ve sabır gerektirir. Buradaki, “Bunu yapabilirsin!” söylemimle Adler ve Charles Atlas’ı yankıladığımın farkındayım, Barack Obama ve Bob Usta’dan bahsetmiyorum bile. Ancak Amerikan ‘kendin yap’ geleneği hiçbir şekilde aşağılık bir gelenek değildir; sadece okumaya uygulandığında biraz güncellemeye ihtiyacı var. Adler-Van Doren modeli, karar ağacı katılım modeli -*Kitap Tip 1 ise, C okuma tekniğini uygulayın.*- ve güçlü yasal üslubu nedeniyle günümüz zihin alışkanlıklarına ideal olarak uygun değildir.

Adler ve Van Doren katı yöneticilerdir. Metinlerinde sıklıkla karşımıza ‘yükümlülük’ kelimesi çıkar ve bu yükümlülük genellikle kitabın okuruna işaret eder. Kitaplarının, bazı özel sonuçları teşvik etmeyi amaçlayan ‘pratik’ bir kitap olduğunu bize hatırlatırlar. “Pratik bir kitabın okurunun, buna nazaran özel bir yükümlülüğü vardır.” Eğer pratik bir kitabın okuru, önerdiği sonu ve önerilen araçların uygun ve etkili olduğunu kabul ederse o zaman kitabın talimatlarını takip etmek zorundadır. Bu zorunlulukta başarısız olursak, Adler ve Van Doren’in bize ne yapabileceği konusunda endişe etmemek zordur.

Kitapları Nasıl Okumalı kitabında Adler ve Van Doren’in ‘kanonik’ metinlerin okunmasını tartıştıkları garip bir bölüm var. Bununla, sadece dini metinleri ve kutsal kitapları değil, belirli bir topluluk içinde mutlak otorite taşıyan herhangi bir kitabı da kastediyorlar. Bu tür bir okumayı tartışırken, Adler ve Van Doren okur yükümlülüğünü alıp üzerine ekstra bir vurgu ekliyor:

“Kanonik bir kitabın sadık okuyucusu, bundan bir anlam çıkarmalı ve şu ya da bu şekilde gerçeğe veya gerçeğin duyusuna ulaşmalıdır. Bunu kendisi yapamıyorsa yapacak birine gitmelidir. Bu bir rahip veya haham olabilir, zümre hiyerarşisinde onun üstünde yer alan biri veya onun profesörü olabilir. Her durumda, ona sunulan sorunun çözümünü kabul etmek-

le yükümlüdür. Esasen özgürlüğü olmadan okur ancak bunun karşılığında, diğer kitapları okurken muhtemelen hiç elde edilemeyen bir tür tatmin kazanır.”

Bu paragrafın ilk bölümünü okuduğumda, belirli bir şüphecilik kanonik metinler için yapılan iddialara yönelttim ancak bu son cümle, *-diğer kitapları okurken muhtemelen hiç elde edilemeyen bir tür memnuniyet-* bana oldukça hüzünlü geliyor; sanki Adler ve Van Doren bu tür bir otorite uygulamaktan çekinmezmiş gibi. Ve bu izlenim, okuyucuların, yazdıkları türdeki kitaplara karşı yükümlülüklerini vurguladıkları -daha önce alıntılıdığım- pasajla güçleniyor.

Kitapları Nasıl Okumalı kitabının pek çok okurunun bu tonu seviyor olması beni şaşırtmazdı: Omurganın dikleşmesine, kararlılığın kuvvetlenmesine yardımcı olan güçlü bir şekilde ifade edilmiş bir ders. (George Orwell, bir sınavında başarısız olan ve sonraki sınava daha çok çalışmak için öncesinde kırbaçlanmayı dileyen bir okul arkadaşının hikâyesini anlatıyor.) Ne de olsa, daha iyi okur olmayı isteyenler arasında, birçoğu okumayı kendini geliştirmek için bir araç olarak düşünme eğilimindedir: *Kitapları Nasıl Okumalı*, onlar sayesinde hâlâ basılan bir kitaptır. İnsan kesinlikle daha entelektüel olmak için okuyabilir; takip eden sayfalarda bunun hakkını söyleyeceklerim olacak ama diğer konularda söyleyecek çok daha fazla şeyim olacak. Bir an için kitapların nasıl okunması gerektiğini unutun: Neden okunmalıdırlar? İlk sebep, -izleyen hikâyenin sıralaması içinde ilk ama aynı zamanda önem sırasında da birinci- kitap okumanın yoğun derecede zevkli olabileceğidir. Okuma, insanın büyük zevklerinden biridir ve Charles Atlas gibiler bunu nadiren hatırlar.

Mortimer Adler'in ortak yazarı Charles Van Doren, *Kitapları Nasıl Okumalı* kitabının çok ödevcil bir şey olduğunu fark etmiş olacak ki, 1985 yılında *The Joy of Reading: A Passionate*

Guide to 189 of the World's Best Authors and Their Works kitabını yayımladı. Efsanevi editör Clifton Fadiman'ın yaptığı gibi Adler de kitabı kısa bir tanıtımla övdü: "Bay Van Doren, profesyonel amaçlarla değil, zevk için okuyan, gerçekten iyi eğitilmiş bir insandır. Kitabı, iyi kitapların sonsuz çeşitlilikteki arazisini daha derinden ve neşeye keşfetmeye teşvik ediyor." Neşe, tutku ve zevkle ilgili tüm konuşmalara rağmen okuyucu sorumluluğu, reddetmesi zor bir büyüdür; Fadiman'ın kendi kitabı *The New Lifetime Reading Plan: The Classical Guide to World Literature*'da da görüldüğü gibi.* Buradaki anahtar kelime, 'plan' kelimesidir. Nitekim, Van Doren'in rehberi ne kadar tutkulu olursa olsun, kanonik yazarlara neredeyse Fadiman'ın yaptığı gibi metodik olarak sadık kalır ve kitabı, içeriği ve sekansı 'yalnızca öneri' olmaktan çok daha öte bir, 'On Yıllık Okuma Planı' ile bitirir. Şimdi, Van Doren kitabın yeniden düzenlenmiş 2008 baskısında, listesine J. K. Rowling ve olası tüm insanlar arasında Carl Hiaasen'ı ekleyerek bazı popülist iyi niyetler kazanabilir ancak bu tür yazarların doğası gereği direktif, öğretici ve otoriter olan bir listeye eklenmesinde tuhaf bir şey var.

Bu kendi kendine yetmeye, kendi kendini geliştirmeye dayalı okuma modeli, Amerikan kültürel yaşamına derinlemesine yerleşmiş gibi görünüyor. Olağanüstü duyarlı ve insancıl bir okur-eleştirmen olan Michael Dirda bile *Book by Book* kitabında on altı eserden oluşan bir ana liste sunmaktan ve bu belirli metinleri dikkatle okursanız, *neredeyse tüm dünya edebiyatının önünüzde açık bir kitap olacağını* iddia etmekten kendini alıkoymıyor. Gerçekten mi? *Neredeyse tüm dünya edebiyatı* ve benim sadece bu on altı kitabı mı okumam gerekiyor? Sebep, sonucu bu kadar doğrudan etkiliyor mu?

(Amerikalıların inanmayı sevdiği ve uzun süredir de inandığı türden bir şey: 1835'te, daha sonra Oberlin Koleji'nin ilk

* Fadiman, bu kitabın ilk versiyonunu *Clifton Fadiman's Lifetime Reading Plan* adı altında 1960 yılında yayımladı. Orjinal PDF kitabı - <https://rantey.org>

başkanı olan Hristiyan evanjelisti Charles Finney, “Dini canlanma ve felsefi olarak -yani bilimsel olarak- canlanma için doğru araçların kullanımı arasındaki bağlantı, tahıl yetiştirme ile bir buğday mahsulü arasındaki bağlantı kadar kesindir. Aslında, daha kesin olduğuna ve daha az başarısızlık vakası olduğuna inanıyorum.” diye doğruladı. Buğday yetiştirmek, insanları Hristiyanlık dinine çekmek, tüm edebiyat dünyasını insanlara açmak; bunların hepsi sadece uygun araçları kullanma, doğru tekniği uygulama, talimatları dikkatlice takip etme meselesidir.)

Adler, Van Doren, Fadiman ve diğerlerini bilgiçlik nedeniyle azletmek oldukça kolay olurdu ama daha önce de belirttiğim gibi Amerikan okur kitlesi ya da kitlenin önemli bir kısmı, okurluğun hazzını doğrudan alamaz; içine biraz da görev bilinci katması gerekir. Bu düşünce şekline göre sizin için kesin olarak iyi olmayan kitaplardan şüphelenmek gerekir; bir şeyin ‘eğlence’ ya da salt zevk için okunması, neredeyse ahlaki açıdan yersiz kabul edilir. Thomas C. Foster’ın *How to Read Literature Like a Professor* ve *How to Read Novels Like a Professor* kitapları aynı kaygıların çoğuna değinir: Okumanın en iyi şekilde eğitim almış, profesyonel olarak onaylanmış uzmanlar tarafından yapıldığını öne sürüyorlar; örtük vaat, bu tür bir uzmanlığın sıradan okura en azından kısmen aktarılabilir olmasıdır.

Bir edebiyat profesörü olarak Foster’ın kitaplarını ilk gördüğümde şunu düşündüğümü söylemeliyim: “Bir profesör gibi mi okuyacağım? Aman Tanrım, bu olmasın da ne olursa olsun!” (Elbette, Foster’ın hayal ettiği profesör ideal bir profesördür.) Romancı Zadie Smith’in birkaç yıl önce bir röportajda dile getirdiği akademik okuma görüşüne sempati duyuyorum:

“Asıl hissettiğim, öğrenci olarak geçirdiğim zamanın, özellikle de son yıla girmeden önceki hayatımın en mutlu dönemi ol-

duğudur ama -Kİ BU BÜYÜK BİR AMA- akademik yaşamda dayanılmaz derecede baskıcı ve saçma bulduğum birçok şey vardı. Kişinin gerçek yaşam deneyimlerinin büyük bir kısmını kapıda bırakması gerekiyor. Özellikle İngilizce departmanlarında, ciddi olmaya, profesyonel olmaya okumayı -bu çok belirsiz ve zorunlu olarak biçimsiz eylemi- denetlemeye yönelik bir tür umutsuz ihtiyaç var ve ben bununla başa çıkmakta zorlanıyorum.”

Her zaman İngilizce bölümlerinden gelen bir hayal kırıklığı hissediyorum; sanki bütün bu zeki insanlar bir araya toplanmış ve bir şeyler çalışmaya hazırlanıyor ve çalışmaları gereken tek şey... *Bunlar? Romanlar? Ama onlar... Çok sevimli...* Bazı insanların romanlardan utanması, onların başka şeyler olmalarını arzulaması beni her zaman üzmüştür.

Ancak bu uzmanlık vaadi -veya Adler ve Van Doren'in benzer şekilde yönlendirici adım adım yaklaşımı veya Fadiman tarafından sağlanan onaylı yetkili metinlerin listeleri- bazıları için ne kadar çekici olursa olsun, diğerleri için okumayı yalnızca bir angaryaya dönüştürebilir. Oğlum böyle bir insan: *Kıtapları Nasıl Okumalı'dan* yayılan sorumluluk, yükümlülük ve faziletin kokusuydu onu kaçmaya iten. Utangaç okuyucuların saflarında, okumamaktan utananlar ve eskiden okur olduğu için suçluluk duyanlar arasında oğlum gibi pek çok farklı insan var; özellikle dijital dünyanın yerlileri veya uzun zamandır alışkın olanlar arasında. Bu yüzden okumayla ilgili farklı bir model sunmak istiyorum.

Heves

Yılda birkaç kez insanlardan -genellikle öğrencilerden, aynı zamanda arkadaşlarımdan ve tanıdıklardan ve hatta e-posta adresimi bulmayı başaran tamamen yabancılardan- okuma listeleri isteyen talepler alıyorum. “Sevgili Profesör Jacobs, bu

yaz okumam gerekenler konusunda sizin önerileriniz var mıdır?” ya da “Sevgili Profesör, sizce her eğitimli insanın okuması gereken en önemli on kitap nedir?” gibi. Muhtemelen zaten açık olan nedenlerden ötürü bu ikinci sorudan hoşlanmıyorum ama birincisi, soru biçiminde bir iltifat olduğu için kendimi bu soruyu sevmekten alıkoyamıyorum.

Yine de bu isteklere asla cevap vermiyorum.

Bunun birkaç nedeni var; her ikisi de okumanın değeri ve zevki hakkındaki görüşlerimle ilgili. Birincisi, insanlar Batı Edebiyatının En Büyük Hitlerinin *-İlyada, İlahi Komedya, Hamlet, Yitirilen Cennet, Karamazov Kardeşler-* listesini istiyorlarsa bunu her yerde bulabilirler. Büyük olasılıkla bu listede hangi kitapların yer aldığını zaten biliyorlardır. Öyleyse muhtemelen benim ve belki de onlar için de her zaman açık olmayan başka bir şey istiyorlar. *Bana* göre, ya *benim* için özellikle önemli olan kitapları merak ediyorlar -iltifat burada devreye giriyor- ya da dergilerde ‘unutulmuş bir şaheser’ olarak adlandırılan türde bir kitap istiyorlar. Ancak bu ikinci kategoriye uyan çok sayıda kitap var; bir kitabı sırf *ben* seviyorum diye, başka birine ilginç veya yararlı olacağını düşünmek için çok az neden var. Başka bir kişi benim eğilimlerime, ilgi alanıma veya kişisel ihtiyaçlarıma sahip olmayabilir.

Şimdi, eğer insanlar bana gelip, “İşte benim en sevdiğim on kitaptan oluşan bir liste; hoşuma gidecek başka kitaplar düşünebilir misiniz?” diye sorsaydı, cevap vermeye daha meylli ve hazırlıklı olurum. Ancak bu nadiren olur; talihsiz bir durum: İnsanların sorma eğiliminde olduğu genel, soyut, bağlamdan arındırılmış listeleri ne kadar sevmesem de ilgi alanları ve zevkleri bana yakın olan tanıdığım insanlara tavsiyelerde bulunmayı seviyorum. Kısa bir süre önce, Neal Stephenson’ın engin bilimkurgu eseri *Anathem*’i* karıştırırken, büyük tutku-

* Ücretsiz PDF Kitap 2008 - <https://rantey.org>

ları âdeta o kitaba işlenmiş bir arkadaşımı düşünüp durdum. Hikâyeyi bitirir bitirmez hemen yakınımıdaki *Borders* kitabevine koştum, ikinci bir kopya satın aldım ve kitabı insanca mümkün olan en kısa sürede okuması için bir öğütle kapısına teslim ettim. Elbette arkadaşımın, kitabı benim hayal ettiğim kadar seveceğinden emin değildim ama içinde olanlardan çok etkileneceğini ve her şeyden önce, Stephenson'ın hikâyesi hakkında keyifli sohbetler yapacağımızı biliyordum. Rudyard Kipling bu konuda şunları dile getirdi: “Bir insan, her bir kişi hakkında yeterince bilgiye sahip değilse onlara kitapları, hatta en iyi kitapları dahi öneremez. Bir adam okumaya meraklıysa, kendisini ve hayatını tanıyan yaşlı bir adama fikrini açması, bu konudaki tavsiyesini alması, her şeyden önce onunla ilgisini çeken ilk kitapları tartışması gerektiğini düşünüyorum.”

Böyle bir dostluk ve karşılıklı ilgi bağlamında tavsiyelerde bulunmak bir zevktir. Bunun haricinde, kitap önermek, hızla zahmetli -ve belki de anlamsız- bir görev hâline geliyor; okumayı külfetli görevlerle karıştırmayı sevmiyorum. Dahası, çoğu durumda bu taleplerin aslında herhangi bir şeyi okumakla çok az ilgisi vardır; daha çok *okumuş olmakla*, “Evet, şimdi listeden bunu silebilirim.” deme arzusu ile ilgidir. Richard Rodriguez, muhteşem anılarını içeren *Hunger of Memory*'de bir zamanlar bu ilginç dürtüyü nasıl deneyimlediğini, “Dördüncü sınıfta, görkemli bir okuma programına başladım.” diye anlatıyor. Öğretmenlerinden ‘önemli kitapların’ listelerini istediğini, kitapları neyin değerli kıldığına dair hiçbir fikri olmadan görev bilinciyle okumaya başladığını belirtiyor.

“Okuduğum kitapların temalarını bir deftere kaydetmeye karar verdim. *Robinson Crusoe*'yu okuduktan sonra, temasının ‘kendi başına yaşamayı öğrenmenin değeri’ olduğunu yazdım. *Wuthering*

Heights'i* tamamladığımda, 'duyguların kontrol-den çıkmasına izin verme' tehlikesini not ettim. Bu kısa ahlaki değerlendirmeleri okumak genellikle cesaretimi kırdı. Aslında bunların okumanın değerinin kaynağı olduklarına inanamadım. Fakat daha uzun yıllar boyunca, kitapların eğitimsel değerini kendi kendime tarif etmenin tek yolunu onlar oluşturdular."

Elbette yetişkin okurların genç Rodriguez kadar saf olma ihtimalinin düşük olduğu doğrudur: Benden okuma önerileri isteyen insanlar kitapların temalarını bir deftere veya not kâğıtları üzerine yazmazlar. Ancak aradaki fark sanıldığı kadar büyük değil; yükümlülük duygusu hemen hemen aynıdır. Rodriguez'in, Platon'un *Devlet*'i gibi bir kitabı okuma deneyimi büyüklerinin çoğuna tamamen yabancı olmayabilir. "Metnin neyle ilgili olduğunu kendime hatırlatmak için kitabın arka kapağında yazan yorumlara bakmam gerekiyordu. Yine de... Metnin her kelimesine baktım. Sonsöze geldiğimde, kendimi *Devlet*'i okuduğuma ikna ettim. Büyük bir gurur töreni içinde, Platon'u ciddiyle listemde işaretledim."

Bu yüzden, genellikle okuma önerileri vermeyi reddetmemin bir nedeni, bu tür zihin alışkanlıklarına teşvik etmek istememdir. Ancak bu olumsuz nedenin olumlu bir karşılığı da var; okumak için baskın, kapsayıcı, neredeyse kesin olan ilkeye bağlılığım: *Hevesle Okumak*. Bu prensibi bir zamanlar, her yıl Rudyard Kipling'in *Kim* romanını okuduğunu söyleyen bir akademisyen, bilgili bir adam ve bir eleştirmenle tanışan denemeci ve şair Randall Jarrell'dan öğrendim. Jarrell'ın yanıtı:

"Eleştirmen, yılda bir kez *Kim*'i okuduğunu söyledi. *Kim*'i hevesle okuduğu açıkltı: Öğretmek ve eleştirmek için değil, sadece sevgi için; Kipling'in yazdığı gibi, sırf sevdiği, istediği ve kendine hakim

olamadığı için okudu. Ona göre, bu bir ders ya da makale için bir araç değildi. Bu bir sondu; ondan bir şeyler çıkarmak için değil, kendisi için okudu. Sanat eserinin de bizden talep ettiği bu değil midir? Sanat eseri, dedi Rilke, bize her zaman şöyle der: Hayatınızı değiştirmelisiniz. Bizden olayları araç olarak değil, amaç olarak görmemizi talep eder; biz de onları tanırız ve kendi iyiliği için severiz. Bu değişim, belki de hayatımızın aktif, açgözlü ve güçlü saatleri boyunca erişimimiz dışındadır ama okumamızın, dinlememizin, bakmamızın düşünceli ve sempatik saatleri boyunca, tabiatımızın bir kısmının doğal arzularını takip etmesine izin vermeyi seçmek, kesinlikle gücümüz dahilindedir. Bu yüzden, kapanış cümlesi olarak size diyorum ki: *Hevesle okuyun! Hevesle okuyun!*”

Şimdi, ilk bakışta Jarrell’ın bu pasajda kendisiyle çeliştiği görünebilir: Önce ‘kendisi için’ bir kitap okumayı övüyor, sonra bir kitap okumayı övüyor çünkü bana hayatımı değiştirmem gerektiğini söylüyor. Ancak çelişki aşikârdır. İyi bir sebep olmaksızın basitçe okunmayı talep eden kitap, genellikle iyi nedenler olarak düşündüğümüz şeyleri bir kenara bırakarak hayatlarımızı değiştirmemizi istiyor. Bizden hesaplamayı bırakmamızı istiyor. Bizden, eylemlerimizin değerini topladığımız zihinsel hesap çizelgesinde veya muhasebe defterinde -Benjamin Franklin’in tuttuğu gibi- yerini haklı çıkarabildiğimiz için değil, sadece zevk ve ilgi için bir şeyler yapmamızı istiyor.

Adler ve Van Doren *Kitapları Nasıl Okumalı*’nın başlarında, okumanın kişinin öncelikle *bilgi* ve *anlayış* için yaptığı bir şey olduğunu açıklıyor ama sonra biraz özür dileyerek ekliyor:

“Elbette okumanın bilgi ve anlayış kazanmanın dışında bir amacı daha var, o da eğlencedir. Ancak

bu kitapta eğlence için okumaya pek değinmeyeceğiz. Bu, en az zahmetli okuma türüdür ve en az çabayı gerektirir. Dahası, hiçbir kuralı yoktur. Okumayı az da olsa bilen herkes, isterse eğlence için okuyabilir.”

Ancak Richard Rodriguez’in hikâyesi, bunun doğru olup olmadığını merak etmeme neden oluyor. Bana öyle geliyor ki okumanın sizin için son derece iyi olduğu; vitamin açısından zengin, yüksek lifli bilgi ve anlayışla yüklü olduğu ve bu nedenle zevkli olamayacağı, hatta sadece keyif almak için okumanın, temelde uygunsuz olduğu fikrini kavramak, hele de yaşamın erken dönemlerinde, o kadar da zor olmamalı.

Adler ve Van Doren’in bu şüphelere sahip olduğu, *eğlence* kelimesini seçmelerinden belli oluyor; az önce kullandığım *zevk* ve *neşe* kelimeleri ile karşılaştırıldığında küçümseyici bir kelime ve sıklıkla ‘sadece’ sıfatıyla birlikte karşımıza çıkıyor. Graham Greene, ciddi anlamda edebi olduğunu düşündüğü kurgu eserleri yazdı ve bunlara ‘roman’ adını verdi; *Stamboul Train** ve *Brighton Rock* gibi diğer gerilim kitaplarına ise ‘eğlence’ adını verdi. ‘Zevk’ ve ‘neşe’, daha geniş anlamlar içeren zengin kelimelerdir: Yasak zevkler olabilir ancak aynı zamanda kalıcı olanlar da vardır. Adler ve Van Doren bu karmaşalara girmek istemiyorlar; bunun yerine önemsiz olduğunu düşündükleri eğlence ile güçlü ve asil olarak gördükleri bilgi ve anlayış arasındaki basit ayrımı tercih ediyorlar. Ancak okuma dünyasını bu şekilde bölmek, kendinizi zevki açıklayamayacak durumda bırakmak ve sözkonusu olduğunda muhtemelen ona güvenmemek demektir.

Bu yüzden, destekçilerime şunu söylüyorum: Tanrı aşkına, okumayı organik sebze yemenin entelektüel eşdeğeri hâline getirmeyin veya -metaforu biraz değiştirerek- okunan kelime

* *İstanbul Dönüş* - Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ve sayfaları, ‘yakılan kalorileri’ sayan bir eliptik eğitmeniy-le korkunç derecede disiplinli bir randevuya dönüştürmeyin; *Middlemarch*’ı* fethetmenize, acımasız bir memnuniyetle dö-nüp bakmanıza izin veren özenli ve yorucu bir egzersiz. Ne ka-dar iç karartıcı bir durum. Bu tür eğilimler okumak değil, C. S. Lewis’in bir zamanlar ‘sosyal ve etik hijyen’ dediği şeydir.

Lewis’in büyük ölçüde katıldığım görüşüne göre, okuma-yı bu terimlerle düşünme eğilimi, eleştirmenlerin, özellikle de Lewis’in ‘Uyanık Okul’ olarak adlandırdığı okulun üyelerinin, başkalarını okumanın uygun koruyucuları ve neyin okumaya uygun sayılacağına uygun yargıçları olduklarına ikna ettik-lerinde ortaya çıkar. Lewis bu kelimeleri yazdığında, İngil-tere’nin önde gelen Uyanık Eleştirmen’i, Lewis’in Cambridge üyesi arkadaşı F. R. Leavis’ti; benim zamanımda ise kimse Ha-rolld Bloom kadar Uyanık olamaz.

Birkaç yıl önce Bloom, *How to Read and Why* diye bir ki-tap yazdı; aslında *What to Read and What to Think about It* diye adlandırılmalıydı. Bloom’un kurallarına göre yazılmış romanlar, hikâyeler ve şiirlerle ilgili birçok kısa pasajdan, Blo-m’un size her eser için neyin önemli olduğunu, genel anlam-da ne anlama geldiğini basitçe anlattığı bölümlerden oluşur. Bloom’un sözde pratik tavsiyelerde bulunduğu birkaç ‘özet gözlem’ kısmı olsa da kitabın bir bütün olarak tavsiyesi basit-çe, “Söylediğimi yap ve benim yaptığım gibi yap!” şeklindedir.

Bloom’un, okuma enerjisini şaheser olmayan eserlere harca-yanlara karşı sabrı yok. Katolik Kilisesi’nin *Yasaklanmış Kitap-lar Dizini*’nin kendi versiyonuna sahip değilse bile, kesinlikle sahipmiş gibi konuşuyor. Şunu bir düşünün: 2003’te ‘övgüle-rimizi hak eden’ sadece dört aktif Amerikalı yazar olduğunu belirtti: Philip Roth, Thomas Pynchon, Cormac McCarthy ve Don DeLillo. Elbette Bloom aslında daha az mükemmel

* *Middlemarch*, HarperCollins, 2003. <http://rantey.org>

yazarların yasaklanması gerektiğini önermiyor; sadece onları okuyarak zamanımızı boşa harcadığımızı söylüyor. (Bu ilginç bir soruyu gündeme getiriyor: Bloom, neden *How to Read and Why*'da Toni Morrison'un *Song of Solomon** kitabından bir bölümü ekledi? Elbette Bloom'un bugünün Amerikalı romancılarını değerlendirmesine göre, Morrison böyle bir onuru hak etmiyor. Morrison'un belirli yetenekleri olduğunu kabul etmesine rağmen kitaplarından herhangi birini doğrudan kutlamaz -Yalnızca *Süleyman'ın Şarkısı*'nı *Beloved*'a** tercih ettiğini, söyler- ve kariyerini şu şekilde değerlendirir: "O hâlâ çalışmaya devam ediyor, bu nedenle son şöhreti hakkında bir kehanette bulunmayacağım." Ne kadar mahcup bir adam!)

Örnekleme yoluyla Bloom'un, *Harry Potter*'ın popülaritesi ile ilgili meşhur ızdırabını yansıtabiliriz. Bu konuda Bloom tamamen mantıklı değil. Örneğin, J.K. Rowling ile ilk karşılaşmasını şöyle anlatıyor: "Okurken, bir karakterin yürüyüşe çıktığı her seferde, yazarın bunun yerine karakterin 'bacaklarını esnettiğini' yazdığını gördüm. Bu cümlelerin her tekrarlanışında, bir zarfın arkasına işaret koymaya başladım ancak zarfa birkaç düzine işaret attıktan sonra durdum." Şimdi, kaç düzine 'birkaç düzine' eder? En azından dört tane sanırım. Bloom bize, *Harry Potter and the Sorcerer's Stone*'nın*** belirsiz bir bölümünde, -Yarısı? Üçte ikisi?- "Bacaklarını esnetti." ifadesinin elli veya daha fazla defa geçtiğini söylüyor. Bu, kitabın elliden fazla yürüyüşe çıkan karakter örneği içermesini gerektirir. Ancak okurları kendi sayımını yapmaya teşvik etmekten ve Bloom'un çetelesini yirmiye bölmenin bizi hedefe daha da yaklaştıracağını önermekten başka bir şey söylemeyeceğim.

* *Süleyman'ın Şarkısı*, Sel Yayıncılık, 2019.

** *Sevilen*, Sel Yayıncılık, 2020.

*** *Harry Potter ve Felsefe Taşı*, Yapı Kredi Yayınları, 2021. Kitap Birleşik Krallık'ta 1997 yılında *Harry Potter and the Philosopher's Stone* ismiyle yayımlanırken ABD'de sinemaya uyarlanması gündemdeyken *Harry Potter and the Sorcerer's Stone* ismi tercih edilmiştir. <https://www.kitapci.com.tr/kitaplar/harry-potter-ve-felsefe-tasi>

Antik Atinalılardan bazıları insanları iki gruba ayırdı: *Erde-me* -fazilet ve mükemmellik- sahip olanlar ve sahip olmayanlar; ikinci grup alay etmeye ve hatta köleliğe bile uygun görü-lüyordu. Okumakla ilgili bildiriler yaptığında, Bloom kulağa bir Atinalı gibi gelebilir. *Harry Potter*'ı okuyanların başka bir şey okumaya istekli olacağından veya başka şeyler okumala-rının sağlanabileceğinden şüphe duyuyor. "Bunu okuyanlar, Kenneth Grahame'in *The Wind in the Willows*'ı* veya Lewis Carroll'ın *Alice* kitapları gibi üstün eserleri okumazlar." Başka bir bağlamda: "*Harry Potter*, çocuklarımızı Kipling'in *İşte Öyle Hikâyeler* veya *Orman Kitabı*'na götürmeyecek. Onları Thurber'ın *13 Saat*'ine veya Kenneth Grahame'in *Söğütlerde-ki Rüzgâr*'ına veya Lewis Carroll'ın *Alice*'ine götürmeyecek." Bu; tanımlayıcı değilse hiçbir şey değildir ve bu nedenle, *Potter* serisinin muazzam satışları hakkındaki yorumuyla -2007'deki *Newsweek* dergisi- örtüşmektedir. "Dünyanın alt-okuryazarlığa doğru düşüşüne dair daha büyük bir itham bilmiyorum."

Bloom, 'alt-okuryazarlık' terimini ciddi bir şekilde kullanı-yor: *Harry Potter* kitaplarını okuyanların gerçekten *okuyup oku-madığından* şüphe ediyor. Rowling'in okurları 'okur değiller' ve kitaplarından elde ettikleri birincil fayda, "Bir kitabın sayfala-rını, herhangi bir kitabın sayfalarını çevirme hissini tamamen unutmamaları için ekranlarından anlık olarak kurtulmalarıdır." Asla 'üstün seviye'ye yükselmeyeceklerse bunun ne faydası var? "Muhtemelen, daha iyi bir şey okumaya ikna edilemezseniz, Rowling işinizi görecektir." Gerçekten, "Rowling'in herhangi bir eğitim amaçlı kullanımı var mı? Okuduklarınız zihni, ruhu veya kişiliği zenginleştirmeyecekse neden okuyasınız?" Hakika-ten eğer sadece bu konuda iyiyseveniz ve erdemden yoksunsanız neden sadece ekranlara bağlı kalmayasınız?

Bloom, Ağustos 2000'de *Jim Lehrer ile NewsHour* progra-mında Ray Suarez ile yaptığı röportajda bu noktayı vurguladı.

* *Söğütlerdeki Rüzgâr* (The Wind in the Willows) F. G. Fowler tarafından yazılmıştır. 2021

Suarez, “İster yetişkinlerden ister çocuklardan bahsediyor olsun, ‘En azından okuyorlar.’ diyenlerle aranız yok.” dediğinde Bloom şöyle cevap verdi: “Ray, aslında bunu yapmıyorlar. Gözleri bir sayfanın üzerinden geçiyor, sayfayı çeviriyorlar. Zihinleri klişeler tarafından uyuşturuluyor. Onlara herhangi bir talepte bulunulmuyor. Hiçbir şey... Onlara hiçbir şey olmuyor. Gerçekdışı ya da gerçeklikten kaçınma diyebileceğiniz bir şekilde eğitiliyorlar.”

Washington Post’taki yakın zamanlı bir hikâye, Eric Williamson adlı bir profesörün öğrencileri hakkında şöyle söylediğini aktarıyor: “Sınıfta -bu, İngilizce branş öğrencileri için de geçerli- Stephen King’i, Donald Barthelme veya William Vollmann’dan daha iyi bir yazar olarak telaffuz etmeyecek olan hiçbir öğrenci yok. Öğrenciler, altdüzey metinleri okumaktan utanmıyorlar.” Stephen King’in Barthelme ya da Vollmann’dan daha iyi bir yazar olup olmadığı konusunu -Profesör Williamson’ın bu konudaki hükmü için gerçekten bir tartışma açıp açmadığını merak ediyorum- bir kenara bırakalım. Bunun yerine, basitçe insanların Barthelme veya Vollmann’ı veya herhangi birini, *The Dead Father*’ın ilgilerini çekmesi ya da *Rising Up and Rising Down*’ın önemli ve güçlü olduğunu düşündükleri için değil, bu tür kitapları tutarken görünmek istedikleri ve Profesör Williamson onları ellerinde *Kujo*’nun bir kopyası ile yakalarsa aşağılanacakları için utanç duygusundan dolayı okumasını isteyip istemediğimizi soralım. Kendini ‘muhafazakâr anarşist’ olarak nitelendiren ve bir keresinde, “Bir anarşist olarak insanların ellerinden tutup zorla kültürle beslemeye inanmıyorum. Bence kendi kararlarını vermeleri gerekiyor. Müzelere ve konserlere gitmek istiyorlarsa sorun değil ancak bunu yapmak için baştan çıkarılmamalı veya yapmaktan utanmamalılar.” yorumunu yapan, görkemli züppe ve elitist eleştirmen Dwight Macdonald’ın (1906-1982) sözlerinde çok daha fazla bilgelik var.

Bana öyle geliyor ki Bloom'un yaklaşımının okurlar üzerinde sahip olabileceği sadece iki olası etki var: Onların kendi kendilerini tebrik etmesine neden olabilir; "Evet, ben ve benim gibi birkaç kişi, uygun eserleri okuyoruz." ya da onları, "Bu kadar üst düzey bir göreve nasıl layık olabilirim?" şeklinde dedehşete düşürebilir. Hiçbir cevabın gerçek okumayla ilgisi yoktur. Böylelikle, Bloom'un bu konuda zıt kutbu olan Lewis, Uyanıklar tarafından iyi eğitilmiş ve son okumalarını gönül rahatlığıyla tartışan bir grup eğitilmiş yetişkin hayal ediyor; "Yine de bu alt katta devam ederken böyle bir ailedeki tek gerçek edebi deneyim, küçük bir çocuğun yorganın altında, bir el feneri ışığında *Treasure Island*'i* -ya da belki, *Harry Potter*'i okuduğu yatak odasında meydana geliyor olabilir."

Şimdi, okurlar sokağının diğer tarafından kayda değer bir mesaj olduğunu kabul etmeliyim. *LCD Soundsystem* grubunun solisti James Murphy, kendi okuma deneyimleri hakkında şunları söylüyor: "Aslında gösterişi savunmak için bir inceleme yazmak istiyorum. (...) Sanırım gösteriş kelimesi ironik bir kelime hâline geldi; insanları ilginç deneyimlerden, kültürel katılımdan ve olası utançtan uzaklaştırmak için kullanılan, her şeyi kapsayan bir terim. Gösteriş başka şeylere yol açabilir. Biliyor musunuz, *Gravity's Rainbow*'u ilk okuduğumda, bunu beni havalı göstereceğini düşündüğüm için yapmıştım. Bu benim asıl motivasyonumdu ama sonrasında, onu altı kez daha okudum; her defasında komik ve harika buluyor aynı zamanda anlıyorum. Bazen kendini utandırmaktan korkamazsın." Gençler genellikle ne olmayı umduklarını gösterişleriyle bildirirler. Sınırlı bir şekilde, bazılarının iyi olduğunu fark etmişlerdir; sınırlı bilgi ve deneyimle ellerinden gelenin en iyisini yapmaya çalışırlar. Hayranlık duydukları ya da bir şekilde ilgilendikleri insanları görürler ve mükemmel olduğuna inandıkları bu kişilerin tercihlerini kopyalamaya çalışırlar. Bu tür

* *Define Akademi* ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

bir kopyalama, giderek daha fazla gösterişe yol açabilir ama çoğu durumda gösteriş gerçeğe dönüşür. Arzuladığımız tatlar çoğu zaman kendi zevklerimiz olur. (Ne olursa olsun: Bu viski, sigara, uyuşturucu ve tatlı ekmeğin yanı sıra kitaplarda çok değişken sonuçlarla gerçekleşir.) Bu başarı taklit yoluyla elde edilir ve daha da önemlisi doğrudur. “Gösteriş başka şeylere yol açabilir.” cümlesi bilgelik taşır ama sonunda işaretlere güvenmekten kurtulmamız gerektiği de doğrudur. Genç Richard Rodriguez de affedilebilir ve hatta dokunaklı olan şey şudur ki olgun bir yetişkin de sevimsiz olabilir.

Saf bir coşkuyla okuyan ve kimseye mesaj vermeye çalışmayan çocuk güzeldir: Lewis’in basit kitaplar okumayı kutlaması bu yüzdendir. Lewis’in bu tür düşüncelerdeki öncülü, Victoria Dönemi’nin sonlarında çok popüler olan ‘ucuz polisiye romanlar’ını savunan G. K. Chesterton’dur. “Bana göre, en alt tabakanın mevcut erkek çocuk edebiyatından daha saçma bir abartı ve yanlış anlamının olduğu hiçbir kaba yayın sınıfı yoktur.” Chesterton, bu kitapların övgü dolu anlamda ‘edebiyat’ olmadıklarını kabul etmekten son derece mutludur. “Hayali kişilerin engellenmemiş bir rol oynadığı, bir tür ideal dünyaya duyulan basit ihtiyaç, iyi sanatın kurallarından sonsuz derecede daha derin, daha eskidir ve çok daha önemlidir. Çocukluğumuzda her birimiz böylesine görünmez bir *karakter* oluşturduk ancak kompozisyonu Balzac’la dikkatlice kıyaslayarak düzeltmek hiçbir zaman bakıcılarımızın aklına gelmedi.”

Harold Bloom ile birçok konuda hemfikir de olsam, en büyük öykülerin ve şiirlerin uzun süredir savunucusu olduğu için minnettar da olsam, bu konularda sıkı bir şekilde Lewis ve Chesterton’ın yanındayım. Size zevk veren şeyleri okuyun -en azından çoğu zaman- ve bunu utanmadan yapın. Bazılarının büyük kitaplar, dediği şeyden büyük ölçüde memnun olan o ender türden bir insan olsanız bile, onları her gün en zarif restoranlarda *yiyeceğinizden daha fazla, istikrarlı bir entelekt-*

tüel diyetiniz hâline getirmeyin. Bu çok aşırıya kaçmak olur. Harika kitaplar kısmen okurlarından istedikleri şey nedeniyle harikadır; kolayca karşılaşılmaz, kolayca değerlendirilmezler. Şair W. H. Auden bir keresinde şöyle yazmıştı: “Büyük bir şiirin gerektirdiği ilgiyi düşündüğünüzde, her günü biriyle geçirme nosyonunda anlamsız bir şey vardır. Başyapıtlar, ruhun dini bayramları için saklanmalıdır.” Kendi kişisel Noellerimiz ve Paskalyalarımız için, sıradan çarşamba günleri için değil.

Genç Richard Rodriguez gibi birinin gerçek ve son derece ciddi olarak gördüğü şeyi -yalnızca başyapıtları, sadece başyapıtları okumak- Auden’in ‘anlamsız’ olarak görmesi dikkat çekicidir. Bu görüldüğü kadar paradoksal değildir. Anlamsız olan, başyapıtın kendisi değil, okur olarak benim, herhangi bir zamanda onun standartlarını karşılamaya, zorluklarına göğüs germeye hazır olduğum fikridir. Bu zorluklar, hazırlıksız okuru -on, yirmi veya altmış yaşında- ağır bir şekilde etkiler ve sonuç olarak bu tür zenginlikler vaat ederek beklenti yaratan okuma, aslında daha önce bahsettiğim eliptik eğitmenle o korkunç randevu olduğunu kanıtlar. Buna kimin ihtiyacı var?

Lost in the Meritocracy: The Undereducation of an Overachiever adlı anı kitabının sonunda Walter Kirn, *Princeton*’dan yeni mezun olduğu dönemde okuduğu bir kitabı hatırlıyor. Hayatı boyunca sadece başkalarını, özellikle de öğretmenlerini etkilemek için okumuştı; okumayı yalnızca başka bir tür iyilik elde edilebilecek bir araç olarak görerek, Richard Rodriguez’in alaycı bir kopyası olmuştu. (*Otorite figürlerini taklit etme ve onların fikirlerini sanki kendim ulaştığım sonuçlarım gibi onlara geri sunma yeteneğime güveniyordum. (...) Öğrenmek aslında bir tür ödünç almak mıydı? Zekâ, sinsice ödünç almak değil de neydi?*) Ancak bu oyunda başarılı olunca, boşluğunu fark eder ve tüm hırslarının çözülmesi neredeyse tamamen bir çöküşe yol açar. “Zihnim, en dıştaki işaret ve sembol katmanını atıp aptal, okuryazarlık öncesi dönemine geri çekilirken eğitimim

tersine gidiyordu.” Ama bu anda, kimse ona emir vermezken ya da böyle bir şey yapmasını beklemeyen, rastgele *The Adventures of Huckleberry Finn*’i* eline alıp okumaya karar verir. Sonra *Great Expectations*’a** geçer.

“Böylece; gecikerek, durarak, tesadüfen, oldukça mantıksız ve inanılmaz bir şekilde, sonunda eğitimim başladı. Bana ne katacağından, kimin onayını kazandıracağından veya tamamlanmasının ne kadar zaman alacağından -içimden bir ses sonsuza kadar süreceğini söylüyordu- emin değildim ama bir kez olsun ilk endişelerim bunlar değildi. Odamda tek başıma, sıkılmış ve bitkin bir hâlde, kendini geliştirme takıntımı unuttum. Kendimi kaybetmek istedim. Okumak istedim. Boşlukları doldurmak yerine, bir boşluk olmak ve doldurulmak istedim.”

“Başkalarının ne düşündüğünü öğrenmek istedim.” diye sonlandırıyor. Walter Kirn hayatında ilk kez hevesle okuyordu.

Bu yeni hayata, özgür bir okur olarak başlamak için asla çok geç değildir. Kirn’in kitabı çıktıktan kısa bir süre sonra, Cathleen Schine *New York Times* için ‘okuryazar olmayan bir genç’ olmakla ilgili harika bir makale yazdı; yani okumadan, özellikle edebi okumadan gençken soğutulmuş ve sadece bir yetişkin olarak bu okumaya geri dönmüştü. Bir noktada, sevdiği kitapları bulamama ve onlara sadık kalamama konusunda hayal kırıklığına uğradı. “Dolabın içinde duran, eski erkek arkadaşımın geride bıraktığı eşyalarla dolu bir çantayı hatırladım, içinde en sevdiği roman olan *Our Mutual Friend*’in*** bir kopyası da vardı. Birkaç gün sonra o nefis kitaptan ayrı-

* *Huckleberry Finn*’in Maceraları

** *Büyük Umutlar*

*** *Müsterek* (Dostan) PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

larak günışığına çıktım ve hayatımın çoğunu, Tanrı'nın tüm bilgeliğiyle açıkça ifade ettiğinden farklı şeyler yapmakla harcadığım için kendime lanet ettim: Dickens'ı okumak." Schine için bu keşif, "Belirleyici bir andı," ve "Cahillikle kutsanmış olmasaydım bu asla gerçekleşmezdi."

Onlar için hazır olduğunda, -sundukları şeyi alabildiğinde- harika kitaplarla dolu bir dünya ile karşılaştı. "*Huckleberry Finn*'i ilk kez 35 yaşındayken okumaya başladım. *Antonia*'yı geçen ay ilk kez okudum. Bu bir tür lütuftur. Eğer... *Huckleberry Finn*'i 14 yaşında okumuş olsaydım 35 yaşında tekrar okur muydum? Belki ama onu bir yetişkin olarak keşfetmekle aynı deneyim olmazdı."

Yani kitaplar bekliyor. Emin olabileceğiniz bir şey var: Heves size dokunduğunda, okunmaya hazır olacaklar.

Hepsi Kafanızda

Bunu düşündüğünüzde tuhaf olan, insanların ilk etapta okuma hevesine kapılabilmeleridir. Bu tam olarak yapılması doğal bir şey değildir. Steven Pinker'ın bir zamanlar belirttiği gibi: "Dil bir insan içgüdüdür ancak yazılı dil değildir. (...) Çocuklar kullanılabilir bir dil olmadan bir araya getirildiğinde, kendi dillerini icat ederler." Ancak yazmaya gelince, "Bir grup çocuğun alfabe icat etme olasılığı, içten yanmalı motoru icat etmelerinden daha fazla değildir. Çocuklar ses için programlanırlar; yazı ise titizlikle vidalanması gereken isteğe bağlı bir aksesuardır." Yine de basılı sözcükleri anlamlandırma becerisi bir kez özüksendiğinde, okumak son derece zevkli bir aktivite hâline gelebilir ve nedenini söylemek kolay değildir.

Bu, birçok alt kümeyi içeren büyük bir sorudur. Birkaç yıl önce İngiliz eleştirmen A. D. Nuttall, insanların Aristoteles'ten bu yana endişe duydukları bir bulmacayı incelediği, *Why Does Tragedy Give Pleasure* isimli bir kitap yazdı. *Oedipus*'un sahne-

de gözsüz sendelemesini, Laertes'in zehirli kancasından ölen *Hamlet*'in ya da *Hedda Gabler*'in elinde dolu bir tabancayla oturma odasından koşarak çıkmasını izlemenin makul olacağı düşünülemez -belki de 'makul' doğru kelime olmayabilir, 'zevкли' de öyle- ve yine de bunlar, birçok zeki, saygın ve hatta oldukça nazik insanın defalarca aradığı deneyimlerdir. İlginç ve belki daha da ilginç olan şey, böylesine korkunç olayları görmek için tiyatroya giden pek çok insanın kendilerini, bu tür hikâyeleri anlatan kitaplara da kaptıran ve okurken duygularına hakim olamayıp gözyaşları kitabın sayfalarına damlayan insanlarla aynı kişiler olmasıdır.

Madalyonu tersine çevirip diğer yöne baktığımızda, soru daha da ısrarcı hâle geliyor; çok azımız insanların neden bir komedinin oynandığını görmek için tiyatroya gitmek isteyeceğini sorgularız -kahkaha her zaman gereklidir ve asla yeterli değildir- ama neden birisi bu kahkahayı, ciltli kâğıt parçaları üzerindeki siyah işaretleri tarama yoluyla arar? Bu tür işaretlere bakan bir kişinin kahkaha atarak etkisiz kalması tuhaf değil midir? Yine de çoğumuz, bunun başımıza gelmesini sağladık ve neredeyse hepimiz bunun başkalarının başına geldiğini gördük. Çok az şey daha sıradan olabilir.

Bilişsel bilimciler, okumanın nasıl çalıştığını ve beyinde nasıl gerçekleştiğini anlama çabalarında son yıllarda çok ilerleme kaydettiler. Son zamanlarda yayımlanan bir dizi kitap bu araştırmayı anlattı; bunlardan en önemlileri arasında Maryanne Wolf'un *Proust and the Squid*,* Stanislas Dehaene'in *Reading in the Brain*** kitapları yer alıyor ve bunların anlatımı özetleştirenlardan bahseder:

Dehaene, "Okuma masalı, retina, yazılı sayfadan yansıyan fotonları aldığında başlar." diye yazıyor. "Ancak retina homojen bir sensör değildir. Retinanın geri kalanı daha kaba bir

* *Proust ve Mürekkepbalığı*, Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

** *Beyin Nasıl Okur?* DİFA Yayınları, 2017. <https://rantey.org>

çözünürlüğe sahipken sadece fovea adı verilen merkezi kısmı, gelen ışığa duyarlı yüksek çözünürlüklü hücre yoğunluğuna sahiptir. Görme alanının yaklaşık 15 derecesini kaplayan fovea, retinanın okumak için gerçekten yararlı olan tek kısmıdır.” Bu sınırlı yüksek çözünürlüklü algılama alanı, gözlerimizin sakkadik hareket adı verilen bir dizi zikzak hareketiyle bir sayfa boyunca hareket etmesi gerektiği anlamına gelir; bu, deneyimli okurlar olduktan sonra, içlerindeki harflerin sadece bir kısmını fark etsek bile kelimeleri tanımlamamıza ve her seferinde yalnızca birkaç kelimeyi gerçekten görebildiğimiz zaman bile cümleleri okumamıza izin verir. Bununla birlikte, odaklandığımızda yaklaşık bir düzine kadar sonraki harfin genel olarak farkındayız ve zamanın yaklaşık %10’unda gözlerimiz onları doğru anladığımızdan emin olmak için daha önce okuduğumuz kelimelere geri döner. Bu oldukça karmaşık optik dans -daha doğrusu, dansı zorunlu kılan sınırlı duyuşal ekipman- maksimum okuma hızımıza oldukça katı bir sınır koyar. Akıcı okurlar dakikada yaklaşık beş yüz kelimeye ulaşır ve bu, retinamızın sahip olduğu sınırlı odak yetenekleri göz önüne alındığında, yapabileceğimizin en iyisinden çok uzak değildir.

Ancak beynimiz, kelimeleri gözlerimizin yapabildiğinden* çok daha hızlı işleyebilir; gürültüyü filtreleme ve sinyalleri ayırt etme konusunda son derece yeteneklidir. Örneğin, ‘okuma’ gibi herhangi bir kelimeyi nasıl zahmetsizce tanım-

* Dehaene’nin eşzamanlı olarak heyecan verici ve ürkütücü bulduğum bir pasajda işaret ettiği gibi, gözlerimizin algılama yeteneklerinin sınırlamalarından kurtulursak, gerçekten hızlı okumayı başarabiliriz. “Tam bir cümle, bakışın odaklandığı kesin noktada kelime kelime sunulursa ve böylece göz hareketlerine duyulan ihtiyaçtan kaçınılrsa iyi bir okur şaşırtıcı bir hızda okuyabilir. Dakikada 1100 kelimeye kadar ve en iyi okurlar için dakikada 1600 kelime; bu da her kırk milisaniyede bir kelime ve normal okumadan üç ila dört kat daha hızlı okumak anlamına gelir! Hızlı sıralı görsel sunum veya RSVP olarak adlandırılan bu yöntemle, tanımlama ve anlama tatmin edici kalır, bu da bu merkezi adımların süresinin normal okumaya güçlü bir kısıtlama getirmediğini gösterir. Belki de bu bilgisayarlı sunum modu, ekranların giderek kâğıdın yerini aldığı bir kitapta okumayı mümkün kıldığı gibi temsil ediyor.”

layabildiğimizi düşünün; küçük harfle de yazılsa, ‘OKUMA’ gibi büyük harflerle de yazılsa kelimeyi iki durumda da tanıyoruz. Genç Jason tarafından zahmetli bir şekilde basıldığında veya Bess Teyze tarafından zarif bir Palmer eliyle yazıldığında da aynı kelimeyi tanımakta sorun yaşamıyoruz.

Bu bilginin neredeyse sürtünmesiz işlenmesi, çoğunlukla beynin belirli bir bölgesinde gerçekleşir: Dehaene, onu ‘sol oksipito-temporal fissürün kenarında’ bulabileceğimizi söylüyor ve bunun için onun sözüne inanacağım. Yine de gerçekten şaşırtıcı olan şey; İngilizce, İbranice veya Çince yazılmış olsun bu konumun, okurların beyinlerinde yazılı kelimelerin kodlarını çözme işini ağır bir şekilde gerçekleştiren yer olmasıdır; yani, soldan sağa ya da sağdan sola okuyor olun veya diliniz alfabetik ya da -kısmen- ideografik* olsun, beyinde işlemin gerçekleştiği yer aynıdır. Bu ayrımların hiçbirisi metni işleyen beynin için önemli değildir. Fonetik, tüm dil yaklaşımı veya başka bir yöntemle okumayı nasıl öğrendiğiniz de önemli değildir. Japon okurların, tamamen farklı üç notasyon sisteminde ilerlemesi gerekir: Kanji ve iki çeşit Kana: Katakana ve hiragana. Bu üç sistem eşzamanlı olarak aynı metnin içinde görülebilir; örneğin gazetedeki bir makale gibi her durumda okumak için beynin aynı genel bölgesi kullanılır. Dehaene’in dediği gibi, gerçekten “Okumak için ussal bir organ varmış gibi.” görünüyor ancak yok. İnsanlar sadece birkaç bin yıldır okuyor ve evrimsel değişim çok daha yavaş bir hızla gerçekleştiğinden, bunun gelişmesi için yeterli evrimsel zaman olmadı. Biyolojik evrim onu doğrudan desteklemeden beyin fonksiyonunun böyle bir tekdüzeliğinin nasıl olabileceği, Dehaene’in ayrıntılı ve net bir şekilde açıkladığı bir şeydir ama burada bu detaya girmemize gerek yok.

Hem Dehaene hem de Wolf, özellikle bir kaza ya da hasta-

* Kelimeleri harfler yerine anlamı karşılayan işaret ve simgelerle ifade eden bir yazma sistemi (semantik yazma) PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

lık sonucunda akıcılığın ve okuma kolaylığının nasıl bozulabileceğiyle, bazı insanların akıcı okumayı asla başaramayacakları ile ilgileniyor. Bu vurgu, iki nedenden dolayı mantıklıdır. Birincisi; işlev bozukluğu, genellikle biyolojik araştırmacının doğru işlevi tespit etmesi için en iyi rehberdir. Bir mekanizmanın yanlış çalışmasına neyin sebep olduğunu belirleyebilirsiniz, genellikle onun doğru çalışması için neyin eksik olduğuna dair epeyce şey öğrenirsiniz. Dehaene'in açıkladığı gibi, okumanın bilişsel bağlamlarına ilişkin en önemli erken araştırmalardan bazıları, literatürde Mösyö C olarak bilinen 19. yüzyıl Fransız'ının, bir sabah uyanıp kendini okuyamaz hâlde bulmasıyla ortaya çıktı. Hâlâ çok iyi konuşabiliyor, akıcı bir şekilde yazabiliyor ve hatta yazılı sayıları bile tanıyordu ama hiç okuyamıyordu. Felç geçirdiği ve felcin beyninin belirli bir bölümünde sakatlığa sebep olan lezyonlar bıraktığı keşfedildiğinde, Mösyö C'yi gözlemleyen biliminsanları, okuma yeteneğinin beynin sayıları yazma, konuşma ve ayırt etme becerisinden çok farklı bir bölümüyle ilişkili olduğu sonucuna vardılar.

Ayrıca Dehaene ve Wolf'un yaptığı araştırma türü, pratikte okuma güçlüğü çeken insanlar, özellikle de çocuklar için faydalıdır. Wolf aslında bir çocuk gelişimi profesörü ve hem onun hem de Dehaene'in disleksi ve ilgili bozukluklar hakkında söyleyecek çok şeyi var. Her ikisi de çalışmalarının disleksiye tedavi etmek isteyenlere yardımcı olabileceğini, aynı zamanda öğretmenlerin küçük çocuklara okumayı öğretme yolları üzerinde bir etkisi olacağını umuyorlar. Dehaene, 'çocukluk dönemi okuma uzmanlarının' çocuklara okumayı öğretmek için kullanabilecekleri en iyi stratejilerle ilgili tartışmalarına devam ederken, insan beyninin nasıl işlediğine dair geniş ve büyüyen bir çalışma grubundan tamamen habersiz olması karşısında kendisine birkaç dakika -haklı- rahatsız hissetme zamanı tanıyor.

Tüm bunların hepsi, en azından benim için son derece büyüleyici ama yine de bu kitapları araştırırken, her zaman, "Ama gerçekten okumaktan bahsetmiyorsun." diyen bir par-

çam var; elimde bir P. G. Wodehouse romanı varken, yatakta okurken ve karımı uyandırmamak için çaresizce kahkahalarımı bastırmaya çalışırken bile kıkırdayıp kahkaha atmama sebep olan bir şey ki her seferinde kendimi tutamayıp karımı uyandırıyorum ve sonuç olarak birkaç yıldır Wodehouse kitaplarından birini yatağa götürmem yasaklandı. Ya da *King Lear*'ın* son sahneleri hakkında, genç Samuel Johnson'ı o kadar çok üzen ve oyunu onlarca yıl bir kenara bırakmak zorunda kalmasına sebep olan şey her neyse. (*Bunu anlayabiliyorum.* diye yazmıştı Shakespeare'in basımına. *Yıllar önce Cordelia'nın ölümüyle o kadar sarsıldım ki oyunun son sahnelerini, onları bir editör olarak gözden geçirme görevi bana verilene kadar tekrar okumaya cesaret edemedim.*) Ya da Tolstoy'un *Anna Karenina*'sının uzun bir demiryolu yolculuğundayken bir romandaki karakterin heyecan verici yaşamına kendini kaptırdığı ve kendisi için öyle bir heyecanı arzulayıp zinanın cazibesine -zaten savunmasız olduğu anda- direnmek için çaresiz hâle geldiği o korkunç an. Elbette bu deneyimler sadece okumanın anlamını içerir.

Böyle bir yanıt, Wolf ve Dehaene'ye büyük ölçüde haksızlıktır. Elbette okumaktan bahsediyorlar; yalnızca okumanın alışkanlık olarak ilgilendiğim farklı bir yönünden. Endişeleri Dehaene'den gelen şu pasajda özetlenebilir: "Yazılı bir metin, aslına sadık bir kayıt değildir. Amacı, konuşmayı telaffuz ettiğimiz şekliyle yeniden üretmek değil, okurun anlamını hızlı bir şekilde almasına izin verecek kadar soyut bir düzeyde kodlamaktır." Tamamen bilişsel düzeyde okuma budur: Kodlama ve kod çözme. Bu, bir bilgisayar programının sıfırlarını ve birlerini deşifre ettiğinde yaptığı veya hücrelerimiz çoğaldıkça DNA ipliklerinin okunup kopyalandığı zaman gerçekleşene çok benzeyen bir iletişim sistemidir. Bu anlamda okumak, bazı bilgi teorileri tarafından erişilebilir; bu anlamda okumak muazzam derecede önemli bir çalışma konusudur ancak bu kita-

* *King Lear* Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

bın konusu değildir.

Wolf'un ve özellikle Dehaene'in bu fizyolojik süreçlerle ilgili açıklamalarıyla karşılaştığımda, bir okur olarak neredeyse engelli olduğumu fark ettim. Gözlerimin hareketlerini düşünmeye odaklandım ve bu kadar kendine odaklı olmak, yine de bir metni anlamlandırmak mümkün değildi. Yaptığım şeyi düşünmemek için çok kasıtlı çaba sarf ederek bazı pasajların üzerinden defalarca geçmek zorunda kaldım. (Bu deneyim bana, merdivenlerden hızla inerken aniden bacaklarımın hareketinin, vücudumun dengesinin farkına vardığım ve hemen yaşlı bir insan gibi yavaşlamak zorunda kaldığım zamanları hatırlattı.) Belki siz, nazik okurum, bu bölümü okurken benzer sorunlar yaşıyorsunuzdur. Bu tür aksaklıklar, günlük okuma deneyiminin gerçekte ne kadar tuhaf ve harika bir şey olduğunu hatırlatır.

Dickens'in *David Copperfield*'indeki ünlü bir pasajda genç David, katı, esprili ve muhtemelen kötü niyetli Murdstone ailesiyle kasvetli hayatına uyum sağlamaya çalışıyor. "Benim yaşımdaki diğer çocuklarla birlikte herhangi bir eğlenceye gelince, bunu çok az yapabiliyordum çünkü Murdstonelerin kasvetli teolojisi, bütün çocukları küçük yılanlar sürüsü hâline getirdi -bir zamanlar havarilerin ortasında bir çocuk olmasına rağmen- ve birbirlerini kirlettiklerine karar verdi. Bu tedavinin doğal sonucu (...) beni somurtkan, donuk ve inatçı yapmaktı." Gerçekten de doğal. David, "Neredeyse sersemlemiş olmam gerektiğine inanıyorum ama bir olay dışında." diye devam ediyor.

"Babam üst kattaki küçük odaya küçük bir kitap koleksiyonu bırakmıştı; benim erişebildiğim -çünkü kendi odamın yanındaydı- ve evimizde hiç kimsenin dokunmadığı bir kitaplık. O kutsanmış küçük odadan Roderick Random, Peregrine Pickle, Humphrey Clinker, Tom Jones, Wakefield Ve-

kili, Don Quijote, Gil Blas ve Robinson Crusoe bana arkadaşlık etmek için şanlı ev sahipleri olarak çıktılar. Hayalimi, o yer ve zamanın ötesinde bir şey olduğu umudumu yaşattılar -onlar ve *Ara-bian Nights** ile *The Tales of The Genii*- ve bana zarar vermediler; çünkü bazılarının sahip olduğu zarar benim için yoktu; bunun hakkında hiçbir şey bilmiyordum. (...) Onlardan en sevdiğim karakterleri taklit ederek -benim yaptığım gibi- ve Bay ve Bayan Murdstone'u tüm kötü olanların arasına koyarak -ki bunu da yaptım- küçük dertlerimde -ki bunlar benim için büyük sorunlardı- kendimi nasıl teselli edebilirdim merak ediyorum. Tam bir hafta boyunca Tom Jones -bir çocuğun Tom Jones'u, zararsız bir yaratık- oldum. Bir ay boyunca kendi Roderick Random fikrimi sürdürdüm; gerçekten buna inanıyorum.”**

David, “Bu benim tek ve sürekli rahatlığımı.” diyor. “Düşündüğümde, zihnimde her zaman bir yaz akşamı, kilisenin bahçesinde oynayan çocuklar ve yatağında oturup yaşam için okuduğum bir resim beliriyor.”

Yaşam boyu okumak. Bu nasıl olur? Bu noktada, David Copperfield'ın ruhunu, Wolf ve Dehaene'in araştırmalarını suçlamanın bir yolu olarak diriltmediğimi, canavar bilim pahasına meleksi beşeri bilimleri kutlamadığımı ne kadar vur-

* *Binbir Gece Masalları*

** David'in bahsettiği karakterler, büyük ölçüde 18. yüzyıla ait popüler macera romanlarının kahramanlarıdır. İlk üç isim, Tobias Smollett'in kendi adını taşıyan kitaplarının kahramanları; ardından Henry Fielding'in *Tom Jones*'u ve Oliver Goldsmith'in *Wakefield Papazı* ve ardından Cervantes'in *Don Quijote*'u -listedeki 1700 öncesi kitap- gelir; Gil Blas, Alain-René Lesage'nin Cervantes'ten, dolayısıyla Smollett'ten etkilenen bir Fransız romanı ve herkes Defoe'dan *Robinson Crusoe*'yu bilir. Bu kitapların birçoğu artık klasik olarak kabul edilmekle birlikte, yayımlandıkları yıllarda 'ucuz polisiye romanlarına' yakın bir şey olarak düşünülüyordu. Hafif ve anlamsız okumalar, 'üçüncü sınıf okuyucuları' için uygun görülüyordu.

gulasam azdır. Böyle bir hareket ucuz, aptalca ve yanlış olur. Daha ziyade, kâğıt üzerindeki işaretleri çözme yeteneğimizin neredeyse mucizesini daha iyi anladıktan sonra, eşit derecede dikkate değer bir gerçekle baş başa kaldığımızı vurgulamak istiyorum: Bazılarımız bunu yapmayı *arzuluyor* ve bazılarımız gözlerimiz sayfadaki sözcükleri o garip sakkadik hareketlerle taradığımızda karşılaştığımız şeyde sonsuza dek teselli buluyor. Retinaya çarpan görüntülerin sol oksipito-temporal fissürün kenarına aktarılabilmesi ve kodunun çözülebilmesi olağanüstüdür; orada şifresi çözülen şeyin gözleri yaşartabileceği veya diyaframdan kahkahaların yükselmesine neden olabileceği veya sevgili annesinden kopuk, derin mutsuzluk içinde olan bir çocuğa birkaç saat ya da saatler süren sevinç yaşatabileceği... Bunun ne kadar tuhaf olduğunu ifade edebilecek sözüm yok. Sizi önceki bölümümde 'hevesle okuma'ya teşvik ettim ama neden birisi bu özel hevesten etkilensin ki? Bu bir muamma.

Tutkular

Bazı okurlar, bu kitabın birkaç sayfa önce sona ermediğini görünce şaşırabilir. *Hevesle okuyun*, dedim size. Söyleyecek daha ne olabilir ki?

Belki de söylenebilecek biraz daha fazlası vardır. 'Heves' tüm konuları kapsamayabilir. Ancak daha ileri gitmeden önce bunun temel olarak kalması konusunda ısrar etmek istiyorum. Okumak istediklerimizi, okumaktan gerçekten zevk aldığımız şeyleri okumamız normal olmalı. Bununla birlikte, bu modeli takip etsek bile eski melodilerin yanı sıra, "Hepsi bu mu?" diye sordüğümüz zamanlar olacaktır. Bize zevk veya eğitim ya da her ikisini birden verebilecek başka kitaplar -ya da tipik olarak tercih ettiklerimizden başka tür kitaplar- olup olmadığını merak edebiliriz.

Çocuklar genellikle bu deneyimi yaşarlar: *Harry Potter* des-

tanı sona erdi, *Anne of Green Gables** masalları bitti. Çocuklar ve yetişkinler için yetenekli fanteziler yazarı Neil Gaiman, birkaç yıl önce C. S. Lewis'in *Narnia* kitaplarının erken yaşamındaki önemini anlattığı bir konuşma yaptı: "Yedinci doğum günümde ne yaptığımı hatırlıyorum; yatağında uzanıp tüm seriyi okudum. Takip eden dört beş yıl boyunca da onları okumaya devam ettim. Elbette başka kitaplar da okudum ama kalbimin derinliklerinde onları okuyacak sonsuz sayıda *Narnia* kitabı olmadığı için okuduğumu biliyordum." Yazarların daha fazla *Narnia* macerası yazmak için izin almak adına C. S. Lewis'in mülkünü kuşatması ya da Nancy Drew ve Hardy Boys'un sorumluluğunun, genç dedektifler için muhtemelen dünyanın sonuna kadar sürecek yeni gizemler keşfetmeye devam edecek olan birkaç yeni nesil yazara devredilmesi şaşırtıcı değil.

Ancak yetişkinler de aynı kederi hissedebilirler: Kaç bin okur, Jane Austen'in yalnızca altı roman yazdığı gerçeğiyle asla uzlaşamadı? Dolayısıyla, *Pride and Prejudice*'nin** son devam filmleri, -hatta sapkın bir şekilde, *Pride and Prejudice and Zombies*- çeşitli yazarların Austen öldüğünde üzerinde çalıştığı romanları tamamlama girişimleri ortaya çıktı. Benzer bir spekülasyon heves, Dickens'in henüz ortaya çıkmamış *Mystery of Edward Drood*'ni*** çevreliyor. Dickens neden 58 yaşında ölmek zorundaydı? Elbette sadece bu romanı değil, yazacak yarım düzine kadar romanı daha vardı!

Bu yüzden, sihri en iyi nasıl koruyacağımızı hesaplamak için tekrar tekrar favori kitaplarımıza dönüyoruz. Yıllar boyunca birkaç kez oğlumla, *Harry Potter* kitaplarıyla son karşılaşmasının hafızasından yeterince silinip silinmediği ve başarılı bir yeniden okumanın mümkün olup olmayacağına karar veremediği anlarda konuşma yaptım. Bu tür çabalarda başarı

* *Yeşilin Kızı Anne*, Koridor Yayıncılık, 2020.

** *Gurur ve Önyargı*

*** *Edwin Drood*, <https://rantey.org>

şüpheli bir şeydir: Her zaman olasılık vardır; adanmışlar çok iyi bilirler ki çok dar bir zaman dilimine sıkıştırılmış çok fazla yeniden okuma, kitapların gücünü tüketir ve onları raflarda sonsuza kadar hareketsiz bırakır. Bu üzücü olur. (Onlara canlı bir zevkle geri dönebilmek için son zamanlarda kendime Napolyon Savaşları sırasında, Patrick O'Brien'in Kraliyet Donanması romanlarının ayrıntılarını yeterince unutup unutmadığımı soruyorum. Tencerenin başında dikilen bir aşçı gibi kitapların başında bekliyorum. Bir yıl içinde sanırım kitaplar ve ben hazır olacağız.)

Yani heves her şey olamaz. Hevesim beni her zaman aynı kitaplara götürebilir ancak o demir kaplı Azalan Verim Kuralı ile karşı karşıyayım. Neil Gaiman'ın *Narnia*'yı düşünmesi gibi, en sevdiğim gerçek şey ile hiçbir alternatifin eşleşemeyeceğini bilsem bile, alternatifler aramak için başka bir yere dönmek *zorundayım*. Peki ben ne yapıyorum?

Bazı insanların yaptığı şey, internet siteleri yapmak veya katkıda bulunmaktır. Bu tarz adanmışlık pratiği kesinlikle erkekler arasında daha yaygındır; bu da Tolkien'in, bu bağlamda Tolkien modelini takip ederek başka dünya yaratan fantezistlerin, Austen'dan daha fazla siber uzamsal ilgi gördüğü anlamına gelir. (Austen'ın *Wikipedia*'daki varlığı, iki düzine veya daha fazla fantastik ve bilimkurgu yazarının varlığı yanında cüce kalıyor. Stephanie Meyer'in *Twilight** serisinin yorumları bir hayli fazla ancak yine de büyük bir erkek okur yüzdesine sahip kitapları yakalamak için daha çok yol katetmeleri gerekiyor.)

Bir de 'fanfic'** dünyası var: Bir yazarın en tutkulu takipçileri tarafından yazılmış mevcut kitapların devamı. Harika hikâye anlatıcısı Michael Chabon bir denemede, on yaşın-

* Türkçeye Epsilon Yayınevi tarafından *Alacakaranlık* ismiyle çevrilen 4 kitaplık fantastik gençlik serisi.

** Hayran kurgusu olarak çevrilebilecek 'fan fiction' kalıbını kısaltarak oluşturulan tabir. (Çevresiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>)

dayken Arthur Conan Doyle'un ünlü kahramanı *Sherlock Holmes*'ün yer aldığı ilk kısa öyküsü olan *A Scandal in Bohemia*'yı* okurken verdiği tepkiyi anlatıyor. Bu tepki, oturup kendi *Sherlock Holmes* hikâyesini yazmak olmuş. Daha sonra Conan Doyle'un Baker Street'in en önemli dedektifiyle ilgili yazdığı her şeyi okudu ancak uzun vadede bu yeterli değildi: Kırk yaşlarında kendi Sherlock Holmes romanını yazdı: *The Final Solution* adlı güçlü bir hikâye. Chabon'un neden *Aeneis*'den** itibaren, entelektüel veya düşük olsun, tüm edebiyatın hayran kurgusu olduğuna inandığını anlamak kolaydır. Bu yüzden Harold Bloom'un *etkilenme endişesi**** kavramı bana her zaman bu kadar boş geldi. Tüm romanlar devam filmidir; etki mutluluktur.”

Ancak öykülere yanıt olarak öykü yazmak, her okurun sahip olduğu bir yetenek değildir. Anlattığım saygının çeşitleri, tekrar okumalar arasındaki zamanı doldurabilir ve aslında farklı bir yeniden okuma biçimi olarak hizmet edebilir. İncil hakkında yorum yazan bir bilginin kutsal metni her zaman yazı masasında açık tutması gerektiği gibi, belgelenecek veya taklit edilecek kitaplara düzenli olarak danışılmalıdır. Bu yaratıcı adanmışlık çalışmaları bile sonunda soluklaşacak ve tutkulu okur, sonunda bir kez daha şu soruyla karşı karşıya kalacaktır: Hepsi bu mu?

Böyle zamanlarda taklitçileri aramak genellikle cazip gelir: Austen romantizminin modern yazarları, taklitçi *Harryler*****, Tolkien'den söz etmeyen ancak pek çok büyücü, cüce, elf ve

* *Bohemya'da Skandal*

** *Aeneis*, Jaguar Kitap, 2019.

*** Jacobs, Bloom'un Türkçeye 2008 yılında Metis Yayınları tarafından çevrilen *Etkilenme Endişesi* kitabında tartıştığı kavramdan bahsediyor.

**** *Harry Potter ve Yürüyen Ejderha*, *Harry Potter ve Çin İmparatorluğu*, *Harry Potter ve Genç Kahramanlar*, *Harry Potter ve Leoparden Ejderhaya Yolculuk*, *Harry Potter ve Büyük Huni*, *Harry Potter ve Su Geçirmez İnci* gibi başlıklar altında bulabileceğiniz, J.K. Rowling'in bilmediği Harry'nin daha sonraki maceraları özellikle Çin'de çok popüler.Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

hobbit içeren -çeşitli isimler altında ve küçük değişiklikler içerseler bile- destansı masallar. Bu yolun sonu deliliktir. Delilik değilse de eşit derecede nahoş iki alternatiften biri: Sizi tamamen okumaktan alıkoyabilecek bir hayal kırıklığı ve can sıkıntısı ya da giderek daha düşük kaliteli eserlerin kademeli olarak kabul edilmesi.

Hayal Kırıklığı Yolu'nun tehlikeleri aşikârdır; dünyanın daha az okura ihtiyacı yok ancak Kabul Yolu daha da endişe verici olabilir. *The Lord of the Rings*'e* karşı duydukları sevgi nedeniyle tüm Tolkien taklitçilerine -ya da Jane Austen'a karşı duydukları sevgi nedeniyle *Gurur ve Önyargı*'nın devam kitaplarına- dönen okurlar, daha azıyla yetinmeyi öğrenmelidir. Daha az zekice ve şaşırtıcı olayları, daha az canlı, daha az dinamizm ve kesinlik içeren karakterleri, daha az anlayışlı ve akıllıca düşünceleri kabul etmeyi öğrenmelidirler. Kendilerini, bir tür Sir Stafford Cripps'in başkanlık ettiği kemer sıkma önlemlerini uygulayan, savaş sonrası İngiltere'nin entelektüel eşdeğeri hâline getiriyorlar.

Sir Stafford, savaştan sonraki o karanlık yıllarda maliye bakanıydı. Gösterişli ve abartılı Winston Churchill, hiçbir şeyden Cripps'in kanaatkârlığı kadar nefret etmezdi. Hikâyeye göre, Churchill Kuzey Afrika'yı ziyaret ederken, "İşte bu kilometrelerce kumda mahsur kalmış durumdayız; tek bir çimen, bir damla su ya da bir çiçek yok. Cripps buna bayılırdı." demiş. Elbette bu bir şaka ama yine de şakanın altında, gerekli kemer sıkmaların bazıları için tercih edilen bir koşul olabileceğine dair bir uyarı da yer alıyordu. Benzer şekilde, bir okur monoton olana, sıradan olana ve öngörülebilir olana alıştığında onları normal olarak kabul edebilir; hoş değilse bile normal.

Şimdi, bu noktaya değinirken, bir önceki bölümde üzüntü duyduğum *Vigilant School*'un egemenliğini yeniden eski hâli-

* *Yüzüklerin Efendisi*, D. V. K. Kitapları, 2003. //rantey.org

ne getirmiş olmadım mı? Harold Bloom'un edebi yetersizliklere dair suçlamalarını tekrarlamıyor muyum? Hiç de değil çünkü burada başvuracağım otorite, kültürel olarak onaylanmış -veya kendi kendine yaptırım uygulanmış- eleştirel bir hakem veya Richard Rodriguez'i Platon'un *Devlet*'inin son sayfasına iten okur vicdanının bir tür katılığı değil. Öte yandan Bloom'un, çok kolay ve sık sık söylenen, "En azından okuyorlar." kinayesini reddetmekte haklı olduğunu düşünüyorum; *Harry Potter* kitaplarını okumanın sıfır değeri olduğunu ve okumak sayılmadığını söylerken hatalı ama birinin gözlerini bir sayfanın üzerinden geçirme eyleminin özünde o kadar değerli olduğu ve gözlerin hangi kelimeleri taradığının önemli olmadığı fikrini küçümsemesinde haklı.*

Öyleyse tüm okumaların eşit derecede iyi, eşit derecede değerli olduğunu söylemek istemiyor ama aynı zamanda *Vigilant School*'da teslim olmak istemiyorsam, o zaman hangi standart okur değerine hitap ediyorum? Cevap: Okurun kendi zevk standardına hitap ediyorum; kulağa olduğundan daha basit ve anlaşılır gelen bir kriter.

*Decline and Fall of the Roman Empire*** ile ünlenen Edward Gibbon'ın durumunu düşünün. Tüm tarihçiler arasında en ünlülerden biri oldu ancak entelektüel olarak başlangıcı pek parlak değildi. On dört yaşındayken üniversitenin entelektüel ve pedagojik çağrısını neredeyse unuttuğu bir zamanda -18.

* Yazar Alex Rose bu konuda çok iyi bir noktaya değiniyor: "Değersiz kitapların akla gelebilecek şüpheli ama düşünülemez olmayan tek değeri, gençlere bir amaç olarak okuma sevgisi kazandırmak için bir yol kat edebilmeleridir; bu da daha iyi kitaplar için iştahı kabartabilir. Birçoğu için, içeri girmenin tek yolu budur. On üç yaşında *Sweet Valley High* veya *Alacakaranlık*'i okuyacaklar, on dört yaşına geldiklerinde bu kitaplara olan ilgilerini kaybedecekler ve on altıda daha zengin ve daha zorlu bir şey talep edecekler. Ya da düşünce bunu öngörüyor."

"Ancak argüman bir eğlence biçimi için geçerliyse, hepsi için geçerli olmalıdır. Neden çocuklar aptalca bir programla büyülediklerinde kimse 'En azından TV izliyorlar.' demiyor?"

** *Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü*, Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü, Tarihçi Kitap, 2021.

yüzyılın ortası- babası tarafından Oxford'a gönderildi; daha sonra Magdalen Koleji'nde geçirdiği zaman için, "Hayatımın en boş ve faydasız zamanıydı." diye yazacaktı.

"Çocukça okumam bile kitaplar için kör ama erken bir eğilim sergiliyordu; sığ sele, derin bir kanalda ve temiz bir akarsuda akması öğretilir. İyi yapılandırılmış bir akademi disiplinde, becerikli ve ihtiyatlı profesörlerin rehberliğiyle yavaş yavaş çeviriden orijinaline, Latince'den Yunan klasiklerine, ölü dillerden canlı bilime doğru yükselmeliydim: Saatlerim yararlı ve kabul edilebilir çalışmalarla dolu olurdu; fantezi gezintileri sınırlandırılabilirdi ve sonunda Oxford'dan ayrılmamı hızlandıran aylıklığın cazibesinden kaçmalıyım."

(Gibbon, üniversitenin manastır kökenleri nedeniyle alaycı bir şekilde 'rahipler' olarak adlandırdığı, zamanın Oxford öğretim personeli ile ilgili tamamen utanç içindeydi: *Zamanımın akranları veya rahipleri, kurucunun hediyelerinden lakayt bir şekilde keyif alan, günleri tekdüze işlerle dolu, yorgun ve tatmin olmuş bir şekilde emekli olup uzun bir uykuya dalana kadar şapel, salon, kahvehane ve ortak salon arasında gidip gelen terbiyeli, kolay insanlardı. Okumanın, düşünmenin, yazmanın zahmetinden vicdanlarını temize çıkardılar; ilk öğrenme ve yaratıcılık filizleri, sahiplerine ya da halka herhangi bir meyve vermeden soldu.*)

Gibbon kısa süre sonra, öğretmeni olarak atanan 'rahibin' diğerleri kadar 'lakayt' olduğunu ve herhangi bir önemli talimatın kaynağı olmayacağını öğrendi. Sonunda çocuk, bir derisi ekmeye karar verdi ve o iğrenç özrünün hemen, sorgusuz sualsiz kabul edildiğini keşfettiğinde ise dersten kaçmak onun için istisna yerine norm hâline geldi. Bu öğretmen üniversiteden ayrıldığında onun yerine daha da az sorumlu olan biri geldi: "Dr. (...) alması gereken bir maaşı olduğunu hatırladı an-

cak yerine getirmesi gereken bir görevi olduğunu unuttu.” Bu kötücül ihmal, olağanüstü yetenekli ama tembel ve disiplinsiz bir çocuğu kendi hâline bıraktı: Dürüst olalım, kendi heveslerine. Daha sonra, bu heveslerin ona karşı nazik olmadığına inanmaya başladı.

Böyle bir sonuç, yetenekli olanlar da dahil olmak üzere ergen erkek çocuklarla vakit geçirmiş hiç kimse için şaşırtıcı olamaz; burada hepimiz için dersler var. Bunlardan en önemlisi şudur: Gibbon’ın tamamen düzensiz ve disiplinsiz hayatı onu perişan etti. Babası ondan utanmış olabilir. Oxford, onu sert bir şekilde yargılamış olabilir ama bunlar onun şikâyetleri değil. Geriye dönüp baktığında, sınırlı bir entelektüel yönlendirmeye bile, *saatlerinin yararlı ve kabul edilebilir çalışmalarla dolu olacağını* düşünüyor; buradaki anahtar kelime, *kabul edilebilir*. Yapması gereken meşru, onu zorlayan bir işi olsaydı, daha mutlu olurdu. Babasına ve Magdalen Başkanı’na göre de daha hoş görüneceği kesinlikle doğru ve eşit derecede konu dışıdır.

Gibbon, ne dış ne de iç yönü olmadığı için bocaladı. Magdalen’de ikamet ederken neredeyse hiçbir şey okumuyordu çünkü o -kendince- manastır alanında güçlü bir hapsolmuşluk hissine sahipti ve ‘en büyük zevki seyahat etmek’ olduğu için imkân bulduğunda şehirden çıktı. İlginç bir şekilde, tatillerde eve döndüğü zaman kendini bu kadar sınırlı hissetmedi ve okuma sevgisi geri döndü ama ona sadece, ‘kitaplara kör bir eğilim’, ‘egzotik tarihin peşinde koşmanın kör ve çocuksu bir zevki’ rehberlik etti; *Gurur ve Önyargı*’nın devamı ve *Harry Potter* gibi kitapların tadını kaybetmeye başladı. Öyleyse okumaya neden zahmet etmeli?

Tembellik, sonunda Gibbon’ı tuhaf bir yöne götürdü: Dindarlığa doğru ya da belki dini coşku demek daha uygun olur. Katolik Kilisesi’ne geçmeye karar verdi; bu da babasının onu İngiltere’den göndermesine ve onu iyi bir İsviçreli Protestan’ın

sorumluluğuna teslim etmesine yol açtı. Gibbon, bu adamın beklenmedik şefkatli ve hassas ilgisi altında, zihin hayatını ilk kez ciddi bir şekilde sürdürmeye başladı. Böylece sonunda, doğuştan gelen tercihlerini çürütmeyen veya onların yerini almayan ancak bu tercihlerin doğru bir şekilde nereye gittiğini görmesine yardımcı olan yararlı bir yön, gerçek bir rehberlik aldı. Körü körüne ‘egzotik tarih’in peşinden koşan çocuk, başyapıtı tam da bu olan bir adam oldu: Antik Roma ve Ortaçağ Konstantinopolis’inin egzotik dünyalarının kapsamlı ve zekice ilişkili bir açıklaması.

Okulu bırakma olasılığı yüksek ve onu eğitecek nazik bir İsviçreli Protestan bulma olasılığı düşük olan Gibbon’ın öyküsünün, bu kitabın okuruyla özellikle alakalı olmadığı düşünülebilir. Edward Gibbon’ın ahlaksız ergenliğinin bizimle ne ilgisi var? Gibbon’ın deneyiminin son derece alakalı olduğunu düşünüyorum. Adlandırıdığım *heves* ve diğer *Heves* arasında hayati bir ayrım yapmamıza yardımcı olur. Küçük harfli versiyonunda *heves*; düşüncesiz, yönsüz bir tercihtir ve neredeyse değişmez bir şekilde can sıkıntısına veya hayal kırıklığına veya her ikisine birden yol açar. Ancak büyük harfli *Heves* çok farklı. Bize rehberlik edebilir çünkü kendini tanımaya dayanır; bizim için zarif bir İsviçreli zihin pedagogu hâline gelebilir.

Okuma alışkanlıkları, Randall Jarrell’in kullandığımız ifadesinin ortaya çıkmasına neden olan, Kipling’in *Kim*’ini tekrar ve tekrar okuyan adamı hatırlayalım: “Öğretmek için değil, eleştirmek için değil, sadece sevgi için; Kipling’in yazdığı gibi okudu, sırf sevdiği, istediği ve kendine hakim olamadığı için.” İlginç bir şekilde, adam bir eleştirmendi; yaşamak için kitaplar okuyan, düşünen ve yazan, kilit bir noktayı kavrayacak sezgilere sahip bir kişiydi. Eğer ‘Heves’in onu götürdüğü gibi, ona zevkten başka bir şeye dönme hakkını kendine arada bir de olsa vermezse bir okur olarak kendini öldürecekti. Hakkında asla ve asla tek kelime yazmayacağı bir kitap. Onu harekete ge-

çiren heves değil, ‘Heves’ti çünkü kendini biliyordu; neye ihtiyacı olduğunu, ona arzuladığı zevki neyin vereceğini biliyordu. Sanırım Jarrell’in, bu tür bir okumanın yalnızca “Okumamızın düşünceli ve sempatik saatleri sırasında,” olsa bile, “Eğer öyle yapmaya, doğamızın bir parçasının onun doğal arzularını takip etmesine izin vermeyi seçersek kesinlikle gücümüz dahilinde...” olacağını söylediğinde aklından bunlar geçiyordu. *Doğamızın bir parçası*: Kendini bilen ve dolayısıyla gerçekten iyi olanı arayan kısım.

Kendimizi ne kadar iyi tanırsak, tüm okurların yüzleşmesi gereken kararların bir kısmını o kadar iyi verebiliriz; örneğin ve özellikle, zevk vermeyen bir kitabı okumakta ısrar etme kararı. Genç Richard Rodriguez ve bir listeyi tamamlamak adına okuyan herhangi biri için bu mesele ortaya çıkmaz: Zevk ya da eksikliğin, görevle hiçbir ilgisi yoktur. Dış dolgusu yapan bir dış hekimi, görevi ona zevk vermediği için durmaz; aynı şekilde gerçekten gayretli okur da durmaz. Geri kalanımız seçeneklerle karşı karşıyayız ve eğer kendi zevkimiz için okursak seçimler özellikle karmaşıktır. Çünkü bu kitap şu anda bana zevk vermiyorsa izin verirsem daha sonra bana zevk verebilir. Belki sadece yavaş başlıyor ama hızlanacak; belki de anlatmaya çalıştığı deyi mi tam olarak anlamadım ama daha sonra anlayacağım; belki de sorun kitapta değil, dün gece düzensiz uyuduğum için konsantre olamıyorum. Ya da belki, anlamadığım bir nedenden dolayı, bugün ruhumun dini bayramlarından biri değildir.

Birçok belki var ama her durumda, sebat edip etmemeye karar vermeliyim ve uzun bir süre için varsayılan tercihim devam etmeli. Aslında, başladığım bir kitabı ilk kez bitiremediğim de yirmi yaşındaydım: William Gaddis’in romanı *The Recognitions*’dı ve uzun bir ahlaki felç döneminden sonra altı yüz altmış altı sayfada pes ettim. O gün kederliydim, asil bir kaideden zorla indirildiğimi hissediyordum ama ertesi sabah ruhumla şarkı söyleyerek uyandım. Nihayetinde, o altı yüz altmış altı sayfaya

ayırdığım saatleri bir daha asla geri alamayacak olsam da kalan dört yüz sayfayı tarayarak geçireceğim saatler, istediğim şekilde harcamak için artık benimdi. Saf ve tatlı bir hediye olarak bana zaman verildi.

Altı yüz sayfadan fazlasını okuduktan sonra bir kitabı terk ettiğinizde, elli sayfadan sonra birini terk etmek önemsiz görünüyor ama benim için bu kötü bir şey değildi. *The Recognitions*'ın o zamanlar sefil de olsa, nihai olarak özgürleştirici deneyiminden önce pek çok kitapta sürünmeme neden olan görev duygusunun üstesinden gelmem gerekiyordu; sonunda öğrendiğim gibi bugün bir kitabı bir kenara bırakırsam, ne kendimi ona daha sonra geri dönmekten alıkoyduğumu ne de bunu yapacağıma söz verdiğimi öğrenmem gerekiyordu. Her şeyin bir sezonu vardır ve dolayısıyla bazen her şey sezon dışıdır. Belki de *The Recognitions*'ı okumam için uygun bir zaman gelecek ama o sezonun ne zaman geldiğini kimse bana söyleyemeyecek; yıllarca nasıl bir okur olduğumu düşünerek bunu kendim için fark etmem gerekecek.

Daha iyi okur olmak isteyenlerimiz, bu şekilde kendi kendilerine rehberlik etmelidir. *Kitapları Nasıl Okumalı* ve benzeri rehberlerden bu kadar şüphe duymamın temel nedenlerinden biri, okumamız için sorumluluğu azaltmamıza yardımcı olacaklarını vaat etmeleridir; örtük olarak kendini tanımanın ve ayırt etmenin gerekli olmadığını çünkü uzmanların bizim için bununla ilgileneceğini söylemeleridir. Ancak bu örtük iddiayı reddedersek bizi yönlendirecek bir öğretmen olmadan Gibbon'ın elde ettiği şeyi -kör bir eğilimden 'Heves'in egemenliğine yönelik bilgilendirilmiş rızaya geçiş- nasıl başaracağımız sorusuyla baş başa kalırız. Bu soru, bu kitabın geri kalanında söyleyeceklerimin çoğunu yönetecek.

Akıntıya Karşı

Okurun bir *hayran* olduğu olgusuna geri dönerek başla-

yalım: *Narnia* kitaplarının tümünü veya Dickens'ın tüm romanlarını okumuş olan ve özellikle hayran kurgusu ve profesyonel devam filmleri yardımcı olmadığında nereye dönmesi gerektiğini merak eden kişi. Olası ve oldukça basit çare şudur: Zamansal dikkatimizi aşağı akıştan ziyade yukarı yöne çevirebiliriz; Tolkien'den, Austen'dan veya diğer yazarlardan sonra gelenlere değil, onlardan önce gelenlere. Ne de olsa Austen, büyük ölçüde kendi okudukları sayesinde bildiğimiz Austen oldu. Bu neredeyse tüm yazarlar için geçerli olan bir şey. (Burada daha önce gelenin her zaman daha iyi olduğunu öne sürmek istemiyorum: Homer'ı okuduktan sonra Virgil'i, Virgil'den sonra da Dante'yi okursanız hiçbir şeyi mahvetmiş olmazsınız. Ancak kendi yaşamlarımız zamanla birlikte ilerlediğinden ya da yeni olan lehine önyargılı olduğumuzdan, doğal eğilimimiz aşağıya doğru hareket etmektir. Bu bazen direnmeğe değer bir eğilimdir.)

Sevilen bir yazarın zihnini şekillendiren eserlerin peşinde koşmak başlı başına büyüleyici olabilir. Edebiyat eleştirisi tarihindeki en dikkat çekici ve yine de aydınlatıcı kitaplardan biri, John Livingston Lowes tarafından yazılan *The Road to Xanadu: A Study in the Way of the Imagination* adlı kalın bir kitaptır. 1927'de yayımlanan ve gördüğüm baskılarda yedi yüz sayfaya kadar çıkan kitap, Samuel Taylor Coleridge'in okuduğu ve *Kubla Khan* şiirine ilham olan olguların basit bir araştırmasıdır. Lowes'in yarattığı envanter, akla gelebilecek en harika, tuhaf çeşitliliklerden biridir. Bir örnek vermek gerekirse şiirin büyük vahşi çeşmesini düşünün:

"(...) ve bu uçurumdan, sonu gelmez bir kaynaşmayla, hızlı kalın pantolonlu bu dünya nefes alıyormuş gibi, bir an içinde güçlü bir kaynak fışkırdı: Onun hızlı ve kesintili patlamalarıyla devasa parçalar fırladı, sıçrayan dolu gibi, samanlı tahıl gibi harman dövenin altında. ve bu dans eden kayaların arasında bir an içinde savruldu kutsal ır-

mak.”*

Coleridge’in bu görüntüyü tek başına bulmadığı, bunun yerine yaygın olarak *Bartram’s Travels* olarak adlandırılan 18. yüzyılın popüler bir kitabından aldığı ortaya çıktı. Kitabın yazarı William Bartram’dır ve kitabın tam adı *Travels through North and South Carolina, Georgia, East and West Florida, the Cherokee Country, the Extensive Territories of the Muscogulges or Creek Confederacy, and the Country of the Chactaws. Containing an Account of the Soil and Natural Productions of Those Regions; Together with Observations on the Manners of the Indians*’dır. Yani, Asya despotunun kutsal nehrinin kökeninin Tallahassee’den çok uzak olmadığı ortaya çıktı.

Yazar-yapan-okuma için yapılacak herhangi bir arama, bu türden tuhaf haberler ortaya çıkaracaktır ancak belirli bir yazarın düşüncesini neyin şekillendirdiğini keşfetmek için Lowes’in *The Road to Xanadu*’da yaptığı gibi bu tür konuları en derin ayrıntısına kadar araştırmaya gerek yoktur. Jane Austen hakkında daha derin ve sempatik bir anlayışa sahip olmak isteyenler, bir önceki yüzyılın gotik romantik hikâyelerini, mektuplardan oluşan romanları ve seçkin eleştirmen Tony Tanner’ın gösterdiği gibi John Locke ve David Hume’un felsefesini okuyabilirler. Hume’un felsefi vurgularından biri, ‘izlenimler’ dediği şeyin gücüdür ve Hume’un bu sözcükle ne demek istediğini anladığınızda, *Gurur ve Önyargı*’nın orijinal başlığının *First Impressions*** olduğunu belirtmek gerçekten ilginç hâle gelir.

Benzer şekilde, Tolkien’i daha iyi anlamak istiyorsanız Beowulf’u, Ortaçağ İzlanda’sının *Edda*’larını ve destanlarından

* C. S. Lewis her zaman dünyanın ‘hızlı kalın pantolonu’ hakkındaki bu cümleyi oldukça komik bulmuştu, bu yüzden eğer bu cümleyi okurken kıkırdadıysanız, bilgili bir arkadaşlık içindesinizdir.

** İlk İzlenimler. (e.n.)

bazılarını, sonra belki *Sir Gawain and the Green Knight*'yi* okuyarak başlamak isteyebilirsiniz; Tolkien'in küçümsediği ve ona tepki gösterdiğini veya tepki gösterdiğini düşündüğü 19. yüzyıl ortaçağcılığını tanımak bile faydalı olacaktır. Wagner'in müziğini dinlemek de yardımcı olabilir.**

Kipling'in eski kitaplara olan övgüleri akıllıcadır ve bu bağlamda hatırlamakta fayda var:

“Kelimelere hiçbir şekilde aldırış etmezsek, önceki tüm planları bilmeden eski çizgiler üzerinde yeni bir devridaim makinesi icat eden ve sonra işe yaramadığına şaşıran izole bir beyefendi gibi olabiliriz. Dikkatimizi tamamen günün argosuna hapsederek, yani kendimizi yalnızca modern edebiyata adarsak, dünyanın sadece kendini tekrar ederken ilerlediğini düşünürüz... Ancak insan, başkalarının uzun zaman önce yazdıklarını okuduğunda, eski şeylerin en iyisinin kesinlikle ne kadar modern olduğunu anlar.”

Burada, “Neşelen ihtiyar!” tonunun ötesinde, -alıntı genç erkeklere yapılan bir konuşmadan gelir- önemli bir nokta var: En sevdiğiniz yazarların nereden geldiğini görmek için akıntıya dönerseniz, entelektüel olarak büyüleyici, aydınlatıcı ama aynı zamanda evet, meydan okuyan her türlü eseri keşfedebilirsiniz. ‘Meydan okuma’ tam olarak -akıntı yönündeki- taklitçilerin genellikle olmadığı şeydir ancak bu onların da ödüllendirici olmadığı anlamına gelir. Kopyalamaya çalıştıkları orijinallerin gölgeleri olma eğilimindedirler. Austen ve Tolkien hiçbir şeyi kopyalamaya çalışmıyorlardı; sadece daha önceki yazarların ve düşünürlerin gücünden yararlanıyor, bunu yaparak

* *Sir Gawain ve Yeşil Şövalye*, Yapı Kredi Yayınları, 2017.

** Elbette, Tolkien'in gizeminin derinliklerine inmek isteyen herkesin, Elf dilleri Quenya ve Sindharin'in dayandığı Galce ve Fince'yi öğrenmesi gerekebilir ama bu, teşvik etmesi gereken bir kitap için belki de çok cesaret kırıcı bir fikir olabilir.

kendi duyarlılıklarını derinleştiriyorlardı. Onları bu anlamda taklit ederseniz -yazdıklarını yazmaya çalışarak değil, okuduk- larını okuyarak- ufkunuzun genişlediğini, zihninizin esnediğini, bilgi kaynaklarınızın sınırlarını zorlamaya başladığını göreceksiniz. Tüm bunlar, sizi en sevdiğiniz yazarlara güçlü bir şekilde yaklaştıracak. Bu, ilk başta sizi teşvik eden güç olacak, belki de devam ettiğinizde, kendi büyüüne kapılacaksınız. *Sir Gawain ve Yeşil Şövalye* yalnızca Tolkien onu sevdiği için ilginç değil; parlak, esprili, kendi başına incelikli, üzücü bir şiir ve İngiliz şiirsel hikâye anlatımının bir başyapıtı. Onu okumak sadece Tolkien'in daha iyi anlaşılmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda Tolkien severlerin *Yüzüklerin Efendisi* ile yaşadıklarına benzeyen, hatta gücü onu aşan bir okuma deneyimi sağlar. Bu, edebi akışta yüzerken elde edilebilecek en iyi sonuçtur -maceranıza neden olanlardan daha çok sevdiğiniz yazarları ve çalışmalarını bulmak için- ama aynı zamanda, itiraf etmeliyim ki, daha nadir olanlardan biridir.

Tüm maceralar gibi bunların da zorlukları var. Hume kadar bilge ve felsefesi sadece Austen hakkında değil, okurlarının her biri hakkında en üst derecede öğretici de olsa, herhangi bir modern okurun, Hume'u bir yaz çayırındaymış gibi neşeyle atlayarak okuyabileceğini varsaymak faydasız olacaktır. Galce veya Fince çalışmayı önererek davama olabildiğince kapsamlı bir şekilde zarar verme riskiyle, size seçkin İskoçyalı hakkında biraz fikir vereyim; sadece Jane Austen'ı seven hiç kimsenin Hume okuması *gerekmeyişi* söylemek için duraksayarak. Burada zorunluluk yok. Hâlâ 'Heves'in işareti altında yaşıyoruz. Austen'ın insanlar hakkındaki bazı fikirlerinin doğrudan veya dolaylı olarak Hume'dan türetilmiş gibi görüldüğünü öğrendikten sonra, bu felsefi beyefendi hakkında biraz daha fazla şey öğrenmek istediğinize karar verirsiniz, işte bulacağınız bazı şeyler: (Gerçek tadı vermek için belli bir uzunlukta alıntılanmıştır.)

“Şiirin tüm renkleri ne kadar görkemli olursa olsun, doğal nesneleri asla tasviri gerçek bir manzara

zannedilecek şekilde boyayamaz. En canlı düşünce, hâlâ en sıkıcı hissin altında kalmaktadır.

Zihnın tüm diğer algılarının içinden geçmek için benzer bir ayırım gözlemleyebiliriz. Öfke içindeki bir adam, yalnızca o duyguyu düşünen birinden çok farklı bir şekilde uyarılır. Bana herhangi bir kişinin âşık olduğunu söylerseniz, anlamını kolayca anlarım ve bu kişinin durumu hakkında adil bir fikir oluşturabilirim ama bu kavrayışı tutkunun gerçek rahatsızlıkları ve kıskırtmaları ile asla karıştıramam. Geçmiş duygularımız ve eğilimlerimiz üzerine düşündüğümüzde, düşüncemiz sadık bir aynadır; nesnelerini gerçekten kopyalar ama kullandığı renkler, orijinal algılarımızın giydirildiği renklere kıyasla soluk ve donuk kalır. Aralarındaki ayrımı belirtmek için güzel bir kavrayış ya da metafizik kafasına sahip olmak gerekmez.

Bu nedenle burada, zihnın tüm algılarını farklı güç ve canlılık dereceleri ile ayırt edilen iki sınıfa veya türe ayırabiliriz. Daha az zorlayıcı ve canlı olanlar genellikle Düşünceler veya Fikirler olarak adlandırılır. Diğer türlerin bizim dilimizde ve diğerlerinin çoğunda bir isme ihtiyacı vardır. Sanırım, onları genel bir terim veya unvan altında sıralamak felsefi amaçlardan başka hiçbirini için gerekli değildi. Öyleyse biraz özgürlük kullanalım ve onlara İzlenimler diyelim; bu, kelimeyi her zamankinden biraz farklı bir anlamda kullanmaktır. Öyleyse izlenim terimiyle; duyduğumuzda, gördüğümüzde, hissettiğimizde, sevdiğimizde, nefret ettiğimizde, arzuladığımızda veya istediğimizde daha canlı olan algılarımızı kastediyorum. İzlenimler, yukarıda bahsedilen hisler veya hare-

ketlerden herhangi biri üzerine düşündüğümüzde, bilincinde olduğumuz daha az canlı algılar olan fikirlerden ayrılır.”

Şimdi, bu paragrafları okuduysanız ve hâlâ benimleyseniz, tahminime göre Hume’un ne hakkında konuştuğuna dair genel bir fikre sahipsiniz ancak onun ayrımlarını tam olarak anladığınızdan emin olmayabilirsiniz. Bu beklenen bir durumdur çünkü Hume, çalışmasını, örneğin Jane Austen’in romanını okuyacağımız şekilde okuyacağımızı asla düşünmemiştir.

Çoğumuz romanları genel olarak bilinçsizce, oldukça iyi bir hızla geçebileceğimiz ve -bu daha da önemli- iyi bir okumanın tek yapmamız gereken şey olduğu inancıyla okuruz. Seçkin eleştirmen Hugh Kenner bir keresinde, “Bir kitap -kesinlikle bir roman- normalde ideal ilginin onu bir geçişte kavrayacağını varsayar; sık sık yaptığımız gibi tekrarlanan okumalara ihtiyacımız varsa, bunun nedeni dikkatimizin hatalardan etkilenmesidir veya belki de yazımın hatalı olmasından kaynaklanmaktadır.” yorumunda bulundu. (Bu arada bu yorumun sebebi, Kenner’in haklı olarak iddia ettiği, James Joyce’un *Ulysses*’inin ‘tek bir geçişle hasat etme’ girişimini engellemek için tasarlanmış olduğu açıklamasıdır.) Olayların normal akışında, çok sık duraklamayı veya sayfalarda daha önceki bölümlere geri dönüp açıklama veya düzeltme yapmayı planlamıyoruz. Ancak Hume, sabırlı olmamızı, fikirlerinin gelişimini yavaş ve metodik bir şekilde takip etmemizi, bir sonrakine geçmeden önce ana noktasını kavradığımızdan emin olmak için -belki paragrafların sonunda- duraklamamızı bekliyor. Bu, Hume’un açıkça yazmayı umursamadığı anlamına gelmez; aslında, çok açık bir şekilde yazar: O, İngiliz düzyazı ustalarından biridir. Ama yazdıkları mutlaka yoğun ve zordur; bu, onu okumanın aynı derecede zorunlu olarak yavaş bir süreç olduğu anlamına gelir.

O hâlde Hume’un yazıları, neredeyse hepimiz için bir tür

test olacak; ne kadar sabrımız olduğunu ve ne kadar zaman ayırmaya istekli olduğumuzu keşfetme fırsatı. Bu noktada herhangi bir belirsizlikten kaçınmak için bu testin sonuçları neredeyse kesin olacaktır: Yeterince sabırlı değiliz. Ancak bu, cesaretimizi kırmak için bir neden değildir. Ömrü boyunca hareketsiz kalan bir kişi, kanepesinden kalkıp kapıdan çıkarak 10 bin mili rahatlıkla koşacağını düşünmez. Buna yavaş yavaş hazırlanır; belki, önce mahallesinde kısa turlarla başlar, sonra uzun yürüyüşler, sonra biraz koşu gibi. Aynı şey, alışılmadık bir dilde, türde yazılmış veya üslup tercihleri bizimkinden farklı olan bir çağda yazılmış metinlerin okunması için de geçerlidir.

Dahası, herhangi birimiz -en azından profesyonel filozof olmayanlarımız- Hume'un büyük kitabının tamamını -âdeta bir hevesle- ele alsak bile, üzerinde çalışmak zorunda değiliz. Az önce paylaştığım pasajı dikkatlice okursak, inançlarımızı nasıl oluşturduğumuz ve neden bazılarını diğerlerinden daha sıkı sarılmaya meyilli olduğumuz hakkında birkaç şey öğreneceğiz. Belki de Elizabeth Bennett'in Fitzwilliam Darcy hakkında meşru *fikirler* oluşturacak kadar bilgisi olmadığından, bunun yerine yalnızca *izlenimler* oluşturduğunu ve Hume'un bize öğrettiği şekilde bu tür izlenimlerin ortadan kaldırılmasının herkesin bildiği gibi zor olduğunu fark edeceğiz. Elizabeth bunu zor yoldan öğrendi; neyse ki kendisi, Bay Darcy ve bizim için sonunda bu izlenimleri bir kenara attı ve daha sağlam olanlarla değiştirdi. Daha sağlam olan bu izlenimlerle donatıldığında, kendisi de mutlu bir kadın olmayı ve aynı derecede değerli bir adamı eşit derecede mutlu etmeyi başardı. Sağlam pratik felsefenin başarabileceği şey budur.

Bazı entelektüel emek biçimleri zahmete değer. Hevesin pek yeterli olmadığı zamanlarda hepimiz böyle zamanlardan geçer, bunu keşfederiz. Bu tür çalışmalar zihnimizi güçlendirir, bizi daha fazla konsantrasyon kabiliyetine kavuşturur, bize sabrı öğ-

retir ve Hume'un düzyazısının -zarif olsa da- zorlu arazisinde gezinmek için çabalarırken neredeyse kesinlikle bir alçakgönüllülük dokunuşunu da öğretir. Dönen zihinsel dünyalarımızda güç, konsantrasyon, sabır ve alçakgönüllülüğten daha çok neye ihtiyacımız var? Bunlar, özellikle yeni ve daha büyük zevklere yol açtıkları için arzu etmeye değer erdemlerdir.

Duyarlılık

Büyük ve korkunç düşünür Niccolo Machiavelli'nin mektuplarında okumakla ilgili meşhur bir bölüm var. Machiavelli'yi acımasız, kurnaz bir politik entrikacı olarak düşünmeye meyilliyiz -şu anda çoğumuz için adı bu anlama geliyor- ve bu yüzden onun bir okur olarak hayatını tanımlarken kullandığı sıcaklığı ve coşkuyu duymak şaşırtıcı olabilir:

"Akşam olduğunda evime dönüp çalışma odama gidiyorum. Kapıda, çamur ve kir kaplı günlük kıyafetlerimi çıkarıyor, muhteşem ve zarif giysilerimi giyiyorum; terbiyeli bir şekilde yeniden giyindikten sonra, kadim insanların eski saraylarına giriyorum ve onlar tarafından sevgiyle karşılanıyorum. Yalnız benim olan, tadına varmak için doğduğum yiyeceklerle besleniyorum. Orada onlarla konuşmaktan ve eylemlerinin nedenini sormaktan utanmıyorum; onlar insanlıklarında bana cevap veriyorlar. Dört saat boyunca can sıkıntısı hissetmiyorum, her acıyı unutuyorum, yoksulluktan korkmuyorum, ölüm bile beni korkutmuyor."

Hayatının bu döneminde, -bu kelimeleri 1513'te kırk dört yaşındayken yazdı- Machiavelli kesinlikle acı ve korku hakkını da bir şeyler biliyordu. O yılın başlarında, memleketi Floransa'yı düzenli olarak etkileyen siyasi ayaklanmalardan birinin ortasında, yeni hükümete karşı komplo kurmakla suçlanarak şehrin milis valisi görevinden alındı, hapse atıldı, işkence

gördü, dövüldü ve sonra sürgüne gönderildi. Taşradaki evine çekildi ve okumanın zevklerini yeniden keşfetti. Gündüzleri dolaşırken arazisindeki çeşitli projeleri yönetirken bile, yanında her zaman küçük bir şiir kitabı, Dante, Petrarch veya Ovid vardı. Bu mektupta açıkladığı gibi, okumasının büyük bir kısmını akşamları, bize olağanüstü bir törensel gelenek olarak görünen bir şekilde yapıyordu.

Bu gerçekten istek uyandıran bir okumadır. Machiavelli, ‘muhteşem ve zarif kıyafetleri’ ile büyük bir prensin sarayına giriyormuş gibi geçmişin önde gelen yazarlarının huzuruna girer. Dolayısıyla açıkça, arkadaşlıklarından zevk almaya layık olduğunu göstermesi gerektiğini düşünüyor; en iyi şekilde davranmalı, uygun saygıyı göstermelidir. (Machiavelli’nin, Auden’in bir başyapıtla, “Her günü harcama kavramında anlamsız bir şey var.” iddiasına sempati duyması pek olası değildir.) Yine de bu ustalar, bu efendiler, itibarını yitirmiş bir hükümet görevlisini huzurlarına kabul etmeyi küçümsüyorlar; kelimeyi eski anlamıyla kullanıyorum, yüce ve kudretli olanların, geri kalanımızın arasına gelerek erdemlerini gösterdikleri anlamıyla. Machiavelli çalışma odasına girdiğinde, alacağı karşılama konusunda endişelenmesine ya da düşmanlarının bir darbe düzenleyip arkadaşlarını devirdiğinden korkmasına gerek yoktur. Her zamanki gibi sıcak karşılanacaktır, çünkü bu ustaların, saygılı konukların özenli ziyaretlerinden daha çok sevdiği hiçbir şey yok. Machiavelli, yüzeysel anlamda girdiği kendi çalışma odası olmasına rağmen, en derin anlamıyla misafir olduğunu açıkça ortaya koyuyor. O odada bulunacak bilgelik ve zarafet, ondan daha çok yazarlara -Ortaçağ’da hem yazar hem de otorite olarak görülen insanlara- aittir. Machiavelli çok güzel bir görüntü yaratıyor ama bizim gibi demokratlar ve eşitlikçiler için davranışı bize birazcık itaatsiz görünmüyor mu? Biz bunu yaparken tüm insanlar arasından Machiavelli’yi gerçekten model okurumuz olarak seçmek istiyor muyuz? Soy-lu entelektüel seleflerinin eşliğinde geçirdiği onca zaman, onu

tam olarak bir asalet örneği yapmadı, değil mi? Eski yazarlara duyulan tüm bu saygı büyük bir itici güç olmayabilir mi?

Bunlar adil ve gerçekten gerekli tereddütlerdir. Önce ikincisini ele alalım çünkü okumanın sizi daha iyi bir insan yapıp yapmadığı sorusunu gündeme getirmeden yeterince zaman geçirdik. Bu sorunun kısaca cevabı: Hayır. Öyle değil. Ancak uzun cevap da kısa cevaptan çok farklı değildir.

Şimdi, Machiavelli'nin entrikacılık, ikili anlaşma ve düpe-düz ihanet ününü tamamen hak ettiği açık değil ama öyleyse bile, daha da kötüsünü hak eden çok sayıda sadık okur var. Terry Eagleton, sadece okumanın değil, genel olarak 'yüksek kültür' olgusunun ahlaki açıdan gelişmekte olduğu iddiasına yanıt olarak, II. Dünya Savaşı sırasında, "Pek çok insan gerçekten de yüksek kültürde derindi ama (...) bu, bazılarının Orta Avrupa'da Yahudilerin öldürülmesine nezaret etmek gibi faaliyetlerde bulunmalarını engellemedi." demişti. Okumanın gerçekten 'sizi daha iyi bir insan yapması' gerekiyorsa o zaman, "Müttefik birlikler toplama kamplarına taşındığında (...) boş zamanlarını bir miktar Goethe ile harcayan komutanları tutuklandıklarında, birinin açıklaması gereken bir şey olduğu ortaya çıktı."

Dolayısıyla okumak, Mozart sonatlarını dinlemek ya da Raphael'in resimlerini incelemek, birinin karakterini zorunlu olarak dönüştürmez ve hatta geliştirmez. 18. yüzyıl biliminin G. C. Lichtenberg'ün bir zamanlar yazdığı gibi: "Kitap aynaya benzer: Bir eşek içeri bakarsa bir havarinin dışarıya bakmasını bekleyemezsiniz." Yine de bu kitap boyunca zaman zaman, gerçekten daha iyi bir insan olmak istiyorsanız, okumanın yardımcı olabileceği yollar olduğunu tartışacağım. Ancak bunun ne derece gerçekleşeceği sadece okuduğunuz şeye bağlı olmayacak -bu konuda diktatör olmadığımı zaten gördünüz- aynı zamanda neden ve nasıl okuduğunuza da bağlı olacak. Ahlaki teşvik hakkındaki duygularınıza göre, kendinizi uyarılmış veya söz verilmiş olarak kabul edin.

O hâlde çalışma odasındaki Machiavelli'ye dönelim. Entelektüel ustalarını okuma tarzıyla ilgili en dikkate değer gerçeklerden biri, bunun pasif olmamasıdır; saygılı, evet ama pasif değil. “Onlarla konuşmak ve eylemlerinin nedenini sormaktan utanmıyorum.” diye yazıyor. *Utanmıyor*. Onlara soru sormak, hatta onları kendilerini ve fikirlerini açıklamaya çağırmak için kendini bir şekilde değersiz ya da niteliksiz hissetmiyor. Dahası, *selefleri*, tüm büyüklüklerine rağmen cesareti karşısında hiç gücenmiyorlar. “İnsanlıklarından bana cevap veriyorlar.”

Şimdi, Machiavelli bu yazarlardan herhangi biriyle gerçek hayatta tanışmış olsaydı, onlar bu kadar bağışlayıcı olmayabilirlerdi. (Muhtemelen bazıları Machiavelli'nin, sözleri kullanım şekline kızabilirdi.) Ancak kitaplarla ilgili harika şeylerden biri, tedirgin olmamaları veya küçümsememeleridir. Onları derinden incelemenizi sabırla kabul ederler ve onları ne kadar dikkatli okursanız, sırlarını o kadar çok paylaşırlar. Sanki onlara soru sormanızı istiyor, soruşturmaya hazır olduklarını ilan ediyorlar.

Dahası, kitap yayımlamanın bir yanıtı davet olduğu açıkça görünüyor. Doğru, yazarların karakterleri değişkendir ve bazıları yalnızca belirli yanıtlara toleranslıdır. George Eliot, kötü eleştirilerden o kadar yaralanmıştı ki sevgilisi ve arkadaşı George Henry Lewes, bunları hiç görmediğinden emin olmak için gazete ve dergilere ondan önce bakıyordu. Brendan Gill, birçok başarısının arasında Broadway müzikali *Pal Joey* için kitap yazan Amerikalı yazar John O'Hara hakkında bir hikâyeye anlatıyor: Bazı arkadaşları New York sokaklarında onu geçip ona *Pal Joey*'i tekrar izlediklerini ve ilk seferinde olduğundan çok daha fazla keyif aldıklarını söylediğinde O'Hara, “İlk seferinde yanlış olan neydi?” diye sormuş.

Yine de yazar duyarlılığı bir yana, hiç yanıt istemeyenlerin kitap yayımlaması pek olası değildir; birçok iyi yazar, kötüyü iyiyle birlikte almak zorunda olduklarını bilecek kadar olgundur. En azından kısmen kişisel bir bağlantı istediğimiz için ki-

tap yayımlıyoruz. Elbette bu bağlantı ne kadar olumlu olursa o kadar iyidir ama insani olmalıdır. Bu, ideal olarak okurun tepkisinden bağımsız olarak düşünceli ve yapıcı bir şey olacağı anlamına gelir. “Yazdığın her kelimeye katılıyorum.” cümlesini duymak sevindirici olurdu sanırım -bilemem- ama daha da sevindirici olan, sizin hiç sahip olamayacağınız düşünceleri ekleyerek kendi projeniz hakkında anlayışınızı zenginleştiren ve fikrinizi bir adım öteye taşıyan bir okur olurdu. Gerçekten yapıcı bir ruhla eleştirel olan okur bile, bence her ne kadar minnettar olsa da tamamen pasif olan okurdan daha iyidir. Machiavelli’nin en sevdiği yazarların, onun sorularını derinden takdir edeceklerini düşünmekten kendimi alamıyorum; sorular ne kadar iğneleyici olursa olsun.

20. yüzyılın dev beyinlerinden biri olan Rus bilge Mikhail Bakhtin, şimdi fazlasıyla ihmal edilmiş olsa da bir diyalogda önceliğin ilk konuşan kişi yerine dinleyen kişide olduğuna inanıyordu. “Sonuçta, bir yanıt beklemedikçe konuşmayız; olası tepkilerin ışığında söylediklerimizi şekillendiririz. Eğer dinleyici -yalnızca hayali bir dinleyici veya kendi benliğimizin imajı olsa bile- orada olmasaydı, hiç konuşamayabilirdik ve eğer konuşsaydık gerçekte konuştuğumuzdan çok farklı konuşurduk.” Bakhtin’in hesabına göre bu durum, dinleyicilerin ve okurların, konuşmacılara ve yazarlara bir yanıt borçlu olduğu anlamına gelir. Çok dikkatli olsa bile pasiflik yeterli değildir. Bir metnin bize sorduğu soruları cevaplamaya istekliyse, hatta -veya özellikle- bu sorular örtükse okumak daha zor ve daha zevklidir; astarı yüzünden pahalı olmaz. Bu yüzden Alberto Manguel şöyle demişti: “Metnin varlığı, okurun onu okuyacağı âna kadar suskunluğunu sürdüren sessiz bir varoluştur. Ancak yetenekli göz, tablet üzerindeki işaretlerle temas ettiğinde aktif hâle gelir. Tüm yazılar okurun cömertliğine bağlıdır.”

Buna benzer bir bakış açısı Anthony Trollope’un *The Prime Minister* romanında küçük bir karakterden yaptığı kısa bir taslakta güzel bir şekilde özetleniyor: Trollope, Everett Wharton için, “Çok fazla okudu.” diyor. “Çoğunlukla okuduklarını

unutsa da okumalarından ona kalan belirsiz ışıklar vardı; diğer insanların düşünceleri tarafından ortaya çıkarılan ve onun birçok konuda konuşmasını sağlayan.” Sanırım çoğu konuda konuşabilmek bir şeydir ama okumaktan isteyebileceğimiz tek şey değil. Trollope, Everett’in *akıllıca* konuşabileceğini söylemekten kaçınır. Wharton, zihnini birkaç malla dolduracak kadar okur ancak bu malları entelektüel pazarda takas etmeyi asla hayal etmez.

Karmaşık veya zor bir şeyi okuduğumuzda, onun hakkında ne düşüneceğimizi bilemeyebiliriz. İşte o zaman, Machiavelli gibi biz de sorular sorarız. Elbette bir kitabın sayfalarına bir soru sorarsanız yanıt için onu kulağınıza götürmenin pek bir anlamı yoktur. Bir dönem köle olan Olaudah Equiano’nun -tahminen 1745-1797 yılları arasında- keşfettiği gibi, teknoloji böyle çalışmıyor: “Ustamın ve -arkadaşım- Dick’in okuma-ya çalıştığını sık sık görmüştüm ve onların yaptığını sandığım gibi kitaplarla konuşmaya büyük bir merakım vardı; böylece her şeyin nasıl bir başlangıcı olduğunu öğrenmek amacıyla sık sık bir kitap alıp onunla konuştum ve sonra tek başıma, bana cevap vermesi umuduyla kulaklarımı ona dayadım; sessiz kaldığını fark ettiğimde çok endişelendim.”*

* Dolayısıyla, okuryazarlık tarihinin diğer ucunda, *The Onion*’dan gelen bu parlak hikâye, *Kesintisiz Metin Boyutu Karşısında Ulus Titriyor*. -9 Mart 2010- yer alıyor:

WASHINGTON - Gözlerini kolayca gözden kaçırılabilir ve unutulabilir renkli bir fotoğrafa veya cesur bir başlığa yaslayamayan Amerikalılar, pazartesi günü kesintisiz bir metin bloğuyla karşılaştıklarında toplu olarak irkildiler.

Maine’den California’ya kadar aptallaşan vatandaşlar, bundan sonra ne yapacaklarından emin olmadan, korkutucu baskı yığınının çaresizce baktılar. Bunları kolaylaştırmak için bir illüstrasyon, grafik veya gömülü YouTube videosu olmadan, milyonlarca kişi yerinde donmuştu ve uzun, kesintisiz bir İngilizce kelime dizisinin görünmesiyle dehşete düşmüşlerdi.

“Neden bana ne hakkında olduğunu söylemiyor?” diye sordu pazartesi öğleden sonra geç saatlerde ezici siyah metinle karşı karşıya kalan Boston sakini Charlyne Thomson. “Madde işaretleri yok, vurgulanan kısım yok. Her yere baktım; burada kelimelerden başka bir şey yok.”

Ancak soruyu kitabın kenar boşluğuna yazarsanız -sadece bir soru işareti karalasanız bile- kafa karışıklığınızı göstermiş olursunuz. Şaşkınlığınızı kitabın iyiliği için değil, kendi iyiliğiniz için kaydedersiniz. Okumanızın akışındaki kesinti önemli bir olaydır ve tam anlamıyla bunu not alırsınız. Sorunuzun tamamını yazmak, sayfaya bir soru işareti atmaktan daha iyidir çünkü ilkinin yapmak daha fazla zaman alır -sizi salt pasif alım akışından çıkarır- ve kızgınlığınızın doğasını tam olarak ifade etmeniz için sizi zorlar. Sadece bir soru işareti kafa karışıklığını, anlaşmazlığı, bilgisizlik hissini, düzinelerce şeyden herhangi birini gösterebilir. Sorunuzu yazdığınızda, rahatsızlığınızı tam olarak ortaya koyarsınız.

Bu, iki nedenden dolayı önemlidir. Birincisi, okur olarak dikkatinizi keskinleştirir. Sizi neyin rahatsız ettiğini formüle ettikten sonra, bunu açıkça zihninizde bulundurursunuz ve böylece metne geri döndüğünüzde, sorunuzu yanıtlayan veya kafa karışıklığınızı ortadan kaldıran her şeyi not etmeye daha hazır olursunuz. İkincisi, bu anımsatıcı bir araçtır. Yazılı soru, daha sonraki bir noktada bir bölümü ilk okuduğunuzda deneyimlediğiniz şeyi yeniden yakalamanıza olanak tanır; doğası gereği ilginç ama aynı zamanda çoğu zaman oldukça yararlı olan bir şeydir.

Şair Charles Simic için bu tür yanıtlar son derece gereklidir:

“Nerede ve ne okursam okuyayım, bir tükenmez kaleme değil, bir kurşun kaleme sahip olmam gerekiyor; tercihen bir kalem artığı. Böylece kelimelere yaklaşabilirim, iyi kurulmuş cümlelerin, parlak veya aptalca fikirlerin, ilginç kelimelerin ve bilgi kırıntılarının altını çizebilirim ve kenar boşluklarına kısa veya ayrıntılı yorumlar yazıp paragrafların yanına yalnızca benim daha sonra deşifre edebileceğim -ve bazen benim bile deşifre edemeyeceğim- soru ve onay işaretleri aynı zamanda diğer özel notları koyabilirim. Halk kütüphanelerindeki tarih kitaplarında okurların yorumlarından

ve altı çizili bölümlerinden oluşan bir antoloji görmeyi çok isterim; bu tür faaliyetlerin katı bir şekilde yasaklanmasına rağmen kendilerine yardım edemeyen ve kitabın yazarı veya insanlığın son birkaç yıldır ilerlediği yön ile ilgili şikâyetlerini kaydetmek zorunda kalan insanların notları.”

Bu pasaja, Simic’in kütüphanedeki kitaplara alınan notlar gibi beni her zaman rahatsız eden bir şeyden zevk alma becerisi de dahil birkaç nedenden ötürü hayranlık duyuyorum. Beni, daha cömert bir ruha sahip olmam gerektiğine, katılımlı okumaya desteğimin, benden önce bir kitaba ulaşan okurların dikkatimi dağıtması konusundaki hoşnutsuzluğumu aşması gerektiğine ikna ediyor. (Bu noktada başka bir önemli ve rahatsız edici gerçeği kabul etmeliyim: Kütüphanedeki kitaplara yazı yazarlar, bunu hayranlık uyandıracak derecede önlenemez ve duyarlı okurlar oldukları ve *kendi kitaplarını alacak finansal güçleri olmadığı için* yaparlar. Kütüphanedeki kitaplara yazsalar ve dolayısıyla okuma deneyimlerinden en iyi şekilde yararlansalar bile, kitapları iade etmek zorunda kalırlar ve notlarını daha sonra tekrar ziyaret edemezler. Ödünç alınan kitapların okunması etkili olabilir ancak bu kitaplar farklı sınırlamalara sahiptir. Bu sayfalarda yazdığım hemen hemen her şey, okuma tarihinde nadiren gerçek olan bir şeyi varsayar: Bol ve ucuz kitap. Bunun ne kadar olağanüstü bir lütuf olduğunu hatırlamak için çaba göstermem gerekiyor.*)

* Charles Lamb, *Detached Thoughts on Books and Reading* adlı tatlı denemesinde -1822- şöyle yazıyor: “Sevgisiz asla düşünemeyeceğim bir sokak okuru sınıfı var -fakir eşraf sınıfı, bir kitap satın almaya ya da kiralamaya gücü yetmeyen, açık tezgâhlardan az da olsa bilgi aşırmaaya çalışan- tezgâh sahibi, sert gözleriyle, her zaman onlara kıskanç bakışlar atar ve ne zaman yapacaklarını düşünür. Sevecen bir şekilde, sayfa sayfa, kendi menziline müdahale edeceği her anı bekleyerek ve yine de hazzi inkâr edemeyerek ‘korkunç bir neşeyi kaçıırırlar.’ Martin B..., bu şekilde günlük parçalarla, dükkâncı övgüye değer hırsını bastırıp kitabı satın almak isteyip istemediğini sorana kadar Clarissa’nın -İngiliz dilindeki en uzun romanlardan biri- iki cildini tamamladı. M. hayatının hiçbir koşulunda bir kitabı, o tedirgin aşırımlarda aldığı doyumun yarısını bile elde ederek okumadığını beyan ediyor.”

Simic'in not alma konusunda söylediği durum canlı ve güçlüdür ancak mutlakçılığı, bu tür şeyleri abartabileceğinizi öne sürer. Bir metne ne kadar fazla açıklama eklerseniz -ne kadar çok soru sorarsanız ve yorum yapmaya cesaret ederseniz- okumanın sürekliliğini o kadar sık bozarsınız. Bir kitabın veya malalenin tutarsız ve düzensiz olduğunu düşündüğüm zamanlar -daha sonra fark ettiğim üzere- asıl sorun, yorumumda çok fazla aktif olduğum ve aslında orada olan bir akışı takip etmekten kendimi alıkoymuş olmamdı. Sürekli frene bastığım için yolu suçluyordum. Burada kurulması gereken bir denge vardır ve bir okuma deneyiminden diğerine değişir. Bazı kitaplar çok fazla yorum gerektirir, bazıları ise çok az; bir de elimizde kurşun kalemle gerçekten okumamamız gerekenler var. Tanrı, bir *Harry Potter* kitabına veya en son John Grisham'a not ekleyen kişiye yardım etsin. Bu tür kitaplarda ivme israf edilmemelidir.*

Herkes aynı fikirde değil. "Thomas Kempis veya benzerlerini okumadığınız sürece, yazmak söz konusu olmadığında okumak işe yaramaz; boş ve saçmadır. Yine de bu tür bir okumanın bile tüm notlardan yoksun olmasını istemem." Bu, 17. yüzyıl Cizvit

* Ancak yine, sosyal ve kişisel bağlamlar önemlidir. Büyüleyici anıları *Losing My Cool: How a Father's Love and 15,000 Books Beat Hip-Hop Culture* isimli etkileyici biyografisi ile ilgili bir röportajda Thomas Chatterton Williams, babasının okuma tarzıyla kendi okuma biçimi arasındaki farkları tartıştı. "Peder 70'lerinde ve bugüne kadar hâlâ her sabah gazetede çıkan makalelerin altını çiziyor. Babam okumayı sever ama iyi bir kitapla rahatlayamaz. Okumak onun için her zaman iş olacaktır. Her zaman -romanlarda bile- pratik bilgi elde etmek için okuma baskısı hissetti. O, 1930'larda -siyahiler için- ayrılmış olan güneyde bir siyahi olarak doğdu ve bilmesi gerekenleri kitaplarla kendisine öğretmeseydi, başka kimseden öğrenemeyeceğini anladı. Bunu, tamamen estetik nedenlerle edebiyattan keyif almanın güzel olduğuna dair kendi görüşümle karşılaştırıyorum."

"Üniversite yıllarında ve yirmili yaşlarımda başlarında, ikinci sebepten ötürü, güzellik ve umutsuzca idealist tezahür için okudum; her ikisi de değerli şeyler ama biraz da lüksler. Bugün, bir yazar ve cümleleri derinden önemseyen biri olarak, kendimi eskisinden çok daha pratik nedenlerle okurken buluyorum. Zanaatımla ilgili teknik ve ilham verici bilgiler için okuyorum. Bu şekilde eskisinden daha çok babam gibiyim. Bununla birlikte, ben de her zaman güzellik uğruna güzellik arayışındayım, daha fazlası değil. Şimdi her iki bakış açısını da görüyorum."

Jeremias Drexel'dir ve yazmadan okumaya yönelik küçümsemesi orijinal Latince'de daha da güçlüdür: Böyle bir okuma *Otiosa, vana, nugatoria*'dır.* (Drexel'in *The Imitation of Christ*'i hafif bir okuma olarak düşünmesi dikkat çekicidir, belki de *Chicken Soup for the Soul*'un** erken, modern bir eşdeğeri.) Ancak *The Stand**** veya *Alacakaranlık* hakkında notlar almaya kararlı olsaydınız, ne yazardınız Tanrı aşkına? Zorlu ve karmaşık kitapları elinizde o kalem olmadan okuduğunuzda anlamlı ve özlü etkileşim için bir fırsattan vazgeçiyorsunuz ve bu etkileşimi gelecekteki benliğinizin bundan faydalanabilmesi için kaydetmeniz gerekiyor. İngiliz tarihçi Keith Thomas, "Akademisyenler her zaman not aldılar." diyor.

"Rönesans okurlarının, önemli pasajların altını veya etrafını çizerek kenar boşluğuna işaret eden oklar koyarak işaretlemesi yaygındı; sarı fosforlu kalemin erken modern eşdeğeri. Jakoben eğitim yazarı John Brinsley'e göre, 'En büyük bilginlerin ve en önemsiz öğrencilerin en neşeli kitapları, altında veya üstünde küçük çizgilerle,' veya 'Bazı çiziklerle ya da bir şeyin bilgisini hatırlamalarına en iyi şekilde yardımcı olacak herhangi bir harf veya işaret ile...' doluydu. Isaac Newton, hatırlamak istediği pasajı tam olarak gösterebilmek için kitaplarının sayfalarının köşelerini kıvrırdı. J. H. Plumb bir keresinde bana Swift'in kendisine G. M. Trevelyan tarafından verilen bir dizi çalışmasını gösterdi. Aslen Macaulay'a aitti ve Macaulay okurken her sayfanın kenarından aşağıya bir çizgi çizmişti; hiç şüphesiz bütününü belleğe işliyordu. All Souls, Codrington Kütüphanesi'ndeki birçok

* Latince: İşe yaramaz, boş, saçma. (e.n.)

** *Tavuk Suyuna Çorba*, Koridor Yayıncılık, 2015.

*** *Mahşer*, Altın Kitaplar, 2018.

kitabın kenarlarındaki kurşun kalemle çizilmiş noktalar, A. L. Rowse'un daha önce orada olduğunun kesin kanıtıdır.”

‘Kalemle çizilmiş noktalar’ (Kişiye özgü Braille alfabesi gibi mi?) kesinlikle kenar boşluklarına alınan notların en az müdahaleci biçimi olmalıdır. Rouse, nazik bir adam olmanın yanı sıra dikkatli bir okur olmalıydı. Ancak Thomas, erken modern zamanlarda bilginlerin ‘daha acımasız bir yöntem’ uyguladıklarına dikkat çekiyor: “Sayfaları kitaptan keserek çıkarmak ve bunları birinin notlarına dahil etmek. Birden fazla Rönesans bilgini bu şekilde, hatta bazen el yazmalarından bile sayfaları kesip yapıştırırdı. Bu, yazıya dökmeleri aylar alacak olan materyali biriktirmelerine olanak sağladı.” (Son kitaplarımı yazarken, bu uygulamanın dijital versiyonuna başvurduğum için minnettar oldum. Bu, kelimenin tam anlamıyla *kesmeden* metaforik yapıştırmaya izin veriyor; tahrip edici olmayışı takdire şayan, değil mi?)

Akademisyen olarak eğitilmiş olanlarımız gereğinden fazla not alma ya da açıklama ekleme eğiliminde olabiliriz ancak diğer okurların çoğunun tam tersi bir baştan çıkarmadan muzdarip olduğunu söylemek doğru olur. Elinde bir yazı aracıyla okumak, birçok okur için doğal olmayan bir eylemdir ancak çoğu durumda dikkatli yanıt vermenin gerekli olduğunu düşünüyorum. Şimdiye kadar söylediklerimden fosforlu kalemmin hayranı olmadığımı anlayabilirsiniz. Fosforlu kalemler, bir metni çok hızlı ve kolay bir şekilde işaretlemenize izin verir fakat bunu yalnızca parlak bir renkle kaplayarak yaparlar; sürecin çabukluğu ve kolaylığı, önerdiğim yanıt verme türüne aykırıdır. (Simic’in kurşun kalem artığı ve yarattığı sayfayla yakınlık tercihinde bir şeyler vardır.) Fosforlu bir kalemle, kendinize neden işaretlediğinizi sormak için vakit bile bırakmadan bir metni işaretleyebilirsiniz ve kenar boşluğuna bir soru işareti veya ünlem işareti de ekleyebilirsiniz, bu etkileşiminizin bir

sınırı olacaktır. Bu tür izleri kuruduktan sonra görmek genellikle oldukça zordur.

Ben mekanik kurşun kalem kullanma eğilimindeyim çünkü çizgisi, kenar boşluklarına aldığım notlarımın okunaklı olmasını sağlayacak kadar kesin ve keskin, aynı zamanda yazının altını çizmeyi güvenilir bir şekilde doğrusal hâle getirecek kadar da kalındır. İnce uçlu bir kalemle altını çizmeyi denediğimde, her zaman bir ormanda dolambaçlı yollara benzeyen çizgiler üretiyorum ve sonra tabii ki lanet olası şeyleri silemiyorum. Belki de sizin el beceriniz, bu tür olaylardan korkmanıza gerek kalmayacak kadar güçlüdür. Sadece kenar boşluklarına birkaç kelime -daha sonra okuyabileceğiniz kelimeler- yazmanıza izin veren bir araç kullanmanız yeterli olur.

Bazı kitaplar, kenar boşlukları çok dar olduğu için bunu kolaylaştırmaz. Bir bilimkurgu ya da fantastik romanı eğlenmek için okurken kenar boşlukları konusunda endişelenmiyorum çünkü zaten elimde kalem olmayacak; not etmek istediğim bir şeyle karşılaşırsam, sayfanın köşesini kıvrabilirim. (Geçenlerde bir öğrencim sınıfta okuduğumuz bir romanın kopyasıyla ofisime geldi ve dört yüz sayfalık bir kitapta belki yetmiş veya seksen sayfanın köşesini kıvrıdığını fark ettim. Bu bir anlamda övgüye değerdi ama belli bir sayfayı neden işaretlediğini, nasıl olur da hatırlayabilir?) Hırslı ve öğrenilmiş, benim en özenli okuma stratejilerimi talep eden bir kitabın kelimeleri, kenarlarda incecik bir beyaz boşluk olacak şekilde basıldığında bu benim için bir sorundur.

Her işin üstesinden gelebileceğime inanıyorum; bu yüzden bir ek açıklama ihtiyacını belirtebileceğim ve ardından bu ek açıklamayı kitabın arka sayfalarında yapabileceğim bir sistemim var çünkü burada -bir kitabın sayfa sayısının on altıya bölünmesini gerektiren baskı aritmetiği sayesinde- genellikle sorgularım ve ünlemlerimle doldurulmaya hazır birkaç boş

sayfa oluyor. Bununla birlikte, böyle boş sayfalar olmadığında ya da kenar boşluğunda yer olmadığında, yeniliyorum. (Bu, Jacques Ellul'un *Teknoloji Toplumu* kitabının yedi milimetre kenar boşlukları olan, Vintage, ciltsiz baskısını okuduğumda başıma geldi -evet, onları ölçtüm- ve kitabın arkasına yorum yazacak yer yoktu. Altını çizmek ve ara sıra soru işareti (?) veya tık işareti (√) ile belirtmek tek seçeneğimdi.)

Şimdi ilginç bir şekilde bu sorun *Amazon*'un *Kindle*'ı veya *Sony*'nin *Reader*'ı gibi elektronik okuma cihazlarıyla çözüldü veya en azından hafifletildi; bu cihazların her biri, okur için basılı bir kitabın kenar boşluklarında mümkün olandan çok daha uzun ek açıklamalar yapmasına olanak tanıyor; bazı karışık nimetler yaratan bir yol olsa da.

Kindle Kullanmak

Bu, kâğıt yapraklarının ciltlenerek bir araya getirilmesi ile yapılmış tanınmış nesneler dışındaki okuma teknolojileri hakkında -ilk kez ama son değil- durup düşünmek için uygun bir zaman olacaktır. Genel olarak, 'kitap' terimini kullandığımda, aslında iki kapak arasına basılmış olsun ya da olmasın, kapaklar arasında ciltlenecek kadar uzun metinlere atıfta bulunuyorum. *Büyük Beklentiler* bir kitaptır, bunu bir *Kindle*'dan veya bir *Nook*'tan veya bir *iPad*'den veya bir *iPhone*'dan veya dizüstü bilgisayarınızdan veya bir *Project Gutenberg* e-metninden müsvedde yapraklara yapılan baskıdan veya bir kâğıt kodeks üzerinden veya hatta bir papirüs parşömeninden okumanız sonucu değiştirmez. Bu vücut bulmaların herhangi birinde, *Büyük Beklentiler* olarak kalır; elektronik okumanın gelişile ilgili bazı ortak endişeler göz önüne alındığında, yine de derin anlamıyla *aynı kitap* oluşu vurgulanması gereken bir noktadır. Çeşitli okuma teknolojileri arasında ayırım yapmam gerektiğinde, 'sırt' oluşturmak için bir taraftan bağlanan kâğıt sayfalardan

oluşan o dikdörtgen şeyi tanımlamak için ‘kodeks’* kelimesini kullanacağım.

Bu açıklamaları akılda tutarak not alma konusuna dönelim. Bu noktaya kadar, bu aktiviteyi açıklarken sessizce bir kodeks okuduğunuzu varsaydım. Sonuçta, *Kindle*’ı tutarken bir kalem pek işe yaramaz ve bu da bizi şu soruyu sormaya yönelir: Elektronik olarak okurken not almanın rolü nedir?

Bu cevaplanması zor bir sorudur çünkü kısmen çoğu e-okuyucuyu çalıştıran teknolojiler, iki tür açıklayıcı aktivite arasında katı bir ayrım uygulamaktadır. (Kalemle çalışan bazı e-okuyucular var ancak benim bu kelimeleri yazdığım dönemde henüz hiçbirisi piyasada pek bir etki yaratmadı.) Elinizde kalemle bir kodeks okurken, kenar boşluğuna bir yorum karalayabilirsiniz; kelimelerden ve aynı zamanda sembollerden oluşabilir: Yıldızları, ünlem işaretlerini, onay işaretlerini, bir anahtar kelimeyi daire içine alabilir veya bir anahtar pasajın altını çizebilirsiniz. Bütün bunlar aynı teknoloji ile aynı şekilde yapılır. Ancak çoğu e-okuyucuda, metnin altını çizmek veya vurgulamak için bir giriş yöntemi, yorumları yazmak için başka bir giriş yöntemi ve sayfayı ‘yer imlerine eklemek’ -yani, sanal olarak sayfanın kenarını kıvrırmak- için üçüncü bir giriş yöntemini kullanırsınız. Gururlu ve mutlu bir *Kindle* sahibi-

* ‘Kodeks’, ‘tahta parçası’ anlamına gelen Latince bir kelimedir. Antik dünyada, yazılı kelimenin birincil aracı parşömendi ancak parşömenler çok taşınabilir değildi ve kolayca zarar görebilirdi; dahası, onlardan oluşan koleksiyonları düzenlemek zordu. Yavaş yavaş bir alternatif ortaya çıktı. Aralarına papirüs tabakalarının yerleştirilebileceği bir çift küçük, ince tahta levha; tüm aygıt, tahtalar ve papirüste ki deliklerden geçirilen deri şeritler ile bir arada tutuldu. Bunlar Romalılar arasında oldukça moda oldu çünkü etrafta taşınabilir ve hızlı notlar almak için kullanılabilirlerdi: İlk elektronik ajandalar. Sonunda insanlar kodeksin çoğu yönden parşöme göre daha tercih edilebilir olduğunu görmeye başladılar -daha sağlam ve daha taşınabilir olmasının yanı sıra, daha ucuzdu çünkü bir sayfanın her iki tarafına da yazabiliyordunuz- ve sonunda parşömenler kullanımdan kalktı. İlginçtir ki ilk Hristiyanlar, kodeksin ilk uygulayıcıları arasındaydı. Hristiyanlığın 2. yüzyılında hayatta kalan hemen hemen tüm Hristiyan belgeleri kodeks iken, Yahudiler de dahil olmak üzere diğer grupların çoğu parşömen kullanmaya devam etmişti.

yim ve bu notları almaktan, aynı zamanda tüm kitaplarım için tek bir kullanışlı konumda tüm notlarıma göz atmaktan keyif alıyorum ancak bu teknolojilerin de önemli dezavantajları var.

Öncelikle, sadece neyi not almak istediğinizi değil, aynı zamanda onu not etmek için en uygun yöntemi de düşünmelisiniz. Ayrıca, okuma cihazınızla uyumlu bir kaleminiz yoksa, o zaman bu alfabetik olmayan tanıdık işaretlerin hiçbirini, onları kalemle olduğu kadar kolay veya kullanışlı bir şekilde yapamayacağınız anlamına gelir. Okur olarak geçirdiğim on yıllar boyunca, açıklama için tam bir sembolik dil geliştirdim; benim için ünlem işareti, soru işaretinden, yıldızdan veya onay işaretinden -tümü alt çizgiler ve dairelerle birleştirilebilir- oldukça farklı bir anlama gelir. Dahası e-okuyucu, notlarınızı, onları almaya sizi iten yazılardan ayırır. *Kindle*'da özellikle kendi notlarınıza ulaşmak zahmetli bir süreçtir ve sonra bunlar ile bu notları harekete geçiren metin arasında gidip gelmeniz gerekir.* Şimdi, başka birinin kitabını okuyorsanız bu hata yerine güzel bir özellik olabilir: Genellikle olduğu gibi, karalayan kişi okura çok az fikir veriyorsa, önceki okurun karalamalarıyla dolu olan bir kütüphane kitabından daha sinir bozucu olan ne olabilir ki? (Elbette, metnin ve bir başkasının yorumunun aynı anda görüntülenmesinin yararlı olabileceği farklı durumlar da vardır. Bunun paradigmatik örneği, metin ve yorumun birlikte aktığı *Talmud*** , hatta İbranice kutsal metinlerin üzerine yapılmış tüm haham yorumları olacaktır. Benzer şekilde, daha az yüceltilmiş bir düzlemde olsa da iki yüzyıl önce insanlar, kitaplar onlara geri döndüğünde üzerinde büyük adamın

* *Amazon*, kısa bir süre önce internet sitelerinde belirli bir kitap için tüm notlarınıza ve vurgulamalarınıza bakmayı mümkün kıldı ki bu ilginç ve değerlidir. Bir kitaba verdiğiniz yanıtın geçmişini bir sayfaya yerleştirildiğini görmek gibidir. Bu aynı zamanda ekrandaki notlara ve ardından *Kindle*'da veya bilgisayarınız için *Kindle* uygulamasında kitabın kendisine bakmayı da mümkün kılar ki sanırım bu da bir şeydir ancak metni çevreleyen notlarınızı görmeye kıyasla son derece hantaldır.

** Yahudi din adamlarının sözlü vahiyleri toplayarak oluşturdukları ve Tevrat'ı tamamladığını düşündükleri kutsal kitap. (e.n.)

marjinal notlarına sahip olmak için kitaplarını şair Coleridge'e ödünç verirlerdi ama Coleridge, ne yazık ki Rashi ve Haham Akiba gibi, uzun zamandır mezarda yatıyor; bu da başkalarının işaretlediği kitapları okumaya çalışmanın genellikle sinir bozucu bir süreç olduğu anlamına geliyor.)

Öyleyse, siz onları görmeye karar vermedikçe, başkalarının notlarını güvenli bir şekilde gözden uzak tutmak ne kadar keyifli olurdu ama kendi notlarınız; bu farklı bir hikâye. Bunlar, başka bir zihinle karşılaşmanızın paha biçilmez kaydıdır; heyecanlarınızı, kafa karışıklıklarınızı, şaşkınlık, öfke veya zevk anlarınızı işaretlerler. Aksi takdirde kendini belleğin yuvasından kurtaracak anlamlı bir deneyimin geçmişini düzeltirler.

Elbette sayfada kaydedilen okuma deneyimleri daha sonra utanç yaratabilir. Yıllar geçtikçe, bir zamanlar genç bir okura derin görünen ancak daha yaşlı ve sözde daha akıllı olan şimdiki benliğime sıradan gelen pasajlar hakkında ne kadar heyecanlandığımı görüp irkildim. Artık onaylamadığım not ve yorumları silme eğilimindeydim; özellikle de uzun zaman önceki el yazımı beğenmediğim için. Ancak bu yorumları silmiyorum; bir zamanlar kitapları nasıl okuduğuma dair bir kayda sahip olmak benim için değerlidir ve sadece ulaştığım olgunluk seviyelerinde kendimi tebrik etmek için de değil. 'Sözde daha akıllı benlik' yazmaya dikkat ettim. Şimdi otuz yıl önce okuduğumdan farklı okuyorum ve çoğu durumda daha iyi okuduğuma eminim ama kesinlikle her durumda değil. Yirmi yaşımıdayken, benim için dünyadaki en önemli kitap William Faulkner'in romanı *Absalom, Absalom*'du;* şu anda neredeyse okunamaz bulduğum bir kitap ancak hâlâ büyüklüğünü algılayabiliyorum. Faulkner'in tarzına olan sabırsızlığım benim açımdan bir olgunlaşmayı değil, birçok insanın yaşlandıkça deneyimlediği bir zevk daralmasını işaret ediyor olabilir. Faulkner'in başyapıtının eski, sararmış,

* *Absalom, Absalom*, Yapı Kredi Yayınları, 2000.

Vintage ciltsiz baskısını elime aldığımda ve gençliğimin heyecanlı notlarını gördüğümde bazen utanıyorum ama aynı zamanda bu hikâyeden bu kadar çok şey çıkarabilen genç bir adama karşı kıskançlık da duyabilirim. Ek açıklamalar olmasaydı, *Abşalom*, *Abşalom*'un benim için anlamını herhangi bir canlılıkla hatırlayacağımdan emin değilim.*

Bu noktada, bazıları bunun iyi, hoş olduğunu ancak bu tür yorumları yazmanın zaman aldığını mırıldanıyor olabilir. Bu sizi yavaşlatır. Daha az kitap okumanızı sağlar. Bu şikâyetlere cevap veriyorum: Evet. Öyle, ilkini de yapıyor, ikincisini de yapıyor ve bunlar iyi şeylerdir.

Yavaş, Yavaş

Yaratıcısının bir hizmet olarak adlandırdığı şeyi sağlayan *Bkkeepr* adında bir internet sitesi var. Bu görüşe katılmama eğilimindeyim.

Bkkeepr şu şekilde çalışır: Site, bir *Twitter* hesabına sahip olmanızı ve bir kitabı okumaya başladığınızda ve bir kitabı bitirdiğinizde *Bkkeepr*'a mesaj göndermek için *Twitter*'ı kullanmanızı ister. (Ayrıca, *Bkkeepr*'a o sayfayı tanımlayan bir mesaj göndererek bir sayfaya yer imi koymayı da seçebilirsiniz ancak örneğin, sadece bir sayfanın köşesini kıvrırmak veya bir yapışkanlı not kağıdı kullanmak yerine bunu neden yapmak istediğinizi anlamıyorum. Ayrıca, sitenin neden *bookkeeper* veya *Bookkeeper* olarak adlandırılmayacağına dair herhangi bir ne-

* Okumanın hem sosyal hem de özel bir aktivite olabileceği birçok yol vardır. Bunlardan biri, *Abşalom*, *Abşalom*'u o zamanki kız arkadaşım -şimdi otuz yıllık karım- birlikte aldığımız 20. yüzyıl Amerikan edebiyatı dersi için okudum. Kitabı o da benim kadar sevdi ve hayatımın o dönemine ait en güçlü anılarımdan biri kitabı okurken onu izlemektir. Kendim bitirmiştik ve o bitişik yemek odasındaki masada kitap okurken ebeveynlerinin oturma odasında oturmuş onu seyreliyordum. Sıcak, rüzgârlı bir akşamdı ve beyaz dantel, perdeler arkasındaki açık pencereden dalgalanıyor, bazen sırtına sürtüyordu. Bir, belki iki saat boyunca hiç fark etmedi; kafasını sayfadaki hikâyeden hiç kaldırmadı.

den de düşünemiyorum.) *Bkkeepr*, bir kitabı okumaya başladığınızda, kitabı başlığa ve yazara göre değil, ISBN (Uluslararası Standart Kitap Numarası) numarasına göre tanımlamanızı gerektirir. Bunu yapar çünkü tüm amacı size ne kadar hızlı okuduğunuzu göstermektir ve bu nedenle okumakta olduğunuz bir kitabın belirli baskısını tanımlamak için ISBN'lere ihtiyaç duyar.

Bunun kötü bir fikir olduğunu düşünüyorum. Önemli olan onun üstesinden geldiğiniz hız değil, ne okuduğunuz ve onu nasıl okuduğunuzdur. Okumanın, başka zihinlerle karşılaşmakla ilgili olması gerekiyor, sonsuza kadar çekici olan *Ben* konusuna dönme fırsatı değil. Amerikalıların narsisizme karşı yeterince teşvikleri var; listeye bir de bunu eklemeyelim.

1001 Books You Must Read Before You Die'i* bu ışıktta değerlendirin. Hevesin egemenliğinin mutlak ihlalini bir kenara bırakarak -listenin uzunluğu ve hayatın kısalığı göz önüne alındığında, eğer kendinizi bu kitabın zulmüne köleleştirirseniz, sadece keyif almak için tek bir kelime bile okuyamazsınız-sadece buna odaklanalım. Bu kitabın okumakla ilgili olmadığı göze çarpan bir gerçektir. *Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap*, okumak istemeyen ama *okumuş olmak* isteyenler için mükemmel bir rehberdir.

Daha önce gördüğümüz gibi, entelektüel meşruiyetin bir tür onayını arayan genç Richard Rodriguez, kendi puanını tuttu ve sırf listesinde işaretleyebilmek maksadıyla kendisi için hiçbir anlamı olmayan kitaplarla kendini acımasızca kırbaçladı. Sonunda böyle bir çabanın boşluğunu ve içsel hayal kırıklığını gördü. Kendi iç kültürünü inşa etmiyordu, sadece gözlerini mürekkep izlerinde gezdiriyordu. Bunu bir dereceye kadar öğretmenlerinin onayını almak için yaptı. Kesinlikle başkalarının gözünde akreditasyon kazanmak için okumayı istemek

* *Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap*, Caretta Yayıncılık, 2007.

yaygındır. Sadece öğretmenler değil; aynı zamanda entelektüel açıdan teşvik edici ve kültürel açıdan sofistike okuma partilerinde yapmakta olduğunuz okumaya dair alıntılar yapma arzusu da var. Şimdi, burada bir parmak sallayıp, başkalarının yargılarından bağımsızlık geliştirmenin ve sizin -veya herhangi birinin- okuma alışkanlıklarınıza ilişkin değerlendirmelerine olgun bir şekilde kayıtsız kalmanın önemini vurgulayabilirim. Gerçekten de bu, takip edilmesi akıllıca bir yol olurdu. Ancak böyle bir ahlaki özgeçim sağlamak adına mücadele edenler için bir alternatif var. Buna *yalan* denir.

Evet, yalan söylemek yanlışdır ama bazen bu dünyadaki kötülükler arasından seçim yapmak zorundayız. Yalan söylemek yanlışdır ancak okumak istemediğiniz bir grup kitabı, fikirlerine hiçbir şekilde boyun eğmemeniz gereken insanları etkilemek için okumak daha yanlış olabilir; onları 'okumakla' kastettiğim, gözlerinizi çoğu sayfadaki satırların üzerinde gezdirmektir. Bu yüzden bence, insanların neleri okuduğunuzu duymaktan etkilediğini anlamak için biraz zaman ayırıp *Wikipedia*'yı kullanarak bu kitapları sorguladığınızda makul bir şekilde blöf yapmanıza yetecek kadar bilgi edinmek daha az kötü olurdu; sonra eve dönüp *okumak istediğiniz her şeyi okuyun*. Dakika başına kelime oranınızın ne olduğunu düşünmek için bir saniye bile ara vermeden kendi hızınızda okuyun. Muhtemelen zaten çok hızlı okuyorsunuzdur.

Amerikan edebiyatının en eksantrik isimlerinden biri olan R. A. Lafferty'nin (1914-2002) bir öyküsünü düşünün. *Primary Education of the Camiroi* isimli bu öykü, yabancı bir toplumun eğitim yöntemlerini araştırmak için başka bir gezegeni ziyaret eden Iowa'nın Dubuque şehrinden bir okul aile birliği heyeti ile ilgilidir. Küçük bir çocuk, heyetin bir üyesine çarparak onu yere düşürüp gözlüklerini kırdıktan ve hemen onun için yeni lensler yontup gözlükleri onardıktan sonra -Iowalılar için endişe verici bir an- bir kızla röportaj yaparlar ve ona

ne kadar hızlı okuduğunu sorarlar. Dakikada 120 kelime okuduğunu söyler. Iowalılarından biri, Dubuque’da aynı yaştaki ve dakikada beş yüz kelime okuyan öğrencileri tanıdığını gururla duyurur. (Stanislas Dehaene’in açıkladığı gibi, bu bizim maksimum hızımıza oldukça yakın.)

“Kız, ‘Disiplinli okumaya başladığımda, dakikada dört bin kelime okuyordum. Beni düzeltmek için epeyce zaman uğraştılar. Düzeltici okumalar almam gerekti ve ailem benden utandı. Şimdi neredeyse yeterince yavaş okumayı öğrendim.’ dedi.”

Yeterince yavaş, yani okuduğu her şeyi harfi harfine hatırlayacak hızda okumak. Yetişkinlerden biri, “Camiroi’de bizler, Dünya’daki sizlerden sadece biraz daha zekiyiz.” der. “Unutarak, gözden geçirerek ya da kendisini taramaya yarayan sığ bir şey peşinde koşarak zaman kaybetmeyi göze alamayız.”*

Camiroi çocuklarına okumayı öğretirken gösterilen özen, öğretmenlerinin ayrıntılı ve sistematik bir müfredat uygulamasına olanak tanır. Örneğin, dördüncü sınıf öğrencileri için ders açılımı:

Tarih okuma, Camiroi ve galaktik, temel ve jeolojik
Çökmekte olan komedi
Basit geometri ve trigonometri, el ve makine
Atletizm
Tüylü insan şakaları ve kıllı mantık
Basit müstehcenlik
Basit mistisizm
Sahtecilik kalıpları
Trapez çalışması
Orta düzey elektronik
İnsan tahlili

* Camiroi Halkı, inatçı çocukları, derslerini öğrenene kadar aç ve susuz kaldıkları bir çukura yerleştirerek onları eğitir. Aşırı vakalarda ise çocukları asarlar. Herhangi bir tavsiyede bulunduğumdan değil.

Bundan kısa bir süre sonra, ‘farklı din’, ‘alkolik takdir’ -Birinci, İkinci ve İleri- ve ‘basit sözde-insan montajı’ gibi konulara başlarlar. Camiroi’nin bizden daha zeki *olduğu* kabul edilirse, kıllı mantığı veya sahtecilik kalıpları gibi dersleri Dünya’da en erken yedinci sınıfa kadar sunabileceğimiz şüphelidir ancak daha yavaş ve daha dikkatli okumaya istekli olanların neleri başatabileceklerini küçümsememeliyiz.

İnsanlar neden daha hızlı okumak ister? En azından hayat kısa olduğu için: “Ne kadar çok kitap, o kadar az zaman.” deyiminin söylediği gibi. Özel bir şeyi kaçırmak istemiyoruz, özellikle de sadece yıllarımız tükendiği için kaçırarsak. Bu anlaşılabilir bir durum ve bu tür düşünceler zihnimden geçtiğinde kısa bir panik havası hissedebiliyorum. Ancak -daha sonra ele alınacak bir noktaya atıfta bulunarak- bu tür tekrar okumanın kesinlikle zevkli olacağını bilmeme rağmen, zaten sevdiğim kitapları tekrar okumaya zamanım olmadığı düşüncesiyle aynı paniği hissetmeme eğiliminde olmam oldukça garip bir durum. Benim üzerimde, okunmamış bir kitabın olası zevki, zaten bildiğim kesin zevkten daha ağır bir baskı yapıyor. “Gün geçer, güzelleşir duyulmuş şakımlar; / Duyulmamışlarında daha da güzeli var.”*

Hızlı okuma dünyasında özel durumlar da vardır. Örneğin Geoff Nicholson, gençlik yıllarında bir arkadaşıyla birlikte en çok kimin okuyabileceğini görmek için yarıştığı bir yazdan bahsediyor. “Bu incelikli bir yarışma değildi. Kazanan, daha fazla sayfayı yalayıp yutan olacaktı.” Nicholson bilimkurgu hikâyelerini denedi ancak arkadaşı daha zekice bir yolu seçti. “Ben hayali gezegenlerin çorak topraklarında dolaşırken Rob, P. G. Wodehouse’un eserlerinde süzülüyordu. Bu bir yarışma değildi. Ben de Wodehouse’u okumaya başladım ama yine de kaybettim çünkü Rob benden daha hızlı okuyordu. Ancak

* John Keats’in *Bir Yunan Vazosuna* şiirinden, çeviren Behçet Kemal Çağlar. (ç.n.)

Wodehouse'un ateşli bir şey olduğu konusunda anlaştık ve okunacak çok daha fazla şey vardı: Yetmiş beş yıl boyunca yazılmış -nasıl saydığınıza bağlı olarak- yüz kadar kitap. Nedense bunun çok iyi bir şey olduğunu düşündük.”

Okumada rekabetin motive edici gücü acıklı derecede önemlidir. Altıncı sınıftayken, öğretmenim olağanüstü bir sağduyu eksikliği ile sınıf okuma yaparken süre tutardı. Okumamız için bir pasaj verilir ve yeşil bayrak ile işaret edilince de okumaya başlardık. Bitirdiğimizde, Bayan Killian saati not edebilsin diye ellerimizi havaya kaldırırdık. Sınıftaki en hızlı okuyuculardan biri olduğumu biliyordum ama uzun boylu ve ağırbaşlı bir Akıllı Kız olan Kimberly'nin maharetinden korkuyordum. Sonuçta, Kimberly beni birkaç saniye ile geçti ve sonra bu yetmezmiş gibi, takip eden anlama testinde ben %70 alırken, o %95 aldı. (Şimdi düşününce, belki Bayan Killian ne yaptığını biliyordu ve benim gibi rekabetçi çocuklara pervasız, hızlı okumanın maliyeti hakkında bir ders vermek istiyordu.) Yaklaşık yarım asır sonra bu detayları bu kadar canlı hatırlamam belki de benim hakkımda çok da iyi bir şey söylemiyor.

Her şey düşünüldüğünde, çoğu insanın hızlı okuduğuna inanıyorum çünkü okumak değil okumuş olmak istiyorlar. Neden okumuş olmak istiyorlar? Çünkü, bence okumayı sadece beyinlerine bilgi yüklemenin bir yolu olarak görüyorlar. Don Tapscott'un *Grown Up Digital* kitabındaki şu hikâyeyi düşünün: Tapscott, o dönem Florida Eyalet Üniversitesi'nde öğrenci yönetimi başkanı olan ve Rhodes Scholar* bursu kazanmayı hak etmiş Joe O'Shea adlı genç bir adamla tanıştı. Bir öğle yemeği toplantısında, 'Florida Eyalet Üniversitesi liderleri' önünde konuştuğunu duydu. O'Shea okumaktan şöyle bahsediyordu:

* Rhodes Scholarship, 1902 yılında Cecil John Rhodes tarafından kurulmuş, Oxford Üniversitesi'ndeki eğitim masraflarını karşılayan dünyanın en ünlü burslarından biridir. (ç.n.)

“Ben kitap okumam. *Google*’a girer, ilgili bilgileri hızlı bir şekilde özümserim. Bunların bir kısmı kitaplardan gelir ancak oturup baştan sona bir kitabın üzerinden geçmek bir anlam ifade etmiyor. Böyle yapınca zamanımı iyi bir şekilde kullanmış olmuyorum çünkü ihtiyaç duyduğum tüm bilgileri internet üzerinden daha hızlı alabilirim.”

Eğer tüm okuma basitçe veri biriktirme meselesiyse (Nicholas Carr’ın, *ilgili içeriğin maden gibi işlenmesi* dediği şey) açıkça çok akıllı bir adam olan Joe O’Shea’nın mükemmel bir stratejisi var. Aynı şekilde, aynı noktayı kabul edersek, Stanislas Dehaene’in metni görsel alanımızda daha hızlı çalıştırmanın yollarını bulmaktan bahsettiği ve böylece ilk kez gerçek hızlı okumanın mümkün hâle gelme olasılığı karşısında heyecanlanırlar.

Ancak okumayı bu şekilde, veri yüklemenin bir yolu olarak düşünürseniz, okuma *her zaman* çok yavaş görünecektir. Bir kitabın tüm içeriğini bilgisayara on saniyede aktarabiliyorsam, onu beynime aktarmam neden bir hafta alıyor? Neden bu ikinci yükleme biçimi bu kadar hataya açık ve çoğu zaman eksik? Eğitim sistemlerinin tüm harika unsurları için Camiroi’nin bu okuma modelini paylaştığına dikkat edin: Yavaş okumayı zorunlu kılarlar. Bunun nedeni, yavaşlığın özünde iyi olduğunu düşünmeleri değil, mükemmel bir şekilde doğru veri aktarımını sağlamak istemeleridir. Bilgi teorisinin en iyi uygulamalarını takip ediyorlar; yedekli bir sistem inşa ediyorlar.

Yüklemeye dayanan okuma modeli çoğu durumda genel olarak geçerlidir. Bir yemek kitabı veya bir yazılım kılavuzu bu şekilde okunur ancak o kitaplarda bile yüklediklerimizi anlamlı ve uygun eyleme çevirmek zorundayız. Ben ve öğretmen arkadaşlarım bundan memnun olmasak bile pek çok öğrenci

edebiyat ve felsefeyi de bu şekilde okuyacak. Marcus Aurelius'un *Meditations** kitabına bakan genç bir kadının, 'İyi'lik kavramını yeniden düşünmeye başlamasını ya da genç bir adamın *To the Lighthouse*** ile karşılaştığında tüm değer ölçüğünü değiştirmiş olmasını çok isterdik ama bu tür bir şeyin olmasını *beklemek* aptalca olurdu. Sonuçta, bu kitapları vermiş olsaydık, eylemlerimizle öğrencilerin araçsal olarak okumalarını, yani okumanın zevkleri ve değerlerinin tamamen dışında olan bazı iyilikler için okumuş olmalarını talep etmiş olurduk. Başka bir deyişle, bir ders notu için okumalarını söylemiş olurduk. Zihnin ön planında, hatta belki de arka planında not kaygısı olan herhangi bir öğrenci, gerekli verilere ihtiyaç duyduğunda kullanılmaya hazır olsunlar diye muhtemelen bu yükleme stiline okuyacaktır.

(Şaşırtıcı olan şey, öğrencilerin antik felsefeyi okurken zaman zaman 'İyi' kavramını gerçekten yeniden düşünmeleri ve Virginia Woolf'un tüm değer ölçeklerini bozmasına izin vermeleridir. Okurlara bu tür bir şey olduğunda, çoğu zaman az önce okudukları kitabın çok erken bittiğini, çok hızlı okuduklarını hissederler.)

Her halükârda, burada notlar ve araçsallık konusunda endişelenmemize gerek yok çünkü 'Heves'in işareti altında çalışıyoruz. İstedığimizi, istediğimiz zaman okuruz ve ödev verecek veya değerlendirecek kimse yoktur. Biz özgür okurlarız. Bizim için araçsal olmayan metinleri araçsal bir şekilde okuma girişimi -kurgu, şiir, tarih, teoloji, hatta kitapçıların 'güncel olaylar' dedikleri şeyi olabildiğince çabuk ve doğru veri aktarımı amacıyla okuma girişimi- iyi bir fikir değildir. Aslında can sıkıntısı için mükemmel bir reçetedir çünkü çok az insan farkına varmasına rağmen birçok kitap ne kadar hızlı okursanız o kadar sıkıcı hâle gelir.

* *Kendime Düşünceler*, İş Bankası Kültür Yayınları

** *Deniz Feneri*, İletişim Yayınları, 2000.

Bu gerçekten şaşırtıcı olmamalı. Özellikle, bir kitap ustaca yazılmışsa -dili alışılmadık derecede canlı, güzel ya da fikirlerin veya imgelerin sunumu ince ve şaşırtıcıysa- en iyi özellikleri hızlı okuyucu tarafından kolayca atlanabilir. Bu sadece kurgu, şiir veya drama için değil, birçok kurgusal olmayan eser için de geçerlidir. Anlatı; kurgusal, tarihsel veya gazetecilikle ilgili olsun, dikkatli hikâye yazarları, besteciler gibi bu temalar ve bu temaların varyasyonları üzerinde çalışacaklardır. Örneğin, dostumuz Gibbon'ı bir kez daha ele alalım. Birkaç yıl önce Roma'nın gerilemesi ve düşüşünü okurken, belirli bir zarfa olan düşkünlüğünü fark ettim: *Bilinçsizce. Bu tür kurumlar sayesinde, Roma ve halkı adına imparatorluğun ulusları bilinçsizce yok oldu. Hristiyanların aktif ve başarılı gayretlerinin, onları imparatorluğun her vilayetine ve hemen hemen her şehrine bilinçsizce yaydığını görmüştük. Theodosius'un kalbi, güzelliğin gözyaşlarıyla yumuşadı; onun sevgisi gençliğin ve masumiyetin zarafetiyle bilinçsizce meşguldü. Justina sanatı tutku dürtüsünü yönetti ve yönlendirdi; kraliyet düşünlerinin kutlanması, iç savaşın teminatı ve sinyaliydi.**

Gibbon neden bu kelimeyi bu kadar seviyor? Bu sadece sözel bir tuhafılık mı? Sanmıyorum. Daha ziyade tüm tarihin ana temasını temsil ediyor, bu da Roma İmparatorluğu'nun yaşa-

* Bu kelimenin alışılmadık yaygınlığını fark ettiğimde veya fark ettiğimi düşündüğümde, kamu malı metinlerin büyük bir deposu olan *Project Gutenberg*'e gittim, *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi* kitabının tam metnini indirip 'bilinçsiz' ve 'bilinçsizce' kelimelerini arattım. Beklediğimden daha belirgin kullanıldıkları kanıtlandı. Çok yaşa dijital teknoloji!

Ayrıca, daha sonra e-okuyucuma aktardığım birçok kamu malı kitabı indirmek için *Project Gutenberg*'ü kullandım -aslında, e-okuyucumdaki kitapların yaklaşık dörtte üçü bedava eserlerden oluşuyor- ama kimsenin Gibbon'ı bu şekilde okumasını tavsiye etmem. Gibbon, tüm basılı eserlerinde yer alan dipnotlarının sayısı ve zekâsıyla ünlüdür ve bu dipnotlar genellikle ana metin içinde, sayfanın altında değil, kenar boşluğunda yer alır. (Bu Gibbon'ın günündeki uygulamaydı.) *Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi*'nin hiçbir dijital versiyonu henüz bu temel biçimlendirme usulünü yeniden üretmeyi başaramadı.

mındaki büyük dönüşümlerin yavaşça, kademeli olarak ve hiç kimse farkına varmadan gerçekleştiğidir. İnsanlar değişikliklere karşı *bilinçsizdi* ve ne olduğunu fark ettiklerinde artık durumu tersine çevirmek için çok geçti. Bu bilinçsizlik, siyasi yapıları, sosyal ve dini gelişmeleri, askeri kültürleri ve benzer şekilde imparatorların kalbini etkiler; bu özel temanın birçok ve geniş kapsamlı varyasyonları vardır.

O hâlde bu kelimeyi fark eden okur, Gibbon'ın anlattığı öykü hakkında önemsiz değil, hayati bir noktayı fark eder. Ancak acelesi olan okur bunu fark etmeyecektir ve kabul edelim, küçük harflerle iki bin sayfayı aşan, hatta kısaltılmış bir baskıda bile bin sayfaya yaklaşan bir kitabı okurken acele etmemek zordur. Gibbon'ın toplu geçmişinin devasa ciltlerini -genelde üç tanedirler- eline alan okur, “Bunlara yaşamımın ne kadarını adamayı planlıyorum?” diye sormaktan kendini alıkoyamaz. Büyük tarihin yeni bir bölümünü gördükten sonra, Gloucester Dükü'nün, “Başka bir lanet olası kalın, kare kitap! Her zaman karalama, karalama, karalama, değil mi Bay Gibbon?” diye sorduğu söylenir ama kesinlikle hepimizin içinde dükten bir şeyler var.

Elbette, Gibbon'ınki gibi bir kalınlığa ve boyuta sahip kitap, herhangi bir kitabı okumakta güçlük çeken insanlar için düşünülemezdir. Burada Nicholas Carr'ın ilk olarak giriş bölümünde alıntılanan yorumunu hatırlayalım: “Eskiden kendimi bir kitaba veya uzun bir makaleye kaptırmak kolaydı. Zihnim anlatıya ya da tartışmanın dönüşlerine kapılırdı ve uzun düzyazılarda dolaşarak saatler geçirirdim. Artık bunu nadiren yapıyorum. Şimdi konsantrasyonum genellikle iki veya üç sayfadan sonra kaymaya başlıyor. Yerimde duramıyor, konunun ucunu kaçırıyor, yapacak başka bir şey aramaya başlıyorum.” Sanırım çok azımız burada Carr'ın neden bahsettiğini anlamadığımızı söyleyebilir.

Koruyucu azizimiz -‘aziz’ terimini biraz esneterek- Martin Amis’in, 1984 tarihli *Money** romanının kahramanı John Self olabilir. Self, okur olarak tanımlayacağınız bir insan değildir. İnternet öncesi zamanda yaşıyor olabilir ancak telefonlara erişimi var ve geçimini sağlamak için televizyon reklamları yönetiyor. Otuz saniyelik parçalar hâlinde düşünmeye alışmış. John Self, kendisine verdiği bir kitabı okuyana kadar onunla konuşmayan bir kadına âşıktır. “Martina’nın hediyesi, George Orwell tarafından yazılmış olan *Hayvan Çiftliği* kitabıydı. Onu okudun mu? Benim tarzım mı?” Belki de hayır çünkü Self ilk cümlede karaya oturdu -*Beylik Çiftlik’in sahibi Bay Jones, her gece yaptığı gibi kümesin kapısını örtmüş ama çok sarhoş olduğu için tavukların girip çıktıkları delikleri kapatmayı unutmuştu.*- çünkü deliklerin ne olduğunu bilmiyordu. (Kitabı ilk okuduğumda ben de bilmiyordum. Ama öğrenmeye çalışmadım ve okumayı da bırakmadım.)

Yine de Martina ilgisini çekiyor, bu yüzden pes etmiyor. “Lambayı yerleştirdim ve sigaraları arka arkaya dizdim. Sonra o kadar çok kahve içtim ki kitabı kucağıma alıp açtığımda elektrikli sandalyeden ilk akımı alan bir katil gibi hissettim.” Can sıkıntısından korkan Self kafeini fazla kaçırmış olabilir; yoluna devam etmekte zorlanıyor. Birkaç sayfa sonra başlayan hayvanların buluşması dikkatini pek çekmiyor.

“Orwell’in kitabı, hayvanların bir toplantı düzenleyip yaşamları hakkındaki şikâyetlerini dile getirmesiyle başladı. Hayatları kulağa zor geliyordu -sadece çalışıyorlar, takılmak yok, para yok- ama ne bekliyorlardı ki? Martina Twain hakkında gerçekçi beklentiler beslemiyorum. Gerçekçi olmayanları besliyorum. Biliyorsunuz, bugünlerde büyük yük kazanç sağlayan ahmakların elde edebileceği

* *Para*, Pegasus Yayınları, 2016.

şeyler inanılmaz. Heteroseksüelseniz ve bir çift şilininiz varsa en iyi piliçlerle iş pişirebilirsiniz. En iyi yaraklara sahip olanlar ya eşcinsel oluyor ya da pornografik salak kadınları tercih ediyor. Hayvanların buluşmasında bir şarkı söylüyorlar. İngiltere'nin hayvanları... Gittim ve çuvala uzandım. Kafam parazitle doluydu.”

Bundan sonra Self için işler giderek daha kötü bir hâl alıyor. “Bedenim sürekli dikkat dağıtıyor. Oturmuş okumaya çalışıyorum, okumakla meşgulüm ama ısrarla tuvalete gitmek, tırnaklarımı kesmek, tıraş olmak, kusmak, dişlerimi fırçalamak için kitabı bir kenara koymak zorunda kalıyorum...” Bu eylemleri, asi vücudu yüzünden yerine getirmek ‘zorunda’ olduğuna dikkat edin. “Yeniden okumaya başladım. O kadar uzun süre okumaya devam ettim ki ne kadar süredir okumaya devam ettiğime takıntılı hâle geldim. Selina’yı aradım.” Selina’yı -başka bir kız arkadaşı- kitabı bitirdiğini söylemek için aramaz. Ona ulaşmayı başaramadıktan sonra görevine devam eder ancak:

“Okumak uzun sürüyor, değil mi? Örneğin yirmi birinci sayfadan otuzuncu sayfaya geçmek çok uzun zaman alıyor. Demek istediğim, önce yirmi üçüncü sayfa, sonra yirmi beşinci sayfa, yirmi yedinci sayfa, sonra da yirmi *dokuzuncu* sayfa var; buna ek olarak bir de çift sayılar var. Sonra sayfa otuz. Ardından otuz birinci ve otuz üçüncü sayfanız var; bunun sonu yok. Neyse ki *Hayvan Çiftliği* o kadar uzun bir roman değil. Ama romanların hepsi uzun, değil mi? Demek istediğim, hepsi çok *uzun*. Bir süre sonra Felix’i arayıp bana bira getirmesini istemeyi düşündüm. Günaha karşı koydum ama bu da uzun sürdü. Sonra telefonu elime aldım ve Felix’i arayıp bana bira getirmesini istedim. Okumaya devam ettim.”

Bütün bunlar göz önüne alındığında, John Self neden bir aziz? Çünkü *sonunda kitabı bitirdi*. Herkesi, en sadık okuru bile Self'in deneyiminin rahatsız edici derecede tanıdık olmadığını iddia etmeye davet ediyorum. Antik keşiflere veya Tibet rahiplerine bile tanıdık gelir, üç aşağı beş yukarı Martina veya Selina'ya da.

John Self, İnternet Çağı'nda yaşamış olsaydı, aklındaki Martina düşüncelerinin teşviki olsa bile, *Hayvan Çiftliği*'nin sonuna kadar yalnız başına ilerlemeyi başarır mıydı? Bir dizüstü bilgisayar ve ücretsiz bir otel, wi-fi bağlantısı ile hayvanların şarkısının olduğu sekizinci ya da dokuzuncu sayfaya kadar ısrar edeceğinden şüpheliyim. Böyle bir ortamda, daha yavaş okumayı tavsiye etmek nasıl mümkün olabilir? Daha yavaş okursak, bu sadece dikkat dağınıklığına yenik düşmeden önce daha az metin özümseyeceğimiz anlamına gelmez mi?

Korkarım ki alışkanlıklarımızı değiştirmek için bazı çalışmalar yapmazsak böyle bir sonuç son derece muhtemeldir. Bu iş yapılabilir ve yapmaya değer ancak bir yıl önce öğrendiğim gibi tesadüfi reformlar bile mümkündür ve son derece değerlidir. Bence cesaret verici bir hikâye.

Gerçek İtirafar

Neredeyse tüm hayatım boyunca sadık bir okur oldum ve yirmi beş yıldır edebiyat öğretmenliği yapıyorum ancak ben de John Self ve diğer herkes kadar dikkat dağınıklığına karşı savunmasızım. Benim için tipik bir gün RSS okuyucuma danışmakla başlıyor. Yaklaşık iki yüz akışa aboneyim ve sabah, yaklaşık yüz adet taranacak güncelleme buluyor, bunların bir kısmını tarayıcıma yüklüyorum. Birkaçının tamamını okuyor, çoğuna ise üstten bakıyorum; bazıları daha sonra okumak için Instapaper adlı bir hizmete girerken, diğerleri yer imlerine ekleniyor. Ayrıca bir bloğum, çevrimiçi bir ortak kitabım ve bir

Twitter hesabım var. Bu yüzden okuduğum şeylerin çoğu bu hedeflere yönlendiriliyor. Sabahlarım, gece gelen e-postalar ile beraber bunlara odaklanmakla geçiyor.

Bu, akli başında herhangi bir kişiyi meşgul etmek için yeterli olacaktır ancak RSS okuyucu gün boyunca kendini yeniden dolduruyor. *Twitter*'da takip ettiğim insanlar tweet atıyor, e-postalar damlamaya veya bazı günlerde sel gibi akmaya devam ediyor. Tüm bu bilgi kanallarının güncelleme bildirimlerini açarak beni bilgilendirmelerini sağlayabilirdim ancak bir nebze sağduyum olduğu için bildirimleri devre dışı bıraktım, böylece ne olduğunu bilmek istersem özellikle açıp kontrol etmek zorundayım. İşime kendimi tamamen kaptırdığım için bunu asla yapmadığımı söylemeyi çok isterdim ama ne yazık ki dönüşümlü olarak yeni bilgi edinmek amacıyla olasılıklar arasında gidip geliyorum. (Açıkçası ne sıklıkta bilmiyorum ve bunu düşünmemeyi tercih ediyorum.) Üstelik çoğu zaman yanımda olan *iPhone*'umdan tüm bu uyarıcı kaynaklara erişebiliyorum. Aslında, çevrimiçi olmama seçeneğim neredeyse yok.

Filozof William James, yaşadıkları deneyimleri ayrı ve anlamlı birimler hâlinde düzenlemek için gerekli filtreleri henüz geliştirmemiş olan bebeklerin yaşadığı duyuşsal deneyimleri tanımlamak için 'uğultulu bir karışıklık' kavramını kullandı ancak kullandığımız günlük teknolojiler hepimizi sanal bir bebekliğe döndürmekle tehdit ediyor. Yıllar geçtikçe bu uğultu, uzun bir süre boyunca okuma yeteneğimi önemli ölçüde etkiledi. Nicholas Carr gibi elime bir kitap alıp oturduğumda birkaç dakika içinde yerimde duramamaya başlıyorum; fark ettim ki elim, ben bunu bilinçli olarak söylemeden önce *iPhone*'uma uzanıyor, sanki Dijital Çağ'ın *Dr. Strangelove*'ı* -umarım ona göre biraz daha az ürpertici- oluyormuşum gibi. Yaklaşık iki yıl önce, on yaşımdan beri okuduğumdan daha az

* 29 Ocak 1964 yılında ilk gösterimini yapan Stanley Kubrick imzalı filmin aynı isimli ana karakteri.

kitap okuduğumu, onları daha az dikkatle okuduğumu ve dolayısıyla okumaktan daha az zevk aldığımı fark ettim.

Belirtilerim gittikçe kötüleşirken, bunlara yönelik farkındalığıma rağmen ilginç bir şey oldu ve bunun bir kitapçada olduğunu söylemekten memnuniyet duyuyorum. Kucağımda büyük bir yığın kitapla *Borders* mağazasının kasa sırasında duruyordum. Söz konusu yığın içinde Neal Stephenson'ın o zamanlar yeni olan romanı *Anathem*, henüz yetişmeyi başaramadığım bir başka Stephenson romanı ve Diarmaid MacCulloch'un *The Reformation*'ı da dahil olmak üzere birkaç büyük tarih çalışması vardı. (Muhtemelen tamamen inkârın bir işlevi olsa da dikkat eksikliği sendromumun okur hırsımı etkilemediğini fark etmişsinizdir.) Sırada beklerken kolum ağrımaya başladı. Bir koltuk buldum ve istifime baktım. Hepsini istiyordum ancak birkaçında baskı oldukça küçüktü; bu giderek önemli bir faktör hâline geliyor çünkü gözlerim optometrik teknolojinin sadece kusurlu bir şekilde ele alabileceği bir hızla yaşılanıyor. Birçoğunun boyutları nedeniyle başa çıkmanın oldukça tuhaf olacağını endişeyle fark ettim. Sonra onları nereye koyacaktım? Evime veya ofisime her kitap getirdiğimde yeni gelenlere yer açmak için diğer kitaplardan kurtulmam veya bir yerde saklamam gerekiyor.

Unut bunu, dedim kendi kendime. *Kindle* alıyorum. Aldım.

Bloğumda *Kindle* hakkında çok şey yazdım ve bunların hepsini burada tekrar etmeyeceğim; sadece bir *Kindle* kullanıcısını vurgulamak istiyorum. *The New Atlantis* dergisi için uzun ve bilgilendirici bir makalede Christine Rosen, "*Kindle*'in çeşitli özellikleri hakkında çok şey yazıldı: E-metinlerin hızlı bir şekilde teslim edilmesini sağlayan kablosuz hizmet, internette arama yapma yeteneği, soruları yanıtlamak için gerçek zamanlı aramalar -insanları kullanarak- gerçekleştiren

NowNow adlı bir hizmet, özel bir ‘*Wikipedia*’da Ara’ işlevi. Bu özellikler olağanüstü derecede dikkat dağıtıcı.” Rosen’ın iddialarına cevabım, ulaşılması kolay olsaydı bu son üç özelliğin gerçekten dikkat dağıtıcı olacağı olurdu ancak değiller ve öyle tasarlanmadılar. *Kindle*’ın internete erişimi, okuduğunuz herhangi bir kitaptan birkaç tık uzaktadır. Rosen bu seçenekler yüzünden dikkatinin sürekli dağıldığını ve kitabına odaklanmadığını söylüyor ama bunu nasıl başardığını merak ediyorum. Benim için bu tür şeylerden herhangi birine girmek çok zahmetli; okumaya devam etmek çok daha kolay.

Kindle’ı ilk aldığımdan beri bu şekilde kullanıyorum, hâlâ da aynı şekilde çalışmaya devam ediyor: Okumaya devam etmemi sağlamak. Bir roman okurken ilerleyip sonuna bakmanın ne kadar kolay ve ne kadar cazip olduğunu düşünün. Belki de kitapta kaç sayfa olduğunu görmek, okuyacak ne kadar sayfa kaldığını öğrenmek istiyorsunuz ama elbette sayfa sayısına bakarken son paragrafa bir göz atabilirsiniz. Bunu *Kindle*’da da yapabilirsiniz ancak zordur. Benzer şekilde, birçok farklı türde kitap okurken içindekiler tablosuna bir göz atmak, kaç bölüm olduğunu, başlıkları olup olmadığını, başlıkların ne anlama gelebileceğini vb. kontrol etmek isteyebilirsiniz. Bunu, yalnızca ellerinizi bir tartışmayı veya anlatıyı takip ederken sayfaları çevirmek için kullandığınızdan farklı ve daha az doğal bir şekilde hareket ettirerek *Kindle*’da da yapabilirsiniz. (*Kindle*’ın saati vardır fakat okurken menü düğmesine tıklamadıkça saati göremezsiniz; tıkladığınızdaysa ekranın üst kısmında görünür. Okuma ekranında saatin olmaması, kendinizi kitabın kendi zamanı içinde kaybetmeyi kolaylaştırır.)

Kısacası, *Kindle*’da bir kitap okumaya başladığınızda -bu, denediğim diğer e-okuyucular için de aynı derecede geçerlidir- teknoloji, okumaya devam etmeyi başka bir şey yapmaktan çok daha kolay hâle getiren bir tembellik oluşturur. E-okuyucular, Dijital Çağ’ın diğer pek çok eserinin aksine, *doğrusallı-*

ğa teşvik eder; dilerseniz tersine çevirebileceğiniz ancak bunun için biraz çaba sarf etmeniz gereken ileri bir ivme yaratırlar. Ekranı okuduğum ilk kitap bir dev olan *Anathem*'di; bu karşılaşma çok hoştu çünkü büyük, ağır bir kitabın garip bir şekilde elle yönetilmesinin zorluğu ve kitabın her kenarını tekrar tekrar araştırma cazibesi yoktu. *Anathem*, okurların, Stephen-son'un birçok yeni sözcüğüyle başa çıkmalarına yardımcı olacak bir sözlük içerir ancak böyle bir şey önerildiğinde eğilimim, onun içinde dolaşp hikâyeye geri dönmeyi unutmaktır. *Kindle*'ımda romanı okurken, gerekirse sözlüğe gidebileceğimi biliyordum ama bu beni sürekli olarak cezbetmedi. Bunun yerine, hikâyenin kendisine kapıldım.

Rahat bir pozisyonda oturduğumda -ya da uzanırken- *Kindle*'ı baş parmağım 'Sonraki Sayfa' düğmesinin üzerinde olacak şekilde bir elimde tutabildiğimi ve ardından sakkadik hareketleri vitese takıp o düğmeye basmaktan başka hiçbir şey yapmadığımı fark ettim. Konsantre olma ve konsantrasyonumu uzun süre koruma yeteneğimi neredeyse anında geri kazandım. Bunun tam olarak neden olduğunu bilmiyorum ama bazı tahminlerim var. Öncelikle, bir e-okuyucunun *Dr. Strangelove*'a özenen elimi meşgul ettiğini ve *iPhone*'da e-postalarımı veya *Twitter*'ı kontrol ettiğinde yaptığımı benzer bir his verdiğini düşünüyorum. (Kas hafızası benim arkadaşımdır.) Eminim ki tamamen dijitale geçmeden önce onlarca yıldır oluşturduğum uzun vadeli dikkat alışkanlıklarıyla yeniden bağlantı kurabilmekten fayda sağlayacağım. Dahası, bir e-okuyucu edindiğimde, ilk olarak onun için en uygun kitap türünü, yani anlatı odaklı kurguları okudum. David Hume'un *Concerning Human Understanding** kitabıyla ile başlamış olsaydım, cihazda asla ısrar etmezdim.

E-okuyucuların daha iyi ve daha uzun süreli odaklanmaya ihtiyaç duyan herkes için çare olacağını düşünmüyorum fakat

* *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma*, İş Bankası Kültür Yayınları

deneyimlerim ‘teknolojiyi’ -bu kelimenin her zamanki muğlak, kötüleyici anlamında- okumanın düşmanı olarak düşünmenin makul olmadığını gösteriyor. Kodeksin kendisi bir teknolojidir ve son derece sofistikedir ancak dijital elektronik teknolojiler bile muazzam ölçüde farklılık gösterir: E-okuyucular herhangi bir açıdan *iPad* veya dizüstü bilgisayardan çok daha az dikkat dağıtıcıdır. En azından yeni teknolojilerin sorunun bir parçası olmak yerine çözümün bir parçası olması mümkündür.

Mümkün ancak pek olası değil. Son dijital teknolojiler, büyük ölçüde B. F. Skinner’ın ‘aralıklı güçlendirme’ olarak adlandırdığı şeyin muazzam gücünden yararlandıkları için mükemmel bir antidikkat fırtınası yaratırlar. E-posta istemcilerimizdeki ‘yeni posta’ düğmesini tıklıyoruz veya *Twitter*’a bir kez daha bakıyoruz veya Facebook’u tekrar ziyaret ediyoruz çünkü yalnızca *bazen* yeni ve ilginç bir şey elde ediyoruz; Skinner, bunun hayvanlar için normal ve öngörülebilir pekiştirmeden çok daha güçlü bir teşvik olduğunu öğrendi. Sonuçta, düğmeyi her tıkladığımızda yeni bir posta alacağımızı *bilirsek* merakımız azalır. Ona vardığımızda orada olur. Asi elimi *iPhone*’a doğru yaklaştıran şey bilmemek. Sam Anderson’ın yazdığı gibi: “İnternet, temelde en derin bağımlılık mekanizmalarımızdan yararlanmak için tasarlanmış bir Skinner kutusudur.” (Bu durum için pek çok metafor kendilerine önerebilir: Cory Doctorow’un, “Konsantrasyonun önündeki en büyük engel, bilgisayarınızın kesinti teknolojileri ekosistemi.” yorumuna da bayılıyorum.)

Birçoğumuz bu uğultunun ortasında çoklu görevin güçlerine sahip çıkarak kendimizi avutmaya çalışıyoruz. Son yıllarda çoklu görev, yani aynı anda birden fazla iş yapma konusunda çok kapsamlı araştırmalar yapıldı ve kesin olarak bazı net sonuçlara varıldı. Bunlar arasında en başta gelenler:

“Hiç kimse aslında çoklu görev yapmaz; bunun yerine farklı görevler arasında geçiş yaparız ve her-

hangi bir zamanda yalnızca birine dikkat ederiz. Çoklu görev girişimi 'sürekli kısmi dikkat' durumuna yol açar. Çoklu görevleri yerine getirme konusunda yetenekli olduklarına inananlar, bunda diğerlerinden daha kötü olma eğilimindedir.”

Bu kitabın sonunda, bu iddiaları destekleyen referanslar bulacaksınız. Onları okuyun ve ağlayın.* Bu durum, her okur adayının yüzleşmek zorunda olduğu gerçeklerdir çünkü bunlar, her şeyden önce çok sayıda zeki ve iyi eğitilmiş insanı, bir zamanlar hevesli okurlar olsalar bile kitap okuma yeteneklerini sorgulamaya sürükleyen gerçeklerdir.

Bu, *nasihatlere, tavsiyelere* borçlu gibi görünen bir durumdur; tartışmamın bu noktasında aynı zamanda bir andır. Ama ne anlamı var? Yavaş ve dikkatli bir şekilde okumaya geri dönmek istiyorsak ne yapmamız gerektiğini zaten biliyoruz. Bilgisayarı kapatın, cep telefonunu bir kenara koyun. E-postaları veya kısa mesajları veya *Twitter*'ı kontrol etme isteği çok güçlüyse, kendinizi aygıtların olmadığı bir yere götürün. Kitabınızla kafeye girmeden önce bunları arabaya kilitleyin; onları eşinize veya partnerinize verip saklanmalarını isteyin ve ardından rahat bir sandalyenin olduğu bir odaya gidip kapıyı arkanızdan kapatın. Kullanışlı ve pratik önerilerde bulunmak zor değil; zor olan onları *takip etmektir* ya da daha doğrusu, onları takip etmeyi *istemektir*. Zor olan, gerçekleştirdiğimizde meydana gelen iyi şeyleri eksiksiz ve canlı bir şekilde hayal etmektir.**

* Barry Manilow'un *Read 'em and Weep* şarkısına ithafen. (ç.n.)

** Nicholas Carr: "Bugün sorun, çoklu görev yapmamız değil. Her zaman çoklu görev yaptık. Sorun, her zaman çoklu görev modunda olmamızdır. Hayatımızın doğal meşguliyeti, bize sürekli olarak mesajlar ve uyarılar gönderen, bizi diğer önemli ve önemsiz bilgilerle bombardımana tutan ve genellikle düşüncelerimizin gidişatını kesintiye uğratan ağa bağlı aygıtlar tarafından güçlendiriliyor. Veri yağmuru asla duraksamıyor. Sonuç olarak, entelektüel yaşamlarımıza ve kültürümüze her zaman zenginlik katan daha sakin, daha özenli düşünme biçimlerine -konsantrasyon, tefekkür, derinlemesine düşünme ve iç gözlemi içeren düşünme biçimlerine- daha az zaman ayırıyoruz. Bu zihin alışkanlıklarını ne kadar az uygularsak onları tamamen kaybetme riskimiz o kadar artar."

Bu işin sonunu *getirmeliyiz*. David Foster Wallace, 2005'te Kenyon Koleji'nde verdiği başlangıç konuşmasında nedenini benim yapabileceğimden daha kısa ve öz bir şekilde açıkladı. Bu konuşma oldukça ünlendi ve 2008'de Wallace'ın intiharından sonra geniş çapta alıntılandı çünkü Wallace'ın kendi şeytanlarını fethedememesi, kısmen bazı insanlar için mezunlara verdiği tavsiyelerin ciddiyetine ve tutkusuna belli bir *heyecan kattı*. Bilgeliliğin ne kadar zor kazanıldığına dair geçmişe dönük farkındalığımızla daha da etkili hâle gelen harika bir konuşma. Buradaki amaçlarımız için anahtar pasaj budur:

“Mezuniyetimden yirmi yıl sonra, size nasıl düşüneneceğinizi öğretmekle ilgili liberal sanatlar klişesinin aslında çok daha derin, daha ciddi bir fikrin kısaltması olduğunu yavaş yavaş anlamaya başladım. Nasıl düşüneneceğinizi öğrenmek, *nasıl* ve *ne* düşündüğünüz üzerinde bir kontrol sahibi olmayı öğrenmek anlamına gelir. Neye dikkat edeceğinizi *seçmek* ve deneyimden nasıl anlam oluşturacağınızı yapılandırmak için yeterince bilinçli ve farkında olmak demektir. Çünkü yetişkin yaşamında bu tür bir seçimi uygulayamazsanız işleri elinize yüzünüze bulaştırırsınız.”

Kayıp

Kıskançlık aniden, beklenmedik bir şekilde geldi. Benim için oldukça yeni olan bir yerdeydim: Britanya Kolumbiyası ana karası ile Vancouver Adası arasında çalışan devasa feribotlardan birinde. Batıya doğru ilerlerken, gökte süzülen bulutların yerini parlak sabah güneşi aldı. Eşim ve ben adada güzel bir gün geçireceğimize dair büyük bir beklenti içindeydik ve hatta yararlı bir makineden şaşırtıcı derecede iyi bir kahve almayı bile başardık. Küçük, yuvarlak bir masaya oturup kahveleri yudumladık ve Georgia Boğazı'ndaki küçük adalara bak-

tık; gerçekten de her şey çok iyiydi ama sonra gözüm komşu masaya kaydı. Yan masada on yaşında bir çocuk, *Harry Potter and the Half-Blood Prince*'i* heyecanlı bir fısıltıyla okuyan babasının yüzüne sabit bir şekilde bakarak oturuyordu. Tarih 16 Temmuz 2005'ti. Kitap sekiz saat önce, gece yarısı yayımlanmıştı ve benim kitabımın açgözlü ellerime ulaşması günler alacaktı.

O çocuğun okumadığı, kitabın ona okunduğu söylenebilir -bence şüpheli bir ayrım- ancak istediğim bir şeye sahipti. Bununla, öncelikli olarak *Harry*'nin sonraki macerasını keşfetmekten bahsetmiyorum; güçlü ve harika bir şeyi yaşadığını kastediyorum: Bir kitapta kaybolmak. Winifred Gallagher'ın yazdığı gibi: "Dikkat, âlimin çalışmasından marangozun zanaatına, sevgilinın takıntısına kadar hayatın en derin zevklerinin altında yatan, eski moda 'mest olmak' terimiyle güzel bir şekilde tanımlanan türden Dionysian** deneyimine sahip olmanızı sağlar; tamamen kendini kaptırmış, kendini vermiş, büyülenmiş, hatta belki de 'kapılmış'." Çocuk gerçekten de mest olmuş, hikâyede kaybolmuş ve hikâyeye kapılmıştı; dünyanın geri kalanı, denize vuran sabah güneşi, hatta boğazı çevreleyen adalar bile onun ilgisini çekmiyordu. Benliğini başka bir şeye, güzel bir şeye tamamen kaptırmayı deneyimleyenler, aynı zamanda bu kapasiteyi kaybetmenin ne anlama geldiğini de bilirler; ona bir daha asla sahip olamayacağımız korkusundan kaynaklanan endişeyi yalnızca biz biliyoruz.

Dikkatin geliştirilmeye değer olmasının nedeni, sadece sizin için iyi olduğu veya -Gallagher'ın da dediği gibi- 'dünyanızı düzenlemenize' yardımcı olabilecek olması değil, aynı zamanda böyle bir mest olma deneyimi derinlemesine tatmin edici olduğu içindir. 'Heves', tamamen bununla alakalıdır,

* *Harry Potter ve Melez Prenses*, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

** Şarap ve bereket tanrısı olan Dionysos ile ilgili olan, sefahat düşkünlüğünü, kendini bırakışı ifade eden bir kavram. (e.n.)

‘Heves’ bunun içindir. Hatta David Foster Wallace, dikkatsizlik ve neye dikkat edeceğimizi seçme yeteneği olmadan, “İşleri elinize yüzünüze bulaştırırsınız.” dediğinde, aklında olan şeyin bu tür bir memnuniyet olduğunu bile düşünüyorum çünkü sonuçta, insanlar bu tür seçimler yapmadan da idare edebiliyorlar. Birçoğunun, başarıyı ölçtüğümüz yöntemlerin çoğuna göre, çok başarılı yaşamları var ama kendini tamamen kaptırmanın nasıl bir şey olduğunu asla bilemeyerek hayati bir şeyi kaçırmıyorlar.

W. H. Auden, *Horae Canonicae** adlı harikulade şiir dizisinde bu kutsanmış durumu şöyle anlatmaktadır:

“Birisinin ne yaptığını görmenize gerek yoktur
bunun mesleği olup olmadığını anlamak için,
sadece gözlerini izlemeniz gerekir: sos karıştıran
bir aşçı, bir cerrah,
ilk ekşiğini atan, konşimento dolduran bir kâtip,
aynı mest olmuş ifadeyle bakarlar, kendilerini bir
işlevde unutarak.
Ne kadar güzel, o nesneye bakan bakış.”

Auden için medeniyetin yapımcıları şunlardır: “Anıtlar olmalı, kasideler olmalı / isimsiz kahramanlara,” “İştah açıcı tanrıçaları.” ilk görmezden gelen:

“akşam yemeğini unutan
ilk çakmaktaşı yontucusu,
bekâr kalan
ilk deniz kabukları toplayıcısı.
Onlar olmasa, biz nerede olurduk?”

‘İştah açıcı tanrıçalar’ -aşk tanrıçası Afrodit gibi- iştahımıza, bazı mucizelerle bazen üstesinden gelebileceğimiz içgüdüsel ve içsel arzularımıza hükmedenlerdir. Auden için o ilk ‘çakmakta-

* Yani, manastırlarda geleneksel olarak dua için belirlenen zamanlar olan ‘Kanonik Saatler’.

şı yontucusunun' harika yanı, işine kendini tamamen kaptırıp akşam yemeğini *unutmuş* olmasıdır. Yemek yememeye karar vermedi, midesinin gurultularını fark edemedi. Gözü tamamen elindeki nesneye sabitlenmişti.

Bu 'nesneye bakan bakışı' elde ettiğimizde, *mesleğimizi* bulduğumuz için değil, *meşguliyetimizi* bulduğumuz için daha da güzel bir şeyle karşılaşırız; mest oluşumuzun nedeni katıksız ve motivasyonsuz bir zevk olduğu içindir. 'Okuyan insanlar' yerine kişiyi 'okur' yapan şey budur. Bir kitapta kaybolmak gerçekten bağımlılık yapar. Bunu birkaç kez yaşayan bir insan tekrar yaşamak ister ve belki de lanet olası BlackBerry'yi bir arkadaşına verip birkaç saatliğine saklaması için *yalvaracak kadar* çok ister.

Auden'ın paleolitik çakmaktaşı yontucusu, İngiliz radikal William Cobbett'te daha yeni bir muadil bulur. 1763 yılında doğan Cobbett, bir işçinin oğluydu ve gençken Richmond yakınlarındaki büyük bir arazide bahçıvan olarak çalıştı. Bir gün biraz ara verdiğinde, Kew Gardens'ı ziyaret etmeye karar verdi ama yolda giderken bir kitapçının penceresinde Jonathan Swift'in *A Tale of a Tub* isimli hikâyesinin bir kopyasını gördü. "Başlık o kadar tuhaftı ki merakım kabardı. Kitabı almak için üç kuruş param vardı ama o zaman akşam yemeği yiyemedim." Kitabı satın aldı ve anında o kadar kendini kaptırdı ki -kitabın öğrenilmiş referanslarının çoğu onun için anlaşılmasa da- açlık sancılarını güçlkle fark ederek sayfaları göremeyecek kadar karanlık olana kadar okudu. Daha sonra o ânı 'bir aklın doğuşu' olarak atfedecekti. Swift'in hicvinde bir sosyal vicdan, zulme karşı öfke modeli buldu ve aynı zamanda kelimelerin bu öfkeyi kanallize etme ve somutlaştırma gücünü de gördü. Kitabın cazibesi onu o kadar kendine çekti ki okuma şansı karşılığında gönüllü olarak yemekten vazgeçti ve kitabın büyüünün gücü sayesinde ne açlık ne de karanlık ona dokunabilirdi. O 'mest olmuştu'; yanından geçen herhangi biri 'nes-

neye bakan bakış'ın farkına varırdı.*

Lynne Sharon Schwartz, *Ruined by Reading* adlı anı kitabında, ilk kez okur olduğu dönemle ilgili olarak, “Okumanın hayatımı değiştireceğini ya da en azından bana nasıl yaşayacağımı öğreteceğini düşündüm.” diyor. “Bir şeyler öğretiyor, pek çok şey ama safça beklediğim şeyi değil. (...) Hiçbir kız bir kitap yüzünden mahvolmadıysa hiçbirisi de bir kitap tarafından kurtarılamaz.” Bu çok fazla şeyden vazgeçmek olabilir. Cobbett'in hayatı, Swift'in kitabıyla hakikaten ve gerçekten değişti; cehennemin üçüncü halkasında Dante, onun ve sevgilisinin hayatının bir kitap tarafından yok edildiğini iddia eden Francesca adında bir kadınla tanışır.**

Ancak Schwartz her halükârda “Okumanın öğrettiği şey, her şeyden önce uzun süreler boyunca hareketsiz oturmanın ve zamanla yüzleşmenin nasıl olacağıdır. Dinamizm içeride o kadar yüce, ruhsal bir egzersizdir ki zamanı ve ölümlülüğü, hayatın tüm küçük dertlerini unuttur ve sadece ebedi şimdinin tadını çıkarırız.” demektedir kesinlikle haklıdır. Çok az ders daha değerli ya da daha önemli olabilir çünkü tarif ettiğim

* David Copperfield'in 'ömür boyu okuma' deneyimini bilinçli bir şekilde yansıtan benzer bir hikâye, çocukken Kuzey Yorkshire, Fewston'da bir keten fabrikasında çalışan Robert Collyer'den -1823 doğumlu- geliyor. Hayatının ilerleyen dönemlerinde, otobiyografisini yazan tanınmış bir Üniteryen papaz olarak ilk satın aldığı kitaba, Dick Whittington ve kedisinin geçmişine dair bir çocuk hikâyesine büyük önem verdi. “Şu anda yaklaşık üç bin ciltlik bir kütüphanem var (...) ama satın aldığım ilk kitapta, henüz beyaz küllere dönüşmemiş bir ateşin kıvılcımı, ilk yıllarda büyümemle birlikte büyüyen, elime alabildiğim tüm kitapları okuma tutkusunu yatıyordu. (...) Kendimi uzak bir zamanda ve bir kır evinde, benim durumumda gerçekten de söyleyebileceğim gibi, hayatta kalmak için okurken görüyorum.” Bu, Jonathan Rose'un *The Intellectual Life of the British Working Classes* adlı büyük kitabında anlattığı birçok harika hikâyeden biridir.

** Başka bir adamla evli olmasına rağmen o ve Paolo, bir aşk hikâyesinden o kadar büyülediler ki onu taklit ettiler; daha önce de belirttiğim gibi, bir bakıma Anna Karenina'nın yaptığı gibi. Ancak elbette bu hikâyelerin diğerleri üzerinde böyle bir etkisi olmayacaktı. Okumanın en güçlü sonuçlarını deneyimlemek için bir kitabın sunabileceği şeylere hazır olmak gerekir ancak hazır olmak her zaman iyi değildir.

gibi tamamen kendini kaptırmış şekilde okumak, zamanın fet-hi üzerine bir kitapla işbirliği yapmaktır. Okuduğunuz kitap -ya da ne okuyorsanız- müttefikiniz olur ve siz içsel alanınızın sahipliğini üstlenirken, bilincinizi yönetecek güçleri ortadan kaldırırken temel desteğiniz olur. Bir kez daha Wallace: “Nasıl düşüneceğinizi öğrenmek, nasıl ve ne düşündüğünüz üzerinde bir kontrol sahibi olmayı öğrenmek anlamına gelir. Neye dikkat edeceğinizi seçmek ve deneyimden nasıl anlam oluşturacağınızı yapılandırmak için yeterince bilinçli ve farkında olmak demektir.” ‘Düşünmek’ kelimesinin yerine ‘okumak’ kelimesini yerleştirdiğinizde anlam açıktır.

Sanırım burası, bizim için zamanı yönetmeye çalışan, bize sadece ne yapacağımızı değil, ne zaman yapacağımızı da söyleyen tüm teknolojilere karşı bir söz eklemem gereken yer: Telefonun ısrarcı zil sesi, daha sessiz ama -çoğumuz için- daha sık gelen bir mesaj sesi, yeni bir tweet dizisi, daha fazla e-posta, yenilenmiş bir RSS okuyucu... Bunu yapabilirim ama gerçekte, dikkatli olmak insanlar için *her zaman* zor olmuştur. Okurlarımız olduğu sürece, konsantre olamama nedeniyle hüsrana uğramış okurlarımız olmuştur. Bu insan doğasıdır.

Başrahip Hugh’un Tavsiyesi

Yüzyıllar boyunca, zaman zaman kendilerini okuma pratiğine adanmış topluluklar olmuştur; böyle insanların öğrendikleri ve öğrettikleri şeyler ruhsal ihtiyaçları olan okurlar için olduğu gibi ihtiyaçları ruhsal olmayan okurlar için de geçerlidir. Örneğin, 12. yüzyılda Paris’teki büyük St. Victor Manastırı’nı ve okurlar için *Didascalicon* adlı bir inceleme yazan Başrahip Hugh’u düşünün. Başlık, ‘talimat kılavuzu’ gibi bir anlama geliyor ve Hugh’un kitabı da aşağı yukarı bir eğitim teorisi, kısa bir ansiklopedi ve tüm bilgileri organize etmek için bir sistem. Hugh, öncelikle rahip arkadaşları için bir okuma sistemi yaratmakla ilgileniyor ancak söylediği şeyler, okuma güdüsü ve ne okuyacağına ilişkin kararları manastırdan uzak olan insan-

lar için oldukça değerlidir.*

Bu kitapta Hugh'dan bahsetmekte tereddüt ediyorum çünkü çok az insan 'Heves'in çağrısına ondan daha az sempati duyabilir. Her şeyden önce, okuma yeteneğiniz varsa ancak bunu, *Bu dünyanın işlerine ve endişelerine ihtiyaç duyulandan daha fazla kapıldığınız, veya vücudun ahlaksızlıklarına ve duygusal zevklerine teslim olduğunuz için yapamıyorsanız* Hugh, sizin gibi insanların *valde detestabiles*, yani 'tamamen iğrenç' olduğunu bilmenizi istiyor. Dahası, eğitim planının katılığı, Adler ve Van Doren'i umursamaz şeytani hedonistler gibi gösteriyor fakat genel okuma modeli, kavramsal olarak ilgi çekici ve iyi tanımaya değer; özellikle de 12. yüzyıl rahiplerinin çoğu gibi dikkatimizi sersemlemekten alıkoymaya çalışan bizler için.

Hugh entelektüel züppeliği reddederek yeterince çekici bir şekilde başlar. "Ben eğitimle ilgili hiçbir şeyi küçümsemedim ama (...) sık sık başkalarına bir tür şaka ya da sadece saçmalık gibi görünen şeylerden birçok şey öğrendim." Bu tutumu diğer okurlara övüyor çünkü zihinlerini küçük ve önemsiz şeylerle meşgul ederek başlayan insanlar bildiklerini, daha yüksek şeylere yükselmelerine izin veren bir temel veya bir basamak olarak kullanabilirler. Okur olarak hayatına yeni bir disiplin getirmeye başlayan kişinin, şaheser olmayan eserleri okumaktan veya bir seferde yalnızca birkaç sayfa okumaya odaklanmaktan utanmasına gerek yoktur. Öyleyse o kişinin kısa öykülerle veya denemelerle başlamasına ve yoğun ilgi gerektiren daha uzun işler için çalışmasına izin verin. Gerçekten de bir okur için düzenli bir şekilde ilerlemek -prosedürü koordine et-

* Hugh, bu kitabın okurları keşif olmadıkları için değil, ille de Hristiyan olmadıkları için, fikirlerini kullanım tarzım karşısında son derece dehşete düşecektir. Hugh için okumanın amacı sapientia (bilgelik) elde etmektir ve ona göre sapientia İsa Mesih'te bulunur, başka yerde değil. Diğer açılardan da Hugh'un sistemini basitleştiriyor ve değiştiriyorum; kesinlikle gerekli olduğunu düşündüğü pek çok şeyi, belki de özellikle hafıza eğitimini dışarıda bırakıyorum: Hugh, kişinin ezberleme yetilerini geliştirmenin gerekliliğinin büyük bir savunucusuydu.

mek- hayati önem taşımaktadır. “Adım adım ilerleyen adam, en iyi hareket eden adamdır; ileriye büyük bir sıçrayış yapmak istediklerinde tepetaklak düşenler gibi değildir.”

Dahası Hugh, bu konularda ilerleme kaydeden okurun, entelektüel züppeliğin kaynağı olan gururun tehlikelerine karşı dikkatli olması gerektiğini söylüyor çünkü gurur, diğer okurları küçümsemenize neden olabilir ve aynı zamanda daha fazla beceri ve bilgiye ulaşmak için çabalamanıza engel olabilir. Hugh, *Didascalicon*’da bu özel terminolojiyi kullanmasa da insan hayatının bir hac olduğu ve her insanın bir *yolcu*, bir seyyah olduğu genel Ortaçağ inancını paylaşıyordu. Yolcular nereye gittiklerini bilirler ve hareket hâlinde kalırlar ama henüz *varmadıklarını* da bilirler.* Bu yüzden, aynı yolda yürüyenlere karşı küstahlık için bir neden yoktur. Hepimiz düzenli bir şekilde ‘adım adım’ ilerliyoruz. Bu gerekçelerle Hugh, özellikle okuma öğrencisinin alçakgönüllülük erdemini geliştirdiğinde ısrar ediyor. “Okur için alçakgönüllülükle öğretilen ve özellikle önemli olan üç ders var: Birincisi, hiçbir bilgiyi veya yazıyı hor görmemesi. İkincisi, herhangi bir insandan bir şeyler öğrenmekten utanmaması. Üçüncüsü, kendi kendine öğrenmeyi başardığında, başka kimseyi küçümsememesi.” Bu alçakgönüllülükle donanmış okur, okumaktan elde edilecek bilgeliğin peşinden güvenle gidebilir; okur gerçek bir öğrenci olabilir.

Burada Hugh ile ilgili açıklamalarına ağırlıkla dayandığım Ivan Illich, Hugh’un *studio* (çalışma) ile ne demek istediğini

* *On Hope* adlı güzel bir kitapta Josef Pieper, Thomas Aquinas’ın umut teolojisini şu doğrultuda araştırıyor: Umutlu kişi, tanım gereği bir yolcudur -seyyah- çünkü umudun erdemi; iki ahlaksızlığın, umutsuzluğun -çaresizlik- ve küstahlığın -praesumptio- ortasında yer alır. Umutsuz kişilerin ve küstah kişilerin ortak noktası, hiçbir yere gitmemeleridir, yerlerinde sabitlenirler. Gidecek bir yer olmadığını düşündükleri için umutsuzlar, başarının zirvesine ulaştıklarını düşündükleri için küstahlar. Bu ayrımlar, tam olarak okuma dünyasıyla eşleşir. Bu kitabı büyük ölçüde umutsuzluğa kapılanlara, yani ciddi bir okumanın ulaşamayacakları bir yerde olduğuna inanan veya korkanlara hitap ettim ancak burada aşırı güven duyanlar için de dersler var.

anlamaya çalışırken sadece bir Latince sözlüğü değil aynı zamanda OED'yi (Oxford English Dictionary) de kontrol ettiğini ve bunu bulmaktan memnun ve şaşkın olduğunu söylüyor.

Latineden başlıca çeviriler: Sevgi, samimiyet, başkasının iyiliğine bağlılık, partizan sempati; arzu, eğilim; bir şeyde hissedilen zevk veya ilgi.

Not: Tüm bu anlamlar 1697'den beri geçersiz.

Yani bir şeyin öğrencisi -veya potansiyel olarak 1697'den önce- sadece çalıştığı şeye dikkat etmekle kalmaz, aynı zamanda ona olumlu bir şekilde eğilimlidir; arkadaş canlısı, hatta şefkatlidir. Öğrenci, çalıştığı şeyin iyiliğine değer verir, gelişmesini diler. Okur, eserin kendisine ve içindeki değerli içeriklere katılır.

Bu değerli içerikler ancak sabırlı ve dikkatli okur tarafından alınabilir. Böyle bir okur kesinlikle Latince *cogitatio*, yani düşünce uygulamak zorundadır; metin üzerine düşünmesi, yani entelektüel olarak anlamını en iyi şekilde idrak etmesi gerekir. Ancak bu yeterli değildir çünkü daha önce vurguladığımız bir noktaya geri dönecek olursak, böyle bir okuma tamamen rekonstrüktif* ve bu nedenle yanıltıcıdır. Gerçek öğrenci, *cogitatio*'dan *meditatio*, yani meditasyona geçer; bu Hugh için metnin okurun kendi deneyimi ile 'birleştirilmesi' anlamına gelir. Metni gerçekten layıkça, ciddi okur bunu idrak edecektir. Randall Jarrell, hatırlayacağımız gibi, hevesle okuduğumuz kitabın bize "Hayatınızı değiştirmelisiniz." dediğini söylüyor. David Copperfield, aynı şekilde sadece eğlence için değil, 'yaşam için' okuyordu. Okuduğu şey tarafından değiştiriliyor, zenginleştiriliyor, güçlendiriliyor ve teselli ediliyordu.

Bu noktada risk alıp Latince bir kelime daha kullanacağım: Hugh'a göre bu meditasyon, özellikle de kutsal metinler üze-

* Latineden gelen bu kelime yeniden yapan, yapılandıran, inşa eden anlamlarına gelmektedir. (e.n.)

rinde en iyi şekilde, Hugh'un hedeflediğinden daha şatafatlı bir şeyi akla getirebilecek olan *ruminatio** ile başarılabilir. Bizim için 'dalıp gitmek', oldukça onurlu veya onurlu gibi gözüken bir harekette bulunmaktır ama Hugh inekleri, keçileri ve koyunları, *geviş getiren* hayvanları düşünüyordu. Geviş getiren bir hayvanın birden fazla midesi vardır; bunlardan ilki işkembe, geçici depolama için kullanılabilir. Hayvan biraz yiyecek çiğner ve yutar, onu işkembeye gönderir ancak daha sonra kısmen sindirilmiş yumruyu yeniden çıkarır ve biraz daha çiğner. Geviş getirdikten sonra yiyecek geri dönüşü olmayan bir sonraki mideye geçer. Hugh, bunun dikkatli okumanın mükemmel bir modeli olduğuna inanıyor: Metni okumak, zihnin derinliklerine aktarmak ama sonra daha fazla düşünmek için onu geri çağırmak. (Hugh'un okuma modeli özellikle ve sürekli olarak *fizikseldir*. Bedenlerimizi, okumada asistanlarımız olacak şekilde eğitmek ister çünkü John Self'in öğrendiklerini, bedenlerin hareketsiz ve sessiz dikkatlere müdahale etmek için doğal bir eğilimi olduğunu bilir. 'Dahil etmek' kelimenin tam anlamıyla vücuda almaktır.) Eğer bir pasajı okuduysanız ve daha sonra onu anlamadığınızı fark ettiyseniz, bu nedenle tekrar okumak için geri döndüyseniz geviş getiren bir okursunuz demektir.

Bununla birlikte, gördüğümüz gibi kuvvetli kültürel ve psikolojik güçler sahip olabileceğimiz herhangi bir geviş getiren içgüdüğü engeller. Dikkatimiz kolayca dağılırsa veya acelemiz varsa veya bir kitabı sadece listemizde işaretlemek için okumak ve taşıma bandındaki bir sonraki kitaba geçmek istiyorsak bu pasajı unutulabilir ve yeniden incelemek için asla geri çağırmayabiliriz. Bu sadece bizim sorunumuz değil. Hugh'un rahiplere bu konularda talimat vermek için bu kadar acı çekmesi, bize onların da aynı cazibelerin çoğuyla başa çıkmaları gerektiğini söylüyor.

* İngilizce 'ruminare' kelimesi iki farklı anlamda kullanılabilir. Anamlardan biri dalıp gitmek, diğeri ise geviş getirmektir. (ç.n.)

Bu tür cazibelerden muzdarip olanları şiirin erdemlerini düşünmeye teşvik ederim; evet, şiir. Uzun bir süredir edebiyat öğretmenliği yapıyorum, bu yüzden insanların bana pek çok romanı takdir edip sevmelerine rağmen şiirden anlamadıklarını söylemelerine alışkınım.* Bu tür insanlar kendilerine gereksiz engeller koyuyorlar. Şiir -en azından lirik şiir- şiirlerin tek bir okumayla anlamlandırılabilceği fikrinden kurtulduğumuz sürece, belki de zamanımızın ideal edebi formudur. Daha önce de belirttiğim gibi, birçok anlatı bu şekilde okunmayı bekliyor -tek seferde iyice gezinilmeyi- ancak böyle bir okuma modelini şiirlere aktarmak bir hatadır. Öğrencilerime, belirli bir okul dönemi boyunca okumaları için bir grup şiir verdiğimde, her şiiri yavaşça, dikkatlice, mümkünse yüksek sesle ve en az beş kez okumalarını beklediğimi hatırlatıyorum. Ayrıca, öğrencilerden elli satırlık bir şiiri ezberlemelerini ve bunları bana ezberden okumalarını istiyorum çünkü George Steiner'in sık sık yorumladığı gibi, bir şeyi ezberlemek en gerçek anlamıyla onu 'kalpten' öğrenmektir. Sık sık fark ettim ki insanlar ezberledikleri şiirler hakkında yazılar yazdıklarında, her zamankinden daha derin bir anlayışa sahip olma eğilimin-

* Şiirden bu hoşnutsuzluk fazlasıyla vurgulanabilir. Charles Simic'in Amerika Birleşik Devletleri Şair Ödülü sahibi olarak görev süresiyle ilgili düşüncesinde belirttiği gibi: "Okulların her yıl daha az edebiyat öğrettiği, daha az insanın kitap okuduğu ve cehaletin çoğu konuda üstün olduğu bir ülkede, şiir her zamankinden daha fazla okunuyor ve yazılıyor. Bana inanmayanlar internette mevcut olanlara bir göz atmalı. Dilde yazılmış neredeyse her şiiri kopyalamaya kararlı görünen bu insanlar kimler? Bunu yapmak için nereden zaman buluyorlar? Bu ülkede bu kadar büyük bir boşanma oranımız olmasına şaşmamalı. Hem ciddi olanları hem de sekiz yaşındaki kızlarının Japon balığının ölümü hakkında yazdığı bir şiiri gönderebilecekleri binlerce blogu, çevrimiçi şiir dergilerini tarif bile etmeyeceğim. Sürekli e-postalarıyla ve mektuplarıyla peşimden koşan insanlar o dünyanın bir parçasıydı. Amerika Birleşik Devletleri'nde şiiri daha da popüler hâle getirmek için yapmayı önerdiğim şeyi duyurmamı istediler. Amerika'daki her motel odasında Gideon İncil'inin yanında bir şiir antolojisi bulundurmak -Joseph Brodsky- ya da günlük gazeteleri şiir basmaya teşvik etmek -Robert Pinsky- gibi pek çok zekice fikirleri olan seleflerimin aksine, her şeyin yolunda olduğunu hissettim. Gördüğüm kadarıyla, tarihimizin herhangi bir döneminde olduğundan daha fazla şiir okunuyor ve yazılıyordu."

dedirler; şiirlerin altında yatan mantığı sezmiş gibi görünürler; şiirler oldukça zorlayıcı olsa bile onları anlarlar.

Çoğu okur ve okuyamayan insan için şiir korkutucudur. W. S. Merwin'in yazdığı *Why Some People Do Not Read Poetry* şiiri şöyle başlar:

“Çünkü bunun ne anlama geldiğini zaten biliyorlar.
Durarak ve durmadan biliyorlar ki
durmanın ötesinde bu dinlemek demek olacak.”

Evet, şiirler *durmayı* gerektirir; çok değerli birçok deneyim de öyle. Yürümeyi bırakın, konuşmayı bırakın, internette gezinmeyi bırakın ve *sonra* sevgilinizi öpün.

İşte şiirle ilgili cesaret verici şey: Lirik bir şiir, sizden kısa süreli konsantrasyon talep eder; örneğin *Hayvan Çiftliği*'nden çok daha kısa. Okumayı kapsamlı bir şekilde yapmanızın beklenmediğini hatırladığınız sürece odak noktanızı kaybetmeden okuyabilirsiniz. Daha sonra, istediğiniz kadar çok kez ona geri dönebilirsiniz ve gerçekten, eğer gerçekten iyiye, ona ne kadar sık geri dönerseniz sizi o kadar çok ödüllendirecektir. Dünyanın en iyi şiirlerinden bazıları, ortalama bir blog gönderisinden daha kısadır; tahminen 16. yüzyıldan kalma bu isimsiz şaheseri düşünün:

“Ey batı rüzgârı, ne zaman eseceksin
Ki küçük yağmur yağabilsin.
Tanrım, aşkım kollarımdaydı
Ve ben yine yatağımdayım!”

Bu şiir, yüz otuz karakter; bunu tweet atabilirsiniz ve yapmalısınız. Abbot Hugh'un öğretilerini kendine mâl etmek isteyenler için şiir belki de başlamak için ideal yerdir.

Bu öğretileri özetleyelim. Küçük harfle ‘heves’ yerine ‘Heves’i takip etmek isteyen -kendisini *gerçekten* geliştirmesine

yardımcı olduğu şeyler hakkında yeterince bilgi edinmiş ve bunun daha fazlasını arayan- okurlar için ilk ders tevazu olmalıdır. Son beş yılda bir roman okumadıysanız, *Anna Karenina* veya *Gravity's Rainbow* ile başlamak en iyisi olmayabilir. Daha az zorlayıcı eserlerden veya tüm zorlukları daha kısa olan şiirlerden zevk almaktan ve öğrenmekten tereddüt etmeyin; hepsi *uygun* sıra içinde. (Mola verip John Self'in *Ulysses*'i okuduğunu hayal edin.) Kendinizi, utanç *ya da* doyum kazanmak veya başkalarıyla karşılaştırmak için zaman ve zihinsel enerji harcamayın çünkü hepimiz seyyahlarız. Okuduğunuz her şeye hayırsever bir yaklaşımla gelin. Metinle kavga etmeyi bekleme-
yin, bunun yerine ona iyi davranmaya çalışın; sanki evinizde bir misafirmiş gibi, bir bakıma öyledir. Onunla buluşmak için yolun yarısından fazlasını katetmeye istekli olun. (Bazı nadir durumlarda kitaba, ev sahibi gibi kendinizi de misafir olarak düşünebilirsiniz. Machiavelli'nin alışılmış duruşu, kendi kütüphanesine sanki büyük bir kralın huzuruna çıkıyormuş gibi girmeyi düşündüğünü gösterir.) Her şeyden önce, bu kitabın-
ya da öykünün, şiirin, kompozisyonun veya makalenin- size sunacağı şeyleri ayırt etmek için zaman ayırın. Yavaşlayın. Özellikle zengin, özellikle kafa karıştırıcı veya bu nedenle özellikle saldırgan görünen pasajları tekrar gözden geçirmeye dikkat edin. Metni zihninizin diğer midelerine göndermeden önce geniş getirip özümseyin; kendinizi daha sonra oluşacak mide ekşimesi vakasından kurtarabilirsiniz.

Tüm bu tavsiyeler sekiz yüz yıl önce Parisli rahipler için yazılmış olabilir ancak bugünün okurları, bilge ve aziz Başrahip Hugh'un uygulamalarını takip etmekten faydalı çıkabilir.

Adler ve Van Doren'in Mükemmel Dönüşü

Bu noktada belirli bir gerilimi kabul etmem gerekiyor: Hugh'un önerdiği okuma stratejileri, başka yerde kutladığım 'mest olunan' okuma türlerine pek uymuyor ya da öyle görü-

nüyor. Stephen King veya J. K. Rowling'i elinizde not almak için hazır duran bir kalemle okumayı önermediğim gibi, bu kadar heyecan verici masalların ortasında derin düşüncelere dalmak için durmanın da sapkın görüldüğünü itiraf etmeliyim. Tüm kitaplar ilgimizi ister ancak hepsi aynı *tür* ilgiyi istemez; iyi okurlar bunu bilir ve gerekli ayarlamaları yapar.

Bu durum çeşitli şekillerde çözümlenebilir. En katı anlamıyla, bir lirik şiirin beklediği ilgi, bir anlatı şiirinin beklediğinden farklıdır ve bu da bir romanın beklediğinden -biraz veya önemli ölçüde- farklı olabilir. Öyleyse, her ikisi de uzun biçimli anlatılar olduğuna göre, tarihi eserler romanlarla ne kadar yakından ilişkilidir? Akademik monografiler, bu açıdan popüler tarihlerden farklı mıdır? Peki ya felsefi incelemeler, anormal psikoloji ders kitapları, Budist ruhaniyet alıştırımları? Bunlar, geri dönüşü olmayan sapmalar olabilir. Burada hangi ayrımlar bize hizmet edebilir?

Aslında, eski dostlarımız Adler ve Van Doren'in üç katlı modelini kullanmaktan daha kötüsünü yapabiliydik: *Bilgi* için okumak, *anlamak* için okumak, *eğlence* için okumak. Bu kategoriler mükemmel değiller -epeyce örtüşüyorlar- ama daha önce bu yazarlardan bu kadar kötü bahsetmişken, şimdi onlara bir şey borçlu olduğumu hissediyorum. Nitekim, bunların tamamen farklı stratejileri değil, baskın amaçları -veya sadece ruh hallerini- tanımladığı uyarısıyla, bu üçlü şemayı *eğlence* yerine *zevk* kelimesinin ikamesi ile kullanabileceğimizi düşünüyorum.

Zevk için okuduğumuzda not almayız ya da almamalıyız. Mest olmak tek amacımız olmalıdır. Bilgi almak için okuduğumuzda -paradigmatik örnek, test edilmek üzere olduğumuz içeriği konu alan ders kitabıdır- not alsak *iyi olur*. Anlamak için okuduğumuzda, bağlama bağlı olarak not alabilir veya almayabiliriz. Bazen istesek de istemesek de mest oluruz ya da kitaba kapılırız; diğer zamanlarda daha bağımsız bir analitik

mod için çabalarız. (Bununla ilgili daha fazla bilgiyi birazdan paylaşacağım.) Bunlar çarpıcı biçimde farklı deneyimler olabilir. Bir okuma türünün stratejileri ve uygulamaları diğerinden büyük ölçüde farklı mıdır ki yaptıklarımızın diğerleri üzerinde hiçbir etkisi yoktur? Daha kötüsü, bir dikkat türü diğerlerine zarar verir mi? Bir okuma türünü ne kadar çok kullanırsak başka türlerde o kadar az okur hâle gelir miyiz?

(İyi okumanın bir düşmanı, belirli bir kitap için hangi dikkat tarzının uygun olduğu konusundaki kafa karışıklığıdır. Bu kafa karışıklığının, herhangi birinin İncil'i okumasını -gerçekten *okumasını*- neredeyse imkânsız kıldığından eminim. Hem İbranice hem de Hristiyan İncillerinde, anlatı ve diğer edebi biçimler az çok baskındır; bu da örneğin *Homer* ile karşılaşmada kullanılabilecek yöntemle benzer bir şekilde *anlama* için okuma stratejisi gerektiriyor gibi görünür ancak bu kitapların kutsal metin olarak statüsü, en azından pek çok modern okuma amaçlarının Tanrı ve Tanrı'nın insanlarla ilişkisi hakkında *bilgi* sağlamak olduğu hissini verir. *Mezmunlar*'ı veya *Süleyman'ın Şarkısı*'nı veya hatta Yuhanna İncil'inin daha yüksek söylemlerini 'uygun içerik bulmak' için 'maden gibi kazmak' umut verici bir strateji gibi görünmeyebilir ancak birçok papaz nesli, sanki Kutsal Kitap tuhaf bir şekilde kodlanmış bir tavsiyeler kılavuzundan başka bir şey değilmiş gibi bunu oldukça zorladı.)

Sanırım bazı okurların gerçekten de olası okuma biçimleri arasında bu uzlaşmaz farklılıklar noktasına ulaştığını kabul etmeliyiz. Öyle görünüyor ki bu durum otobiyografisinde, "Otuz yaşına kadar veya bunun ötesinde, Milton, Gray, Byron, Wordsworth, Coleridge ve Shelley'nin eserleri gibi birçok türden şiir bana büyük zevk verdi ve bir okul çocuğu olarak bile, özellikle tarihi oyunlarda Shakespeare'den yoğun bir zevk aldım. (...) Şimdi, uzun yıllardır bir şiir dizesini okumaya bile tahammül edemiyorum. Son zamanlarda Shakespeare okumaya çalıştım ve o kadar dayanılmaz derecede sıkıcı buldum ki

midemi bulandırdı. Ayrıca resim veya müzik zevkimi de neredeyse kaybediyordum.” diye yazan Charles Darwin’in de başına gelmiş.

Darwin, zihnindeki bu değişikliği derinden endişe verici buldu:

“Zihnim, büyük hakikat koleksiyonlarından genel yasaları öğretmek için bir tür makine hâline gelmiş gibi görünüyor ancak bu neden, beynin tek başına daha yüksek zevklerin bağlı olduğu o bölümünün körelmesine sebep olmuştu. Bunu anlayamıyorum. Zihni benimkinden daha organize veya daha iyi kurulmuş bir adam, sanırım bu yüzden acı çekmezdi; hayatımı yeniden yaşamak zorunda kalsaydım, haftada en az bir kez biraz şiir okumak ve biraz müzik dinlemek için bir kural koyardım çünkü belki de beynimin şu anda körelmiş kısımları böylece kullanım yoluyla aktif tutulmuş olacaktı. Bu zevklerin kaybı bir mutluluk kaybıdır; doğanızın duygusal yönünü zayıflatarak aklınıza ve daha büyük olasılıkla ahlaki karakterinize zarar verebilir.”

İlginçtir ki bu kayıp eğlence imkânının bir istisnası vardı. “Öte yandan, hayal gücünün eserleri olan romanlar, çok yüksek düzeyde olmasa da yıllardır benim için harika bir rahatlama, zevk kaynağı olmuştur ve sık sık tüm romancılara şükrederim. Şaşırtıcı bir sayıda kitap bana yüksek sesle okundu; orta derecede iyiye ve mutsuz bir şekilde sona ermiyorsa her şeyi seviyorum ki bence buna karşı bir yasanın çıkarılması gerekiyor.”

Burada Adler ve Van Doren’in üçlemesini yerinde görmek mümkün ve aslında Darwin bu ayrımı *avant la lettre** olarak

* Fransızcada ‘henüz adı konulmamış’ anlamında kullanılan bir kavram. (e.n)

ifade ediyor gibi görünüyor: Belki de kendi veri koleksiyonlarını okumak ve yorumlamak da dahil olmak üzere, bilgi edinmek uğruna bu kadar çok okumanın *sonucu* olarak anlamak için okuma yeteneğini kaybetti; artık hiçbir sanat türü tarafından derin bir şekilde etkilenmez veya öğretilmez oldu ama zevk için hem arzuyu hem de zevk alma imkânını korudu. Böyle bir zevkin, kendisi için psişik olarak gerekli olduğunu düşünüyor gibi görünüyor ama aynı zamanda daha yüksek ve daha talepkâr sanatların, başka hiçbir şekilde elde edemeyeceği anlayış olanakları sunduğuna da açıkça inanıyordu. Bu nedenle, eksikliğinin kendisini entelektüel, duygusal ve hatta belki de ahlaki açıdan yaraladığını düşünüyordu.

Aynı zamanda Darwin, antrenmana devam ettiği takdirde bu durumundan kurtulabileceğine inanması da önemlidir, şöyle ki: “Belki de beynimin şu anda körelmiş kısımları, bu şeklide kullanım yoluyla aktif tutulmuş olacaktı.” Darwin, sinirbilimcilerin o zamandan beri beyin hakkında doğruladıkları şeyi, beynin farklı kısımlarına farklı görevler verildiğini, böylelikle özenli bilimsel araştırmalara olan bağlılığının -büyük hakikat koleksiyonlarından genel yasaları öğütmek- müzik ve şiirle beslenmesini imkânsız hâle getirmesinin gerekmediğini sezdi. Aslında bu noktada biraz çelişki içindedir; ilk başta zihinsel alışkanlıklarının, “Beynin tek başına, daha yüksek zevklerin bağlı olduğu o bölümünün körelmesine neden olduğunu” bir şekilde, “bunu anlayamadığını” varsayar ancak sonraki cümle, alışkanlıkları zihninin geri kalanına bir miktar güç uygulasa bile, bu gücün kesinlikle karşı konulamaz olmadığını söyler. Bunun da doğru olduğu kanıtlanmıştır. İnsan beyninin esnekliği, büyük yeniden eğitime ve değişime uğrayan hem iç -yaralanma ve hastalık durumunda- hem de dış -bilişsel ortamların değişmesi durumunda- koşullara adaptasyona izin verir.

Darwin’in kendi tarihiyle ilgili açıklaması, bu okuma biçimlerinden yalnızca birinin tek başına peşinde koşmanın diğerlerini veya diğerlerinden birini engelleyebileceğini öne sürüyor.

Darwin, daha iyi bilgi için sanıyorum herkes kadar iyi okudu; bu metinlere gösterdiği ideal ilginin, zahmetli bir şekilde sanatsal olan hiçbir şeye aktarılamayacağını keşfetti ama yine de roman okumakta zorluk çekmedi. Bunu nasıl açıklayacağız?

Muhtemelen şu şekilde: Darwin roman okumanın, verilere vermesi gerekenden farklı bir ilgi istediğini, bunu kibarca istediğini görmüştü ki bu değişim dinlenmek kadar iyiydi. Beyninin aşırı çalışan kısımları için bir *dinlenmeydi*. Ancak Auden'in bize daha önce bahsettiğimiz pasajda hatırlattığı gibi, büyük sanat eserleri ne o kadar alçakgönüllü ne de kibar. "Büyük bir şiirin -veya müzik eserinin- *talep ettiği* ilgiyi düşündüğünüzde..." Darwin, özellikle uzun bir iş gününün sonuna geldiğinde, bu talepleri karşılayamadı ve sonunda denemeyi bıraktı. Bu açıdan 'güçsüz' hâle geldi fakat denemiş *olsaydı*, bu özel entelektüel zindelik çeşitliliğinin bir nebze kadarını elinde tutmuş olsaydı çok fayda sağlayacağını biliyordu.

Darwin'in tarihinin bir ayna görüntüsü var mı merak ediyorum. Büyük edebi sanat eserleri üzerinde uzun süredir uygulanan tefekkür, bir kişinin bilgi için okumasını, ders kitapları aracılığıyla metodik olarak çalışmasını ve verileri iyi analiz etmesini zorlaştırıyor mu merak ediyorum. Etkinin o kadar önemli olmadığından şüphelenme eğilimindeyim. Buradaki şüphelerim kendi deneyimlerimden kaynaklanıyor. *Kindle* ile karşılaşmamın, okur dikkatinin çeşitli biçimlerini geri kazanmamda yardımcı olduğunu hissediyorum. Yani, bana sadece bir kitapta kaybolma, öyküde ilerleme deneyimini yeniden kazandırmakla kalmadı, aynı zamanda bu restorasyon, akademik bir kalem tutan okur olarak çalışmama da aktarılabildi. Benim için bu farklı derin ilgi biçimleri, karşılıklı olarak birbirini güçlendirdi; birbirlerine veri için hızlı tarama yapmaktan çok benziyorlar. Darwin'den daha şanslıydım ama bunun sebebi, onun bilgi için okumada ustalaştığı kadar hiçbir okuma biçimine asla tam anlamıyla hakim olmamam olabilir.

Bununla birlikte bunların hiçbirinin, bu yollardan *herhangi* birine konsantre olmanın imkânsız olduğunu düşünen insanlar için herhangi bir rahatlık ya da belki de herhangi bir ilgi alanı olmadığını biliyorum; ders kitapları, Yüksek Edebiyat ve değersiz, para için yazılan kitapların hepsinin eşit derecede erişilemez olduğu insanlar. Bu son bölümlerde, size Büyük Dijital *Skinner Kutusu* aracılığıyla getirilen, sonsuz bir şekilde yenilenen dikkat dağıtıcılarının alternatiflerini ana hatlarıyla belirledim. Kaçımızın bu dikkat dağıtıcıları yenmek için gerçek bir şansı var? Kaçımız bunu gerçekten istiyoruz?

Plastik Dikkat

Nicholas Carr'ın *The Shallows** adlı son kitabında açıkladığı gibi, nöroplastisite olgusu okur adayları için hem iyi hem de kötü haberler taşır ve ikisi arasındaki denge yaşa göre değişir. Beynin kendini eğitime ve yeniden eğitime yeteneği üzerine yakın zamanda yapılan araştırmaların ikna edici bir taslağını sunduktan sonra -'beynimizin yapısının dehasını' vurgulayıp bu dehanın 'çok fazla donanım içermesi değil içermemesi' olduğunu belirttikten sonra**- bu rahatsız edici noktayı belirterek devam ediyor:

“Nöroplastisite, genetik determinizmden bir kaçış sağlasa da (...) aynı zamanda davranışımıza kendi determinizm biçimini empoze eder. Beynimizde-

* *Yüzeysellik*, Ufuk Kitapları, 2012.

** Carr, bu noktayı fazla vurguluyor olabilir. Stanislas Dehaene'nin beyin üzerine araştırması, beynin büyük kısmının önemli ölçüde donanıma sahip olduğunu ileri sürüyor ve daha önce bahsettiğim Mösyö C vakası, plastisitenin her zaman hasarın üstesinden gelemeyeceğini gösteriyor. Bu nedenle Dehaene, 'nöroplastisite' terimini nadiren kullanır; bunun yerine 'nöronal geri dönüşüm' hipotezi hakkında konuşur. “Bu görüşe göre, insan beyni mimarisi güçlü genetik kısıtlamalara uyuyor ancak bazı devreler bir sınır değişkenliğini tolere edecek şekilde evrimleşmiştir. Örneğin, görsel sistemimizin bir kısmı fiziksel bağlantılı değildir ancak ortamdaki değişikliklere açık kalır. Başka türlü iyi yapılandırılmış bir beyinde görsel esneklik, eski yazarlara okumayı icat etme fırsatı verdi.”

ki belirli devreler, fiziksel veya zihinsel bir aktivitenin tekrarlanmasıyla güçlendikçe bu aktiviteyi bir alışkanlığa dönüştürmeye başlar. Norman Doidge'e göre nöroplastisitenin paradoksu, bize sağladığı tüm zihinsel esnekliğe rağmen bizi 'katı davranışlara' kilitleyebilmesidir. Nöronlarımızı birbirine bağlayarak kimyasal olarak tetiklenen sinapslar aslında bizi, oluşturdukları devreleri çalıştırmaya devam etmek istemeye programlıyor. Beynimizdeki yeni devreyi kabloladıktan sonra Doidge, 'Onu aktif tutmak için can atıyoruz.' diye yazıyor."

Başka bir deyişle plastik, elastik demek değildir. Sinirsel döngülerimiz, lastik bantların yaptığı gibi eski durumlarına geri dönmez. Değişmiş durumlarına tutunurlar. Hiçbir şey bu yeni durumun arzu edilen bir şey olması gerektiğini söylemez.

Nitekim Carr, yorulmadan ya da sıkılmadan uzun süre okuyabilen eski beynini özlüyordu. Alıntı yaptığı insanların deneyimleri de bu yöndeydi. Bir gazeteci: "Üniversitede edebiyat bölümündeydim ve eskiden obur bir kitap okuruydum. Ne oldu?" Bir patolog: "Artık *Savaş ve Barış*'ı okuyamıyorum. Bunu yapma yeteneğimi kaybettim. Üç veya dörtten fazla paragraf içeren bir blog yazısı bile anlaşılamayacak kadar fazla. Gözden geçiriyorum sadece." Bir İngilizce profesörü: "Artık öğrencilerimin bir kitabın tamamını okumasını sağlayamıyorum."

Nicholas Carr'ın *Yüzeysellik*'teki ana vurgusu, uzun biçimli okumanın gerektirdiği sabırlı, uzun süreli ilgiyi internet tarafından teşvik edilen hızlı gözden geçirme ve sıralama ile takas ettiğimizde kaybettiklerimizdir ama farkı gören herkes aynı şekilde hissetmiyor. NYU'da yeni medya dersleri veren Clay Shirky'nin patolog için bir tesellisi var: "Kimse *Savaş ve Barış* okumuyor. Çok uzun ve ilgi çekici değil. Okuyan halk, Tolstoy'un kutsal

eserinin aslında onu okumak için gereken zamana değmeyeceğine giderek daha fazla karar verdi.” Shirky’nin görüşü, ‘okuyan halkın’ tek tip, bütün bir varlık olduğu yönündedir. ‘Okuyan halk’ kararlar verir; bu kararlardan biri, uzun süreli okumanın artık kimsenin zahmetine değmeyeceğidir ancak görünüşe göre, okuyan halkın kararı bu yönde olmamıştır. Kamusal yargıları değiştirmenin veya internet öncesi *statükoya* geri dönmenin imkânsız olduğudur ve -Shirky kendini ‘iyimser’ ilan eder- geri dönmeye gerek yoktur çünkü gelecek geçmişten daha iyi olacaktır. Endişelenme, mutlu ol. (Tesadüfen veya değil, okuyan halk, geçtiğimiz dört yıl içinde *Savaş ve Barış*’ın Pevear ve Volokhonsky tarafından yapılan İngilizce çevirisinin yüz binden fazla kopyasını satın alarak Tolstoy’un başyapıtına karşı bu yıkıcı kararı telaffuz etmeyi seçti. Okuyan halkın hemfikir olmadığını duyurma yöntemi oldukça ilginç.)

Carr’ın alıntı yaptığı İngiliz profesörü N. Katherine Hayles, daha karmaşık -belki daha kafa kafası karışık- bir görüşe sahiptir. Son çalışmasında oldukça makul bir şekilde, eğitim modellerimizin geleneksel olarak ‘derin dikkat’ olarak adlandırdığı şeye değer verdiğini, bugünün öğrencilerinin ise mobil, esnek, hızlı değişen ‘hiper dikkat’ konusunda uzman olduklarını ileri sürmektedir. Derin dikkati ‘geleneksel olarak beşeri bilimlerle ilişkilendirilen bilişsel stil’ olarak tanımlıyor ve bunu “Uzun süreler boyunca tek bir nesneye odaklanmakla -örneğin, Dickens’ın bir romanı- bu kadar meşgulken, dış uyaranları görmezden gelerek tek bir bilgi akışını tercih etmekle ve uzun odaklanma süreleri için yüksek toleransa sahip olmakla karakterize edilen bir olgu.” olarak açıklıyor. Bunun aksine, hiper dikkat, ‘farklı görevler arasında hızla odaklanmayı, birden çok bilgi akışını tercih etmeyi, yüksek düzeyde uyarım arayışını ve can sıkıntısına karşı düşük bir toleransa sahip olmayı’ gerektirir.

Hayles: “Her bilişsel modun avantajları ve sınırlamaları olduğuna inanır. Tek bir ortamda temsil edilen karmaşık sorunları çözmek için derin bir dikkat harikadır ancak çevresel

uyanıklık ve yanıt esnekliği pahasına gelir. Hiper dikkat, birden fazla odak noktasının dikkat çekmek için yarıştığı, hızla değişen ortamları müzakere etmede üstündür; dezavantajı, Victorya dönemi romanı veya karmaşık matematik problemi gibi etkileşimli olmayan bir nesneye uzun süre odaklanma konusunda sabırsızlık yaratmasıdır.”

Ayrıca öngörülebilir gelecekte öğretmenler için ‘pedagojik meydan okuma’ olgusunun ‘aşırı dikkati derin dikkatle birleştirmek ve her ikisini de geliştirmek olacağına’ inanıyor. “Hiper dikkati aşağılık düşünce olarak damgalayarak başlarsak bunu yapamayız.” Bu bana, doğru geliyor ama her iki dikkat biçimini de geliştirmek önemliyse ve Hayles, “Artık öğrencilerinin bir kitabın tamamını okumasını sağlayamıyor.” ise bu apaçık, uygulamanın başarısızlığı anlamına gelmez mi? Bu, en azından onun sınıfında, derin dikkati sürdürme veya koruma ya da basitçe öğretme arayışında bir başarısızlık olduğunu göstermiyor mu?

Sanırım öyle ve makul olarak başka bir şey bekleyemeyeceğimizi düşünüyorum. Burada, kendi mesleğimi baltalayacak olsam da bu kitaptaki en önemli argümanlardan biri olduğuna inandığım şeyi yapacağım.

Eğitim Almak

Bunu yapmak isteyen hemen hemen herkes beynini uzun biçimli okuma alışkanlıkları konusunda eğitebilirken, herhangi bir kültürde çok az insan bunu yapmayı gerçekten isteyecektir. Bu beklenen bir şeydir. Ciddi ‘derin dikkat’ okuması her zaman bir azınlık arayışı olmuştur ve her zaman olacaktır. Bu, geçtiğimiz yarım yüzyılda, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde, üniversiteye giden nüfusun yüzdesindeki dramatik artış ve yerel dillerde modern edebiyatın üniversite düzeyinde öğretilmesi gerektiği fikrinin -sadece yüz elli yaşında- ardında gizlenen bir gerçektir.

20. yüzyılın başında, Amerikalıların belki %2'si üniversiteye gidiyordu; şimdi sayı %70'e yakın. (Ancak sadece %30'u lisans diploması alıyor.) Özellikle 1945'ten sonraki yıllarda, *GI Yasası*'nın II. Dünya Savaşı'ndan dönen askerlerin ücretsiz olarak üniversiteye gitmesine izin vermesi ile ülke genelinde üniversitelerin, sınıflar için barakalar inşa ettiği ve İngiliz profesörlerinin sonelerin nasıl okunacağını on bir yerine kırk öğrenciye öğretmenin yöntemlerini bulmaya yönlendirildiği yıllarda keskin bir hızlanma meydana geldi. (Bu erler, çocuklarının kendi sahip oldukları eğitim fırsatlarına veya daha iyi fırsatlara sahip olmalarını istediler.) Bu değişikliklerin muazzam sosyal sonuçları oldu fakat buradaki amacımız açısından önemli olan şudur: 1945'ten 2000'li yıllara kadar, insanlık tarihinde hiç olmadığı kadar çok insandan kitapları okumaları, anlamaları, takdir etmeleri ve hatta keyif almaları *beklendi*.

2005 yılında, Northwestern Üniversitesi'nden Sosyolog Wendy Griswold, Terry McDonnell ve Nathan Wright, olağanüstü bir şekilde birçok Amerikalının uzun biçimli okumayı sevseler de sevmeseler de uyguladıkları bir dönem olduğunu, o dönemin gerçekten olağanüstü olduğunu ancak sürdürülebilir olmadığını iddia eden bir makale yayımladılar. "Şimdi böyle bir okumanın eski toplumsal tabanına geri döndüğünü görüyoruz: Okuma sınıfı olarak adlandıracığımız kendi kendini sürekli kılan bir azınlık." Okurlar ile okur olmayanlar arasındaki -daha doğrusu, okumayı sevenler ile çok sevmeyenler arasındaki- ayrımı sınıf açısından düşünmüyorum; bu benim sosyologdan ziyade edebiyat öğretmeni olmamın bir işlevi olabilir ama aynı zamanda okurların tüm sosyal istasyonlarda bulunabileceği bilgisinin bir işlevi de olabilir. (William Cobbett örneği ile gördüğümüz gibi.) Hangi adlandırmayı kullanmak istersek isteyelim, kabul edilmelidir ki Amerikan okuma alışkanlıkları ve daha az bir oranda da olsa diğer gelişmiş ülkelerdeki kaygıların çoğu, 'okur sınıfının' kalıcı *genişlemesini* doğal sınırlarının ötesine taşıyamamaktan kaynaklanan hayal kırıklığından kaynaklanmaktadır.

Aşırı okur, bir kelime icat edecek olursak, gerçekten de nadir bir kuştur. (*Ben insanların yaptığını yaptım, hayatım makul görünüyor.* diye yazıyor Lynne Sharon Schwartz. *Artık kitaplarıma geri dönebilir miyim?*) Böyle insanlar sonradan yaratılmaz, doğuştan var olurlar ya da büyük ölçüde doğarlar ve sonradan çok az ekleme ile bu hâle gelirler. Kendilerine iyi bakarlar; kitaplarına geri dönerler. Clay Shirky, *Savaş ve Barış*’ın ilginç olmadığını söylediğinde saklandıkları taşın arkasından çıkıp aksine, *son derece* ilginç, büyüleyici ve sürükleyici olduğunu söyleyip, *Bu arada, Bay Shirky, hiç okumayı denediniz mi? Yoksa cehaletten mi böyle söylüyorsunuz?* diye sorarlar ve sonra kitaplarına geri dönerler. Onlar benim kabilem ama çok azlar. Okumanın zevkini bilen ancak dikkati dağılabilen kişilere rastlamak daha yaygındır: Nicholas Carr gibi, bir zamanlar sorunsuz çalışan bir okuma beynine sahip olan fakat bakıma muhtaç hâle gelmesine izin veren insanlar. Bu kitabı böyle insanlar için yazdım ama bu insanlar bile asla nüfusun küçük bir yüzdesini aşmazlar.

Amerikan üniversiteleri, büyük ölçüde bu kategorilerden hiçbirine uymayan kişilerle doludur; Florida Eyaleti öğrencisi Joe O’Shea gibi genellikle gerçekten zeki ancak sayfalardaki kelimelere birkaç saat harcama fikrini -tek bir metnin sayfaları- çekici bulmayan insanlar. Kitap sevenler, özellikle öğretmen olan bizler için bu gerçek acı verici ve sinir bozucu olabilir. Okumayı severiz, harika olduğunu düşünürüz ve başkalarının da öyle düşünmesini isteriz. Wordsworth, “Sevdiklerimizi / Başkaları sevecek ve biz onlara nasıl yapılacağını öğreteceğiz.” diye yazdı. Asil bir duygu! İlham verici! Peki ya büyük bir emekten sonra, onlara nasıl olduğunu öğretemeyeceğimizi keşfedersek, -ki bu sık sık olur- bu kimin hatası?

Belki de bu, kimsenin hatası değildir. Bu kitabın başlarında Steven Pinker’in, “Çocuklar ses için programlandı; yazı ise titizlikle vidalanması gereken isteğe bağlı bir aksesuardır.” yorumundan alıntı yapmıştım. Buradaki anahtar kelime ‘titizlik-

le'dir. İlgili tüm taraflar için kelimenin farklı anlamlarında birçok acı olabilir ve vidalamaya maruz kalanların çoğunun aşırı derecede minnettar olmaması ve hatta minnettar *olanların* bile bu prosedürü çok hoş bulmamaları şaşırtıcı olmamalıdır. Bu kitap boyunca okumayı akademik yaşamdan ayırma çabalarımın sebebi budur; sadece öğretmenler ve profesörler okumayı olduğundan çok daha büyük bir görev ve size yararlı bir şey hâline getirdikleri için değil, aynı zamanda tüm *okul* ortamı, neredeyse tüm tarihi boyunca uzun biçimli okumanın ne olduğuna tamamen yabancı olduğu için.

Eğitim, en azından matbaanın icadından bu yana, nadiren çocuklara, ergenlere veya genç yetişkinlere uzun ve karmaşık metinleri sürekli, derin, *minnettar* bir dikkatle okumayı öğretmekle ilgilidir. Kitapların kıt olduğu dönemde durum farklıydı. Daha sonra tarihe Aziz Augustine olarak geçecek olan Kuzey Afrikalı çocuk, eğitiminin sayısız saatini pek çoğu Virgil ve Cicero tarafından yazılan bir avuç dolusu kitabı inceleyerek, kelime kelime analiz ederek ve ezberleyerek geçirdi. Bu modelin takip edilmesinin sebebi, öncelikle hiç kimsenin çok fazla kitabı *olmamasıydı*; bu yüzden her biri çok değerliydi. Augustine'in biyografisini yazan Peter Brown, Augustine'in bazı entelektüel tuhafliklerinin 'çok az kitaba çok uzun süre dalmış bir zihnin' ürünü olduğu yorumunu yaptı; bugün neredeyse hiç kimse hakkında söylenemeyecek bir şey.

Gutenberg'den sonra bile, George Steiner'in Rönesans'ın önde gelen bilimsanlarından biri hakkında bir anekdotta belirttiği gibi bu kıtlık varsayımı devam etti. "Hikâyeye göre, kötü bir gecede eve dönen Erasmus, pisliğin içinde küçük bir baskı parçası görmüş. Eğilmiş, onu almış ve minnettar bir sevinç çığlığıyla titreyen bir ışığa doğru kaldırmış. İşte bu bir mucizeymiş."

Ancak Tarihçi Ann Blair'in açıkladığı gibi, matbaa aşırı bilgi yüklemesi çağını başlattı. 17. yüzyılda bir Fransız bilimsana-

nı şöyle haykırdı: “Her gün olağanüstü bir şekilde artan kitap sayısının gelecek yüzyılları, Roma İmparatorluğu’nun çöküşünü takip eden yüzyıllar kadar barbar bir duruma düşüreceğinden korkmak için nedenlerimiz var. Atmamız veya unutup bırakmamız gereken kitapları, kurtarmamız gerekenlerden ve bunlar içinde yararlı olanları olmayanlardan ayırarak bu tehlikeyi önlemeye çalışmazsak...” bizim de kaderimiz bu olacaktır.*

Peki bu zavallı insanlar ne yaptılar? Farklı stratejiler benimsediler. Önce, kitaplardaki önemli bölümleri işaretlemenin çeşitli yollarını uyguladılar: Özel sembollerle, kâğıt parçalarıyla... (Daha önce bahsettiğim bazı açıklayıcı stratejilerinin kökenleri bu döneme dayanıyor.) Sonra kitapları düzenlemenin çeşitli yollarını buldular. O kadar çok kitap vardı ki onları nasıl düzenleyeceklerini bulmak bir bulmaca hâline geldi; bu yüzden âlimler bu konu üzerinde tartışmaya başladılar. Bu, büyük Dewey Ondalık Sınıflandırması’nın yaratılmasıyla sonuçlanacaktı.

Sir Francis Bacon’ın en çok alıntılanan cümlelerinden biri, kitapların okunmasıyla ilgili olan *Of Studies* adlı denemesinden geliyor. “Bazı kitaplar tatmak, bazıları yutmak ve bazıları çiğneyip sindirmek içindir; yani, bazı kitaplar sadece bölümler hâlinde okunmalı, diğerleri okunmalıdır ama merakla değil ve birkaçı tamamen, özenle, dikkatle okunmalıdır.” Bu genellikle çeşitli metinlerin değerliliği hakkında akıllıca veya duygusal

* Blair, böyle bir telaşın oldukça yaygın olduğunu ve aslında bizim standartlarımıza hatta 16. yüzyılın standartlarına göre çok az kitabın olduğu bir dönem olan Ortaçağ’a kadar uzanan çeşitli dönemlerde bulunabileceğini gösteriyor. Örneğin, 13. yüzyılda Beauvaisli Vincent’tan şu sözleri duyuyoruz: “Kitapların çokluğu, zamanın kısalığı ve hafızanın geçiciliği, yazılan her şeyin eşit derecede akılda tutulmasına izin vermediğinden, tek bir ciltte incelemeleri azaltmaya ve özet olarak okuyabildiğim tüm yazarlardan yeteneklerime göre seçilmiş çiçekler sipariş etmeye karar verdim.”. Yani bir tür kültürün en harika şarkıları. Ancak matbaanın icadından sonra kitaplar o kadar çoğalmıştı ki Vincent’inki gibi bir proje apaçık bir şekilde saçma olurdu.

bir genel yorum olarak alınır ancak Ann Blair, Bacon'ın kitapların çokluğundan bunalmış ve hepsini nasıl okuyacaklarını hayal edemeyen insanlara çok pratik bir tavsiyede bulunduğunu göstermektedir. Bacon, bu kadar endişeli insanlara hepsini *okuyamayacaklarını* ve bu yüzden zamanlarını nasıl harcayacakları konusunda akıllıca kararlar almalarını sağlayacak ayırt edici stratejileri geliştirmeleri gerektiğini söyler. Bence Bacon, Clay Shirky'nin 'aşırı bilgi yüklemesinden' değil, 'filtre arızasından' muzdarip olduğumuz şeklindeki yorumunu alkışlardı. Bacon'ın meşhur cümlesi gerçekten bir filtreleme stratejisidir.

Ayrıca Blair, bazı girişimci akademisyenlerin, bu aşırı bilgi birikiminin önemli metinleri özetlediğini iddia eden referans eserler ve kitaplar -Kitapları biz okuyoruz, böylece sizin okumanıza gerek kalmayacak!- veya bilginin hızlı asimilasyon için teknikler öğretme sözü veren bir pazar yarattığını fark ettiğine dikkat çekiyor. Meric Casaubon gibi ciddi biliminsanları, öğrenmenin 'daha kısa bir yolu' arayışını kınadılar ve "Öğrenmenin en iyi yönteminin (...) usanmaz -vücut izin verdiği sürece- bir endüstri ve tüm öğrenilmiş çağların onayına sahip olan iyi yazarları okumaya yönelik özen..." olduğu yönünde ısrar ettiler. Kısa yollara izin verilmez.

Tüm bunların size tanıdık geldiğine eminim. Casaubon, bugün öğrencileri *Wikipedia*'ya karşı uyaran bir profesör olabilir; her çağda, bilgiyi telaşlı olanlara ve tembellere ucuza satmaya istekli entelektüel serserilerin olduğu ortaya çıktı ama Bacon'ın, Katherine Hayles'in 'aşırı dikkat' olarak adlandırdığı olgunun yanı sıra 'derin dikkat' dediği şeyin bir yeri olduğu konusundaki kabulü belki de özellikle kayda değerdir. Bazı kitapların burada tavsiye ettiğim sabır ve özenle okunmasına gerek yok; kimi zaman göz gezdirmek -geviş getirmek yerine sadece 'tatmak'- uygundur, hatta gereklidir. Shreeharsh Kelkar'ın da belirttiği gibi: "Bugün başarılı olmak için gözden geçirmek sadece gerekli değil, *iyi bir şekilde gözden geçirmek*, aynı za-

manda zorunlu hâle geliyor.”

Augustine’in Roma Kuzey Afrika’sı gibi, kitapların kıt olduğu kültürler dışında, eğitimin amaçları, nadiren açıkça olsa da iyi gözden geçirme becerilerine odaklanmıştır. Peter Norvig, “Konuyla ilgili tek bilgi, bir avuç makale veya kitap olduğunda, en iyi strateji bu çalışmaları tam bir dikkatle okumaktır.” diyor. “Binlerce makaleye, bloğa, videoya ve konuyla ilgili uzmanlığa sahip kişiye erişiminiz olduğunda iyi bir strateji, önce bir genel bakış elde etmek için gözden geçirmektir. Gözden geçirme ve konsantre olma bir arada olabilir ve olmalıdır.” Norvig, *Google*’da araştırma direktörü olduğu için ondan böyle bir şey söylemesi beklenebilir ancak yine de haklı olduğunu düşünüyorum; bununla birlikte, konsantre olmanın gözden geçirmek ile nadiren eşit tutulması gerektiğini düşünüyorum.

Gençlerin nadiren belirli metinler hakkında gerçekten derin bilgiye sahip olması beklenir. Bunun yerine eğitim, özellikle ‘liberal sanatlar’ düzenlemelerinde, öğrencilere *navigasyon* araçları sağlamaya adanmıştır; yaşamın ilerleyen dönemlerinde karşılaşabilecekleri durumlarda yollarını bulmaları için yeterli bilgi. (Eski İngiliz devlet okulları bile, öğrencilerini yıllarca Latince ve Yunanca ile kırbaçladı; bunun nedeni Latince ve Yunancanın daha az kullanışlı olsa da özünde değerli olması değildi, böyle bir çalışma *disiplininin* gençlerin karakterleri üzerinde yararlı bir etkisi olacağı içindi. Bu sistemden kurtulanların tipik olarak onu övdüğü yönler bunlardır.) Bu, *artes liberales*’in* ‘liberal’, yani ‘özgürleştirici’ olması gerektiği yollardan biridir. Sizi, zorlukların üstesinden gelirken dış etkenlere ihtiyaç duymadan, kendi yolunuzu çizmeniz için özgür

* Yedi özgür sanat: Gramer, Mantık, Retorik, Aritmetik, Geometri, Müzik, Gökbilim.

bırakırlar.*

Bütün bunlar, bugün birçok öğretmenin, eğitimin amaçlarından birinin öğrencilere okumayı sevmeyi ya da en azından bütün kitapları takdir etmeyi ve onlardan keyif almayı öğretmek olduğu fikrinin, eğitim tarihine büyük ölçüde yabancı olduğunu söylemek içindir. Belki de okuma tarihine de yabancı: Jonathan Rose'un *Intellectual Life of British Working*ın ana teması, bu sınıflar arasındaki okuma kültürünün İngiliz Edebiyatı, İngilizce okullarının genel müfredatı -1870 Eğitim Yasası'nın ardından- kapsamına dahil edilmeden önce daha dinamik ve daha ateşli olduğudur. Rose'un kitabı büyük ölçüde, okumaları -özellikle Homeros'tan Dante'ye, Shakespeare'den büyük romantik şairlere kadar klasik metinleri okumaları- on-

* 17. yüzyılda, John Milton için eğitim, öncelikle farklı bir anlamda özgürleştirmek anlamına geliyordu: Bizi, Âdem ve Havva'nın Cennet Bahçesi'nde günah işlediklerinden beri, tüm insanları etkileyen günaha bağlılıktan kurtarmak. "Öyleyse öğrenmenin sonu, Tanrı'yı hatasız tanımaya yeniden kavuşarak ilk ebeveynlerimizin kalıntılarını onarmak ve bu bilgi dahilinde onu sevmek, taklit etmek, onun gibi olmaktır çünkü ruhlarımıza sahip olarak en yakın olabileceğimiz gibi ilahi imanın lütfuyla birleşen gerçek erdem, en yüksek mükemmelliği oluşturur."

Milton'ın *Of Education* tezini okuyan hiç kimse gülmeli mi ağlamalı mı, bilemez. İşte gençlerin çalışmaları için yaptığı planın küçük bir kısmı: "Böylece Aritmetik, Geometri, Astronomi ve Coğrafya ilkelerini genel bir Fizik yoğunluğuyla geçtikten sonra, Matematikten Trigonometriye, enstrümantal bilimine ve oradan Tahkimat, Mimari, Mühendislik veya Denizcilik'e ilerleyebilirler. Doğal felsefede, meteorların, minerallerin, bitkilerin ve canlıların tarihinden anatomiye kadar yavaşça ilerleyebilirler. O zaman elbette, onlara sıkıcı olmayan bir yazar olan Fizik Enstitüsü'nden de okunabilir." Thomas More'un *Utopia*'da veya R. A. Lafferty'nin *The Primary Education of the Camiroi* eserinde yaptığı gibi Milton'ın kasıtlı olarak imkânsız bir idealin taslağını çizdiğini düşünmemek zor. Öyle olsa bile, Milton'ın öğrencilerinin çalıştıkları nesneyi bırakın sevmek, takdir etmeyi öğrenmelerine hiç vurgu yapmaması dikkate değerdir. Aksine, tüm bu talimatın sonu, manevi işlevinin ötesinde, fazlasıyla pratiktir. "Bu nedenle, bir insanın, *Savaş ve Barış*'ın hem özel hem de kamusal tüm bürolarını adil, ustaca ve cömertçe yerine getirmesi için tam ve cömert bir eğitim talep ediyorum."

Milton ayrıca, programı tam ve doğru bir şekilde uygulanırsa, en tembel öğrencinin bile çalışmalarını son derece keyifli bulacağını inanıyordu.

lara hiç kimse tarafından empoze edilmeyen ve çoğu zaman okumak için önemli sosyal engelleri aşan kişilerin, özeğitimi-
ciliğinin bir kutlamasıdır. Rose, “Özeğitmcilerin misyon be-
yanı, edebiyatın pasif tüketicileri olmaktan daha fazlası, aktif
düşünürler ve yazarlar olmaktı. ‘Bilginin güç olduğunu’ ilan
edenler, tek gerçek eğitimin kendi kendine eğitim olduğunu
söylüyordu ve genellikle resmi eğitim fırsatlarının genişletil-
mesine şüpheyle bakıyorlardı.” diye yazıyor. Akademik edebi-
yat çalışması harika bir şey ve sadece yetişkin hayatımın ço-
ğunda maaşımı ödediği için değil, aynı zamanda saf bir nimet
de olmadığı için ve öğretmenler, bu kitapta tavsiye ettiğim çok
dikkatli okuma uygulamalarını, basitçe telkin etmeyi nadiren
mümkün bulacaklar.

Geçen yüz elli yılda, okumayı akademik beklentilerden
ayırarak giderek daha zor hâle geldi ama böyle bir ayrımın
gerekli olduğuna inanıyorum. Eğitim, esasen entelektüel se-
yahatlerle ilgilidir, böyle de olmalıdır; söylemekten çekiniyo-
rum ama iyi bir şekilde gözden geçirme ve içeriği yüklemek
için bilgiyi dikkatlice okuma ile ilgili olmalıdır. Yavaş ve sabırlı
okuma, tam tersine boş zamanlarımıza aittir.

Evet, *school* (okul) kelimesinin Latince boş zaman anlamı-
na gelen *scholia* kelimesinden geldiğini biliyorum. Öğrencile-
rimin üzerinde denedim ve bunu öğrenciler üzerinde deneyen
hiç kimseden daha başarılı olamadım. Eğitimin bir boş zaman
etkinliği olduğunu söylediğimizde, sadece kendinize yiyecek
ve barınak sağlama sorumluluğundan geçici olarak kurtuldu-
ğunuzda eğitime devam edebileceğinizi kastediyoruz. Belki
bu özgürlük ebeveynlerinizden gelir; belki de geri ödemeye
uzun yıllar ayıracağınız burslardan gelir ama *biri*, size oku-
mak, düşünmek ve çalışmak için zaman kazandırır. Bu sadece
meşru değil, aynı zamanda her öğrencinin gerçekten hatırla-

ması gereken hayati bir noktadır.* Ancak bunu *boş zaman* olarak adlandırmak yanıltıcı ve sinir bozucu olabilir -ben de bunu deneyimle öğrendim- çünkü bizim için boş zaman 'boş zamanlarımızda sadece istediğimiz için yaptığımız şeyler' anlamına gelmeye başladı - bir hevesle yaptığımız, hatta 'Heves'le yaptığımız şeyler, Randall Jarrell'in *Kim*'i 'sırf sevdiği, istediği ve kendine hakim olamadığı için' okuyan eleştirmen arkadaşının yaptığı gibi. Eğitim, ne kadar harika olursa olsun, bu tür acelesiz karşılaşmalardan ayırt edilmelidir.

Okula özgü, her türden amaçlı öğrenmeye yönelik bir tür dikkat vardır ancak bu genel olarak 'derin dikkat' olgusundan çok 'aşırı dikkat' olgusuna daha yakındır. Bilgi için okumanın bile -ders kitapları ve benzerlerini okumanın- uzun süreli kesintisiz odaklanma gerektirmediğini iddia ediyorum. Disiplin gerektiriyor ama mest olmayı değil. Bence, son dakikada çalışan öğrenci kendini ders kitabına zincirler; bunun nedeni kitabın kesintisiz konsantrasyon gerektirmesi değil, zaman baskısıdır. Yeterince alan ve zaman verildiğinde, bezgin öğrenci bir süre okuyup ardından başka bir şey yapabilir, geri dönüp hafızasını tazeleyebilir, bir ara daha verebilir... Entelektüel açıdan en zorlu edebi sanat eserinin okuru bile bu tür taktikleri izleyerek çok şey kaybeder. Hiçbir roman, oyun ya da uzun şiir, onu küçük parçalar ve kırıntılar hâlinde tüketen birine tüm ödülleri sunamaz. İsteddiği dikkat, derin dikkattir.

Belirli bir şeye, derin dikkatin anlaşılır bir şekilde öğretilebileceğinden hiç emin değilim. Bu, Auden'in 'nesneye bakan bakış' dediği şeyle yakından ilişkilidir ve var olmanın bazı anlaşılmaz içsel gerekliliklerine göre belki de yalnızca insanın içinden gelebilir. Bazı insanlar -birçok insan, çoğu insan- ki-

* Bu durum okul masraflarını karşılamak için çalışmak zorunda olan ve bu nedenle ya tam zamanlı ya da tam zamanlıya yakın işlerde çalışmak zorunda olanlar için daha zordur. Bunu çok iyi biliyorum çünkü ben de çalışmak zorunda kalan öğrencilerden biriydim.

taplarda, metinlerde olmanın bu içsel gerekliliğini deneyimlemeyecektir. ‘Bir sos karıştıran aşçı’ ve yemeğini unutan ‘çakmaktaşı yontucusu’ bunu başka yerlerde bulurlar. Ancak Erasmus -bir baskı parçası bulunca attığı ‘minnettarlık çılgılığı’ ile- veya Lynne Sharon Schwartz -*Kitaplarımın geri dönebilir miyim?*- gibi insanlar için kitaplar, kendinden başka bir şeye kendini kaptırmanın doğal, kaçınılmaz ve kalıcı araçlarıdır.

Bir de Nicholas Carr’ın görüştüğü insanlar ve Carr’ın kendisi var. Bir kitabın içinde kaybolmanın nasıl bir şey olduğunu bilen, bu deneyime değer veren ama onu kaybeden, ona geri dönemeyen insanlar var; bir süre boyunca *Narnia*’ya geri dönemeyen Lucy Pevensie gibi. Başka bir dünyaya açılan kapı, şimdi bir gardırobun tahta sırtından başka bir şey değil. Yardıma ihtiyacı olan, onu isteyen ve almaya hazır olan onlardır. *Kindle*’da okumanın yeniliğiyle kurtarıldığımda ben de o insanlardan biri olmuştum ya da olma yolunda ilerliyordum. Aşırı dikkatli alışkanlıklarım beni çok daha eski ve daha sağlam yerleşik derin dikkat alışkanlıklarından giderek uzaklaştırıyordu. (İnsan böyle düşünüyor.) Yeni bir teknoloji yıllardır içgüdüsel, bilinçsiz ve doğal olan bir şeyi nasıl yapacağımı hatırlamama yardım edene kadar, hızla kendi zihnimin esnekliğinin kurbanı oluyordum. Hiçbir zaman derin dikkat uygulamamış, bilgi edinmek, anlamak ve hatta zevk almak için hiçbir zaman ciddi olarak okumamış bir yetişkinin nasıl öğrenebileceğini bilmiyorum ama bu yetkinliğe sahip olan herkesin onu yeniden kazanabileceğine eminim. Yeter ki bu iyileşmeyi onun için fedakârlık yapacak kadar istesinler; bu da deneyimin nasıl bir şey olduğunu *canlı* bir şekilde hatırlayabilirlerse yapacakları bir şey.

Sessizlik Lütfen

Etrafımızda bu kadar *gürültü* varken nasıl konsantre olabiliriz, derin dikkati nasıl geliştirebilir veya uygulayabilir, nasıl

okuyabiliriz? Engeller, ekranlarımızdan uzaklaştık bile etrafımızı sarıyor. George Prochnik, *In Pursuit of Silence* kitabını neden yazdığını açıklarken etkileyici bir ifade sunuyor: “Ben her zaman sessizliği seven biri oldum ve bu aşk benim kitaplara olan tutkumla bağlantılı. Yazar Stefan Zweig, bir keresinde kitabı, ‘Acı ve huzursuzluğu dindiren bir avuç sessizlik.’ olarak tanımlamıştı. Bu konu hakkında yazmaya başlamadan yıllar önce, sessizliğin azalan bir doğal kaynak olduğunu hissediyordum. Bunun öznel bir izlenimden daha fazlası olup olmadığını anlamak istedim. Eğer öyleyse, dünya neden daha gürültülü hâle geldi ve sessizliği kültürümüzde bir değer olarak eski hâline getirmek için ne yapılabilir?” Prochnik’e göre, kültürümüzdeki katıksız gürültünün değişmezliği, kitaplar ve okuma için öncelikli olmasa bile merkezi bir tehdittir. Zweig’in ‘bir avuç sessizliği’, kulaklarımız çok sık ve çok sert saldırıya uğradığında elimizden kayıp gidiyor ama bu okur için her zaman böyle olmuştur. *Intellectual Life of British Working* isimli kitabında Jonathan Rose, entelektüel açıdan hırslı işçilerin -veya işçi çocuklarının- kitaplarını koyacak bir yer bulmakta yaşadıkları zorlukları anlatıyor; eğer bunu başarsalar bile, ne olacak? Rose, II. Dünya Savaşı yıllarında büyüyen ve ebeveynlerinin onun için ciddi akademik hırsları olan Dennis Marsden’in örneğini aktarıyor. Küçük sıkışık evlerinde bu hırsların peşinden nasıl gidebilirdi? Yıllar sonra Marsden durumunu şöyle anlattı:

“Radyo açık mı yoksa kapalı mı olmalı? Küçük çocuklar gürültülü oynayabilir mi? Baba, bacaklarını uzatıp günün masallarını anlatabilir mi? Bu noktada sessizlik istemek, ailenin hayatını rencide etmek, doğal bir araya gelme, rahatlama anlarında onlara karşı çıkmaktı. Fakir ailelerden gelen pek çok burslu çocuk radyo açıkken ve aileleri muhabbet ederken kendi çevrelerinde bir sessizlik konisi inşa ederek çalışma alışkanlığını erken yaşta edindi.”

Öyleyse, şimdi ve gelecekte çoğu zaman böyle olmalıdır. Biz okurlar kendi 'sessizlik konileri'mizi inşa etmeyi öğrenmeliyiz; dünya bunu bizim için yapmayacak.

Kitaplarla -metinlerle- ilk deneyimlerimize başkalarının sesleri aracılık eder. Biri bize, genellikle yanımızda otururken -bu önemli bir nokta- bir hikâye okur. Tabii ki resimlerden dolayı görsel dikkatimiz kitabın kendisine yönlendirilir ancak bunun bize sayfalara dikkat etmeyi öğreten ek bir etkisi var. Kitaplarla olan ilişkilerimiz için uygun *duruşu* öğreniriz; aynı zamanda bilgiyi kulaklarımız aracılığıyla özümsemeyi öğrenirken, diğer ilgili bilgileri gözlerimizle özümseriz. Bu, işitme ve dinlemenin aynı kaynağa yönlendirildiği bir hikâye anlatıcısını izlemekten oldukça farklıdır. (Vancouver vapurunda babasının okuduğu *Harry Potter* kitabını dinlerken gördüğüm çocuk, pek çok insan için alışılmadık bir duruşa sahipti: Ona kitap okuyan kişiyle dönük oturmak. Ebeveynlerin çocuklarına kitap okumak için resimli kitap aşamasını geçtiği evlerde bu sık olur ama bu tür evlerden artık o kadar çok yok.) Sayfaları çevirirken size okuyan -zaman zaman belirli görüntülere ve belki daha sonra belirli kelimelere işaret eden- bir yetişkinin yanında oturmak, kültürümüzde ve diğer birçok kültürde önemli bir geçiş aşaması işgal eder. Bir yazı sayfasından anlam ve değer çıkarmaya yönelik bir harekettir; sessizliğe doğru bir harekettir.

Okuma tarihçileri arasında en çok tartışılan konulardan biri de sessiz okumanın yükselişidir. *Confessions*'da* ünlü bir pasajda, Augustinus, Milano Piskoposu Ambrose'u odasında ziyaret ettiğini ancak onu, ses çıkarmadan, hatta dudaklarını bile kıpırdatmadan gözlerini sayfada gezdirirken bulduğunu anlatır. Augustinus'un bu davranışı çok dikkate değer bulması ve bu kadar ayrıntılı bir şekilde açıklaması çoğu zaman Augustinus'un sessiz okumaya aşına olmadığının bir göstergesi ola-

* *İtiraflar*, Kaknüs Yayınları, 1999.

rak kabul edilmiştir; Augustinus'un cümleleri, insanların yüksek sesle okumaya ancak daha sonraki bir tarihte başladığının kanıtı olarak düzenli olarak alıntılanır.

Ünlü klasikçi Bernard Knox, bunun çok basit bir yorum olduğunu gösterdi. Augustinus'tan sekiz yüz yıl önce Euripides ve Aristophanes'in oyunlarından, karakterlerin sahnede açıkça sessizce okuduğu pasajlara dikkat çekiyor. Sonra gelen olaydaki kahkahaların kaynağı budur: Bir adam sessizce okurken, diğerine ona bir kadeh şarap doldurmasını söyler ve adam, "Gerçekten *böyle* mi diyor?" diye sorar. Bu sessiz okuma, sadece izleyicinin aşına olduğu bir şeye çarpıcı biçimde işe yarayabilir.

Bununla birlikte, daha yakın zamanlarda Paul Saenger, antik metinlerde yalnızca noktalama işaretlerinin değil, kelimeler arasındaki boşlukların da eksikliğinin *-İlyada'nın* ilk satırı şöyle görünürdü: ÖFKETANRIÇASIPELEUSOĞLU-AKHİLLEUSUNÖFKESİNİANLAT- sessiz okumayı tamamen elverişsiz hâle getirdiğini iddia etti. Harfler bu şekilde iç içe girdiğinde, okurun, sessizce de olsa metni seslendirmekten başka seçeneği yoktur. (Yukarıdaki satırla karşılaştığınızda tam da bunu yapmış olabilirsiniz.) Diğer âlimler, bu tür metinleri okumaya alışık olmayan bizler bunu yapamıyoruz diye, bu şekilde okumak için bir ömür harcayanların bizim gibi afallamayaacağını savundular.

Bu mesele can sıkıcıdır ve sonraki dönemlerde de can sıkı-maya devam eder. Saenger, İrlandalı keşişlerin 7. yüzyılın sonlarında kelimeler arasında boşluk bulunan el yazmaları oluşturmaya başladıklarına inanıyor -manastırın sessizliğe olan bağlılığının onları bunu yapmaya teşvik etmiş olabileceğini söylüyor- ve uygulamanın, takip eden birkaç yüzyılda Avrupa'ya yayıldığını, sessiz okumanın manastırlarda evrensel norm hâline geldiğini iddia ediyor. Yine de *Didascalicon*'da Hugh, *ruminatio* pratiğinin kilit unsurunun, üzerinde düşünülen

metnin tekrar tekrar mırıldanması olduğunu varsayıyor gibi görünüyor.

Bu tarihsel meseleleri nasıl çözeceğimi bilmiyorum ama şu kadarı açık: Çevremizde ne kadar çok gürültü varsa yüksek sesle okumak o kadar zor olur. Yüksek sesle okumak ya da *mırıldanarak* okumak, ne okuduğunuzu duyabileceğiniz kadar sessiz bir ortam gerektirir; aksi hâlde anlamsız bir faaliyettir. Bir mola verip şehir yaşamının *her zaman* gürültülü olduğunu hatırlatmakta fayda olabilir; bu modern zamanların bir eseri değildir. Bruce R. Smith'in olağanüstü çalışması *The Acoustic World of Early Modern England*, beş yüz yıl önce atalarımızın çoğu için dünyanın ne kadar kakofonik olduğuna dair tam ve oldukça kafa karıştırıcı bir fikir veriyor. Diana Webb, *Privacy and Solitude in the Middle Ages* adlı kitabında, ikna edici bir şekilde erkek ve kadın, birçok insanın manastır hayatını dindarlıktan çok, tüm karmaşadan uzak bir sığınak bulma ihtiyacından dolayı aradığını savunuyor. Belki de okumak için yalnız kalabilecekleri bir yer bulmak istediler.

Tüm bunlardan çıkarabileceğimiz basit sonuç, ortam ne kadar gürültülü olursa okurlar o kadar sessiz olmaya yönlendirilir. Yüksek sesle okumak ya da mırıldanmak yalnızca 'mahremiyet ve yalnızlık' içinde makul bir seçenek olabilir ve atalarımız bu seçeneğe nadiren sahip oldular. Etrafında aile hayatının şamataları sürerken mutfak masasında ders çalışmaya çalışan çocuk, okuma tarihinin tipik bir figürüdür. Hiç kimse, biz modernlerin bu konuda benzersiz bir şekilde zorluk çektiğimizi uygun bir şekilde iddia edemez. Şüphesiz bugün insanların daha büyük bir yüzdesi, insanlık tarihinin herhangi bir zamanında olduğundan daha yüksek bir oranda düzenli olarak sessizliğe erişebiliyor. Amerikalıların ve Batı Avrupalıların çoğu ve başka yerlerdeki birçok insan -hepsi değil, unutmayın- sessiz odaları veya sessiz köşeleri olan ortamlarda yaşar. Sessiz evleri olmayan birçok kişi, yüzyıllardır âdeta sessizliğe adanmış kütüphanelere erişebildi.

Bu değişiyor olabilir. İşte Birleşik Krallık'tan diğer birçok ülkede benzerleri olan bir örnek. 2008'de Andy Burnham, Gordon Brown'un Kültür, Medya ve Spordan Sorumlu Devlet Bakanı iken, kütüphanelerin değişmesi gerektiğini duyurdu. "Kütüphaneler; aileler, neşe ve gevezelik için bir yer olmalıdır. Gevezelik kelimesi gelenekçilerin kalbine korku salabilir ancak kütüphaneler, evinde oturup internette oyun oynayan birinin izolasyonuna panzehir sunan sosyal yerler olmalıdır." Kütüphanelerin 'kitaplığın ötesine bakması' gerekir ki bu da diğer şeylerin yanı sıra, cep telefonlarının kullanımına, yiyecek ve içecek satılmasına -veya en azından insanların getirmesine- izin vermek anlamına gelir.

Eğitimli insanlar arasında bile bu öneriler, büyük ölçüde, bu tür bazı değişiklikler olmadan kütüphanelerin alakasız, kullanılmaz hâle geleceği ve sonunda tamamen ortadan kalkacağı korkusuyla bir miktar destek aldı ama diğerleri öfke kustu. Victoria Coren şöyle yazdı: "Beynim şu felsefi soruyla -boş ormana düşen ağaç gibi- boğuşuyor: İçeride hamburger yiyen ve Sims oynayan insanlardan başka bir şey yoksa, burası gerçekten bir kütüphane midir? Sadece bir internet kafe değil midir?" "Kitaplığın ötesine bakmalılar." satırına Coren, "Neden? Neden bakmalılar? Onlar kütüphane. Kitaplık tam olarak bakmaları gereken yer. Tanrı aşkına, biri bakmalı. Evde yemek yiyip telefon görüşmesi yapabilirim."

Benzer şekilde, Charlotte Leslie şöyle yazdı: "Bütün bunların trajik yanı, Burnham'ın kütüphanelerimize getirmek istediği 'gevezeliğin' kafelerde ve birçok kitapçıda zaten mevcut olmasıdır." Birçok insan için eksik olan şey, sessiz bir yerdir. "Zenginler yine de sessizliğe erişebilecekler; örneğin, geniş müstakil evlerinin bir odasında ya da kır evlerine kaçtıklarında. Leslie'nin yerel kütüphaneleri genellikle evde çalışmak için sessiz bir yer bulamayan öğrencilerle dolu. Daha iyi durumda olan çocuklar geçmişini incelemek ve düşünmek için evlerinde boş bir alan ve sessizlik bulabilirken imkânı olmayan çocukla-

rı bunlardan mahrum bırakmak sosyal ayrımcılıktan başka bir şey değildir.” Leslie, ‘yalnızca seçkinlerin sessizliğe sahip olabileceği’ bir zamana dönmekten korkuyor.

Burnham’ın önerisinin belki de en ilginç yanı şudur: En büyük endişesi, birinin evde tek başına bir şeyler yapması ve kütüphanelerin buna alternatif olması gerektiğidir. Evet, seçtiği örnek, video oyunları oynayan biri ama Burnham için video oyunları oynamak kötü çünkü ‘izolasyon’ içeriyor.

Konu buysa, Burnham’ın anladığı anlamda okumak, video oyunları oynamaktan çok daha fazla izole edici olma eğilimindedir. Pek çok insan, ya onlarla aynı odada olan arkadaşları ya da çevrimiçi rakipler ve müttefikler gibi başkalarıyla video oyunları oynar. Hatta oyun oynarken telefonda konuşabilirler; örneğin, aynı oyunla uğraşan arkadaşlarıyla. Bunların hiçbirini bir kitapla yapamazsınız, en azından okurken. Okuma, sosyalliğe karşı oyun oynamaktan daha büyük bir suçludur. İnsanları, okumanın engelleyici yalnızlığından uzaklaştırmak için kütüphanelere ihtiyacımız olduğunu söylemek, Burnham’ın ifade ettiği görüşlerle tamamen tutarlı olacaktır.

Sanırım hepimiz düşmanlarımızı farklı yerlerde buluyoruz ama Burnham garip bir düşman bulmuş gibi görünüyor. Yalnızlık, modern Batılılar için tarihteki herkesten daha erişilebilir olabilir ancak buna çok fazla sahip olduğumuzu söylemek yanlış olur. Ya da bu kitabın başında gördüğümüz gibi, neden bu kadar çok insan, medyanın ve özellikle sosyal medyanın çeşitli türlerinin yalnızlıktan *uzaklaştırma* kapasitesinden şikâyet etsin?

Bu bölümü yazarken Yale Üniversitesi’nden Psikolog Paul Bloom’un aydınlatıcı bir makalesine rastladım. (Aslında, RSS okuyucuma bazı yeni öğelerin gelmesiyle birlikte dikkatimin dağıldığını ve yazmayı bıraktığımı söylemeliyim.) Bloom, “Amerikalılar boş zamanlarını nasıl geçirirler?” sorusunu sorarak ve ardından yanıtlayarak başlar.

“Temel boş zaman etkinliğimiz, diğer her şeyden önce, gerçek olmadığını bildiğimiz deneyimlere katılmaktır. İstedığımızı yapmakta özgür olduğumuzda, hayal gücüne geri çekiliriz; kitaplar, filmler, video oyunları ve televizyonda olduğu gibi, -ortalama bir Amerikalı için günde dört saatten fazla- başkaları tarafından yaratılan dünyalara ya da hayal kurarken kendimizin yarattığı dünyalara geri çekiliriz. Diğer ülkelerin vatandaşları daha az televizyon seyredirken, İngiltere’deki ve Avrupa’nın geri kalanındaki araştırmalar gerçektir olduğu olana benzer bir saplantı buluyor.”

Bu ‘takıntı’ nasıl açıklanır? ‘Bu bulmacanın bir çözümü’ ve Bloom’un büyük ölçüde aynı fikirde olduğu bir çözüm: “Hayal gücünün zevklerinin, gerçek dünya zevki için evrimleşmiş, zihinsel sistemleri ele geçirdiklerinden dolayı var olmasıdır. Hayali deneyimlerden zevk alıyoruz çünkü bir düzeyde onları gerçek olanlardan ayırt etmiyoruz.” Bloom’un söylemeye devam ettiği gibi kurgunun gücü budur: Dickens’in *The Old Curiosity Shop** kitabında tüm dünya Little Nell’in ölümüne ağladı** ve *Harry Potter*’ın son kitabı yayımlanmadan önce J. K. Rowling, hayranlarından Harry’yi -veya özellikle sevilen başka bir karakteri- öldürmemesi için kendisine yalvaran sayısız mektup aldı.

Bloom makalesinde bundan bahsetmese de son araştırmalar, hikâyeleri okuduğumuz zaman beynimizde olağanüstü bir şey olduğunu doğruluyor. Nicholas Carr bunu *Yüzeysellik*’de şöyle anlatıyor: “Kurgu okurken insanların kafalarının içinde neler olduğunu incelemek için beyin taramalarını kullanan araştırmacılar, okurların bir anlatıda karşılaşılan her yeni du-

* *Antikacı Dükkanı*

** “Küçük Nell’in ölümünü gülmeden okumak için taştan bir kalbe sahip olmak gerekir.” diyen Oscar Wilde hariç.

rumu zihinsel olarak simüle ettiğini, fark ettiler. (...) Aktive edilen beyin bölgeleri, insanlar benzer gerçek dünya aktivitelerini gerçekleştirirken, hayal ederken veya gözlemlerken dahil olan bölgeleri yakından yansıtır.”

Bu araştırmayı akılda tutarak, Paul Bloom’un not ettiği bir şeye geri dönmek önemlidir: “Hayali deneyimlerden zevk alıyoruz çünkü bir düzeyde onları gerçek olanlardan ayırt etmiyoruz.” Onları ayırt *edemediğimizden* değil, ayırt *etmediğimizden*. Bloom, çok küçük çocukların bu konularda kafası karışsa bile dört yaşından çok önce her şeyi oldukça doğru bir şekilde ortaya koyduklarına dikkat çekiyor. “İki yaşındaki çocuklar, hayvanlar ve uçaklar gibi davranır, diğer insanların da aynı şeyi yaptığını anlayabilirler. Bir çocuk, babasının aslan gibi kükrediğini, sinsice dolaştığını görür ve kaçabilir ama babasının aslında bir aslan olduğunu düşünüyormuş gibi davranmaz. Buna inansaydı dehşete düşerdi.” Yine de o iki yaşındaki çocuk oldukça inandırıcı çılgınlıklar atar ve kalbi hızla çarpar; yüzündeki gülümseme olmasaydı, gerçekten korktuğunu düşünebilirdik.

Oğluma *Harry Potter* kitaplarını okuduğum zamanı ve -Burada “SPOILER UYARISI” demem gerekiyor mu?- *Goblet of Fire*’in* sonunda Voldemort, Cedric Diggory’yi öldürdüğünde oğlumun yüzünde oluşan ifadeyi iyi hatırlıyorum. Sanırım o ânı Harry kadar canlı bir şekilde gördü. Yine de Coleridge, ‘inançsızlığın gönüllü olarak askıya alınması’ olarak adlandırılan okur gerekliliği hakkında yazdığında haklıydı. Hayal edilen ile gerçek arasındaki sınırların kısmen çözülmesine *rıza* göstermeliyiz ve bence, bu rızayı nasıl etkili bir şekilde vereceğimizi öğrenmeliyiz. Bu bazılarımız için derin bir alışkanlık hâline gelir ancak okuma büyüsü her zaman bozulma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Ya ben Wes’e Harry’nin Karanlık Lord’la

* *Harry Potter ve Ateş Kadehi*, Yapı Kredi Yayınları, 2005.

karşılaşmasını okurken telefon çalmaya başlasaydı? Ya hapsirme nöbetine girseydim? Ya kahkaha atmaya başlasaydım? Bütün bunlar, değişen derecelerde ve farklı şekillerde büyüyü bozar, rızayı geri alırdı. İnançsızlık her zamanki tahtını geri kazanabilirdi.

Hayal gücüne dayalı bir oyunla meşgul olduğumuzda, büyüünün bozulmasından hoşlanmayız. Video oyununun özellikle heyecanlı bir noktasında, oyuncu telefonu kapatır veya yanında oturan arkadaşını susturur. Kendisi için bir 'sessizlik konisi' inşa eder ya da yeniden kurar; tıpkı yemek masasında ders çalışan çocuk gibi ya da kafede, garsonun bir fincan kahve daha isteyip istemediğini sorduğunu fark etmeyen dalgın okur gibi. Tüm bunları dikkate alarak, uzun zaman önce sorduğum bir soruyu en sonunda yanıtlayabiliriz veya yanıtlamaya başlayabiliriz: Neden okuma hevesine kapılırız? Bu tür bir deneyime sahip olan insanlar bunu tekrar tekrar yaşamak isteyeceklerdir ve bazılarımız için bu en güçlü şekilde yazılı kelimeler aracılığıyla gerçekleşir.

Bu tür bir hayal gücü etkileşimi, sadece okur derin bir yalnızlığa sahip olduğunda veya onun tarafından ele geçirildiğinde -bu yalnızlık ister koşullar tarafından saplanmış olsun, isterse bir kalabalığın ortasında bile alışkanlık tarafından keskinleştirilmiş bir irade gücüyle yaratılmış olsun- yazılı kelimelerden sıyrılıp ortaya çıkabilir. Video oyunu dikkatinizi çeker, sizi sürekli olarak bazı tepkilerin gerekli olduğu uyarılarla karşı karşıya bırakır ama kitaplar bu şekilde çalışmaz. Olaudah Equiano'nun keşfettiği gibi, kulağınızı kitaba dayadığınız zaman sessizliğini korur. Kendinizi ona kaptırmaya devam etmelisiniz. Bu, öğrenmesi kolay bir şeydir. Elizabeth Bowen'ın belirttiği gibi, çocuklar bu konuda oldukça iyidir. "Okur, kendini her yaşta *göstermelidir*. En hevesli ve en hızlı olan çocuk okur, öyküye sadece kendini kaptırmakla kalmaz, sınırlı olması nedeniyle daha yoğun olan duyumsal deneyiminin tamamı-

nı öyküye savurur.” Ancak öğrenmesi kolay olanı sürdürmek zor olabilir. Pascal, *Pensées** kitabında, ‘Stoacılığın hatasının’ bazen yapabileceğinizi, her zaman yapabileceğinize inanmak olduğunu belirtir.

“Okur kendini *göstermelidir*.” Anahtar bu, bu yüzden okur yalnızlık ve konsantrasyon olmadan yapamaz. Çabanın çeşitli ödülleri vardır fakat çaba gereklidir. Alışkanlık tarafından hafifletilir ancak asla ortadan kaldırılmaz ve dikkat her zaman kanıksanmayacak bir başarı olarak kalır. Gerçekleştiğinde, güçlü bir şekilde gerçekleşebilir. Francis Spufford’un annesi, çocukken ona, “Evde bir yerde kitap okuduğunu her zaman anlayabilirim.” derdi. “Özel bir sessizlik oluyor, bir *okuma* sessizliği.”

Bir Kez Daha, Hissederek

Tolstoy’un *Anna Karenina*’sını ilk kez lisansüstü eğitimim sırasında okudum. Yaklaşık on yıl sonra, roman tarihi dersi verdiğimde ona geri döndüm. Bu dersi tekrar vermeden önce birkaç yıl daha geçti ve dersi yeniden vermeye başladığımda kitaptan bir pasaj beni olağanüstü bir güçle etkiledi; daha da olağanüstü çünkü onu daha önce hiç fark etmemiştim. Aslında okuduğumu hiç hatırlamıyordum bile.

Levin ve Kitty’nin ilk çocuğu -oğlu- doğduğunda, Levin kırmızı, buruşuk küçük şeye verdiği tepkiye şaşırmaz. “Bu güzel bebek onda yalnızca bir tiksinti ve acıma duygusu uyardı.” Sadece bebek hapşırdığında, açıklanamayan bir gurur duygusu hisseder. Derin bir huzursuzluk içindedir:

“Bu küçük varlık için hissettikleri hiç de beklediği gibi değildi. Bu duyguda mutlu ya da neşeli hiçbir şey yoktu; tam tersine yeni, ızdırap verici bir

korku vardı. Yeni bir güvenlik açığı bölgesinin farkındalığı vardı. Bu farkındalık ilk başta o kadar ızdırap verici ve bu çaresiz varlığın acı çekmesi korkusu o kadar güçlüydü ki bebek hapsirdiğinde yaşadığı o tuhaf anlamsız sevinç ve hatta gururun farkına bile varmadı.”

Kitabın üzerinden üçüncü geçişimde, daha önce hiç fark etmediğim bu pasajı okurken gözlerimden yaş geldi. Birkaç ay önce kendi oğlum doğmuştu ve Levin’in hissini, bundan böyle bu küçük insanın çektiği acının benim de acım olacağını bilmenin yarattığı o ‘kırılganlık’ hissini tanıdım.

Bu, okur deneyiminin basit ve dolaysız bir dönüşümüydü. Bir zamanlar kördüm ama sonra görmeye başladım. Yine de kitaplara verdiğimiz tepkilerdeki değişiklikler daha incelikli, daha karmaşık ve anlaşılması daha zor olabilir.

Edebi zevklerimizin evrenselliği ile övünen bizler, takdir yelpazemizin sınırları olduğunu kabul etmekte zorlanıyoruz ama uzun yıllar boyunca ne kadar uğraşırsam uğraşayım G. K. Chesterton’dan zevk alamadım. Bu beni rahatsız etti çünkü çok saygı duyduğum bazı yazarlar kendilerini Chesterton’a adamışlardı. Özellikle, stili belirgin bir şekilde Chestertoncu unsurlara sahip olan C. S. Lewis’i düşünüyorum ama Lewis’te çekici bulduğum şeyi, Chesterton’da çileden çıkarıcı buldum. Chesterton’ın cazibesini ortaya çıkaracak bir anahtar bulmaya çalışırken kitap üstüne kitap okudum; sanırım bir şeylerin bir noktada yerine oturacağı umuduyla okumaya devam ettim. Gürültülü bir odada tek bir sesi seçmeye çalışmak gibiydi. Her an onu anlayacağınızı, onu izole edeceğinizi ve dikkatinizi ona kilitleyebileceğinizi düşünürsünüz.

Bu süreç, kısmen derslerimden birinde Chesterton’ı öğretmem gerektiği için birkaç yıl devam etti. Kullandığım kitap, bana pek zevk vermese de en azından beni hiç rahatsız etme-

yen *The Man Who Was Thursday** adlı romanıydı. Sonra bir yıl, o derse hazırlanmak için kitabı yeniden okuduğumda -bunu her öğrettiğimde dikkatle yapardım çünkü içindeki hiçbir şeyi aklımda canlı olarak tutamazdım- beynimde bir şey yerine oturdu. Kitap beni *yakaladı*, tuttu. Şimdi görev bilinciyle değil, mutlak bir zevkle okumaya başladım ve bana onu hiç okumamışım gibi geldi. Ne olacağını biliyordum ve yine de bir şekilde ne olacağı hakkında hiçbir fikrim yoktu. *Bay Perşembe* en sevdiğim kitaplardan biri hâline geldi ve her zaman öyle kalacağını düşünüyorum.

Bu vesileyle, Chesterton'ın kitaplarının geri kalanına karşı tutumum tamamen olmasa da değişti. Özellikle, Chesterton'ın paradoksu aşırı kullanması beni tamamen sinirlendirirken, şimdi beni biraz sinirlendirir hâle geldi; yazısının kusurlarına karşı kör değildim ama kusurlar artık beni erdemlere karşı kör etmiyordu. Genel bir hüsrana (Yıllar önce, bir defasında arka kapımı açtım ve Chesterton'ın *Assisili Francis* biyografisini elimden geldiğince uzağa fırlattım.) biraz nitelikli bir takdire, şimdi her zaman sevginin eşlik ettiği bir takdire dönüştü.

Bu ani ve dramatik değişim benim için açıklanamaz. *Anna Karenina*'yla ya da daha doğrusu *Anna Karenina*'daki belirli bir sahneyle karşılaşmam koşullarım değiştiği için değişmiş olsa da hayatımda, *Bay Perşembe*'ye olan ani aşkıma açıklayacak hiçbir şey olmadı. Ben de önemli bir zihinsel değişiklik geçirdiğime inanmıyorum. Söyleyebileceğim tek şey şu ki uzun bir süre anlamadım ve sonra anladım.

Yeniden okumanın gizemi budur; okumayı anlamlandırmak ve *değer* katmak isteyen herkes için bundan daha önemli konu çok azdır. Çoğumuz çok hızlı okuruz, çoğumuz da çok fazla kitap okuruz ve zaten bildiğimizi sandığımız bir şeye geri dönmek konusunda akılsızca da olsa isteksiz oluruz. Ora-

* *Bay Perşembe*, Alfa Yayınları, 2018.

da ‘sanmak’ kelimesini kasten kullandım çünkü örneklerimin gösterdiği gibi değerli bir kitapla ilk karşılaşma hiçbir zaman tam bir karşılaşma değildir. Genellikle bu karşılaşmayı sonuncusu yapmakta hata yaparız ama okumuş olmak isteyenler, sadece ‘okuma listelerinde’ işaretlemek için okuyanlar, yeniden okuma düşüncesini, yavaş ve derin düşüncelere dalarak okuma düşüncesinden bile daha tiksindirici bulacaklardır. Yine de bir kitabı yeniden okumak, genellikle tanıdık olmayan bir eserle karşılaşmaktan daha önemli, dramatik ve evet, yeni bir deneyim olabilir.

W. H. Auden’in Kierkegaard’la olan geçmişi benim Chesterton’la yaşadığımın tam tersi gibiydi. Hayatının sonlarında, otuz yıllık bir süre boyunca Kierkegaard’a verdiği yanıtları anlamlandırmaya çalıştı:

“Pascal, Nietzsche ve Simone Weil gibi Kierkegaard da haklı olarak tahmin edilmesi çok zor olan yazarlardan biridir. Onları ilk kez okuduğunuzda, özgünlükleri -daha önce hiç duymadığınız bir sesle konuşurlar- ve içgörülerinin keskinliği -daha önce hiç kimsenin söylemediği şeyleri söylerler ve böylece, hiçbir okur bunları asla unutmaz- sizi şaşırtır. Ancak ardışık okumalarla, okurun şüpheleri büyür, diğerlerinin pahasına gerçeğin bir yönüne aşırı vurgu yapmalarına tepki vermeye başlar ve kişinin ilk coşkusu çok kolay bir şekilde eşit derecede abartılı bir isteksizliğe dönüşebilir.”

Birkaç yıl önce yazdığım bir kitapta, Auden’ı ‘hayırsever okuma’nın bir örneği olarak överken bu pasajı alıntılamıştım. Daha derin düşünme, sonunda Auden’in Kierkegaard’ın bir düşünür olarak sınırlarını görmesine yol açtı ancak ‘ilk coşkusunun eşit derecede abartılı bir isteksizliğe dönüşmesine’ izin vermenin Kierkegaard veya *kendi genç benliği için* adil olma-

yacağını biliyordu. (Daha önce *Abşalom*, *Abşalom*'un tarzına yönelik şu anki rahatsızlığımın, yirmi yaşındaki benliğimin o kitaba duyduğu sevgiyi gölgede bırakmadığını düşündüğümü söylediğimde aklımda tam da bu ders vardı.)

Kierkegaard'ı yeniden okumak Auden için hayati önem taşıyordu çünkü bu eşzamanlı olarak Kierkegaard'ın bilgeliğinin sınanması ve kendi kendini sınamaydı. Kierkegaard tam da onun için çok önemli olduğundan, onun düşüncelerini ve eylemlerini etkilemiş olduğundan -Kierkegaard, Auden'in Hristiyanlığı benimsemesine aracı olmuştu- eserini yeniden gözden geçirmek gerekliydi. Bu tekrar ziyaret, aktif hafızada bir alıştırmaya olacaktı. Auden, Kierkegaard'ın sözleriyle ve ayrıca bir okur olarak daha önceki tepkileriyle yeniden karşılaşacaktı. Bu bir tür entelektüel paralaks* veya binoküler görüştür**. Auden, altmış yaşındaki tepkisini otuz yaşındaki tepkisiyle karşılaştırarak kendi düşüncesinin ne kadar ilerlediği, diğer okumalarının ve deneyimlerinin yol boyunca ona neler öğrettiği hakkında bir şeyler öğrenebilirdi.

Şair L. E. Sissman bu çağrıştırmacı imajı sunar:

“Yeniden okuduğunuz kitapların listesi ormandaki bir açıklık gibidir: En iyi ihtimalle kayıtsız, en kötü ihtimalle kötü niyetli bir dünyada yüklerinizi bırakıp evinizi, kimliğinizi, endişelerinizi, sürekliliğinizi kurduğunuz düz, temiz, iyi aydınlatılmış bir yer. Siz, okur; modern edebiyatın kahramanı, varoluşsal yalnız, ahlaki gücün en küçük paydası olduğunuza göre, yüz ya da beş yüz yıldır sizin hakkınızda yazan yazarlardan nasihat, rızık ve

* Gözlemcinin konum değişikliği sonunda gözlemlenenin olduğu konum ve gözlemleyenin gördüğü konum arasında bir fark oluşması durumudur. Bir optik yanılsamaya dayanır. Iraklık açısı olarak da anılır. (e.n.)

** İki göz kullanımına rağmen beyinde tek bir hayalin oluşması durumudur. (e.n.)

teselli almak, kitaplarıyla kendinizi izole etmek, kendinizi düzeltmek ve biraz şanslıysanız, açıklıktaki ev gibi hayatınız boyunca sizin olacak bir dünya satın almak için onları okumak ve tekrar okumak size düşer.”

Sissman, benzer bir tür okur olan Walter Benjamin’in belirttiği gibi en önemli kitapları bilgelik, öğüt kaynağı olarak görenlerden biridir.* Ne demişler, size verdikleri bir isim var, bu yüzden Sissman, yüzyıllardır, “Sizin hakkınızda yazıyorlar.” der ve onları tekrar ziyaret etmenin ‘kendinizi düzeltmenize’ ve ‘bir dünya satın almanıza’ yardımcı olduğunu beyan eder.

Bu kitabın başlarında, *hayranlara* özgü -Tolkien bağımlısı ya da Jane Austen, Trollope veya *Harry Potter* kitaplarına kendini adanmış birinin yaptığı- bir yeniden okuma türünden bahsetmiştim. Bu tür kitaplara dönüş genellikle, kendi sınırları ve kendi kuralları olan, kendi kendine yeten bir kurgusal evrende bir süre yaşama arzusuyla motive edilir. (Austen ve Trollope’un ilk okurlarının romanlarına ilgi göstermesinin ardında yatan sebebin bu olup olmadığı tartışmalı bir sorudur ancak bugünkü okurları için durum genellikle öyledir.) Bu tür bir yeniden okuma, çekiciliğinin bir nedeni olsa da salt bir kaçış meselesi değildir: Unutulmamalıdır ki önemli olan okurların *neden* kaçtıkları değil, en çok *nereye* kaçtıklarıdır. Çoğumuz kurgusal

* Benjamin’in *Hikâye Anlatıcısı* adlı derin denemesinden: “Bütün bunlar, her gerçek hikâyenin doğasına işaret eder. Açık veya gizli olarak yararlı bir şey içerir. Yararlılık, bir durumda, ahlaki bir unsurdan oluşabilir; diğesinde, bazı pratik tavsiyelerden; üçüncüde, bir atasözü veya özdeyişten. Her durumda hikâye anlatıcısı, okurlarına tavsiyede bulunan bir insandır. Bugün ‘öğüt almak’ kulağa eski moda gelmeye başlıyorsa bunun nedeni, deneyimin iletilebilirliğinin azalmasıdır. Sonuç olarak ne kendimiz için ne de başkaları için bir tavsiyemiz yok. Ne de olsa öğüt, bir sorunun cevabından çok, henüz açılmakta olan bir hikâyenin devamına ilişkin bir öneridir. Bu öğüdü aramak için kişinin önce hikâyeyi anlatabilmesi gerekir. (Bir insanın sadece kendisine durumu dinleme izni verdiği ölçüde öğüt almaya açık olduğu gerçeğinden tamamen ayrı olarak.) Öğüt, gerçek hayatın dokusuna dokunmuş bilgeliştir.”

dünyaları, sansürcü insanlar genellikle bu varsayımı yapsalar da kendi yaşamlarımızı aşağılık gördüğümüz için daha çekici bulmuyoruz. Auden bir keresinde şöyle yazmıştı: “Her zaman (...) kaçış sanatı olmalı çünkü insanın yemeğe ve derin uykuya ihtiyacı olduğu gibi kaçmaya da ihtiyacı vardır.” Uyuyan, bilinci küçümsemez.

Her halükârda bu, yeniden okumanın tek türü değildir. Bir kitabı bir kereden fazla okumanın kabul edilebilir olduğunu ilk ne zaman ve kimden öğrendiğimi çok iyi hatırlıyorum. Lise üçüncü sınıftayken İngilizce öğretmenim Irene Hendricks bana bu kapıyı açtı. Bayan Hendricks öğretirken kürsünün arkasında yüksek bir taburede oturan çok iri bir kadındı; bir gözü şaşığı ama hangisinin şaşı olduğunu anlamak zor olduğu için size bakıp bakmadığından asla emin olamazdınız. Bu bir şekilde, onun otoriter havasını daha da pekiştirirdi; bu yüzden bir gün Proust’un *Remembrance of Things Past** -o zamanki adıyla- kitabını her yaz okuduğunu söylediğinde dinlemeye meyilliydim.

Bu sözden oldukça etkilendim. Hevesli bir okurdum ve birkaç kitabı yeniden okumuştum ama her zaman suçluluk duymuştum. Kendini derslerine adanmış bir öğrenci olmasam da okuduklarımdan kaydını tutacak ve her zaman yeni bir şeyler okumam gerektiğini hissedecek kadar içimde Richard Rodriguez vardı. En sevdiğim kitapların bir listesini yapmıştım ve sevdiğim yeni bir kitap okuduğumda, o listede bir yeri hak edip etmediğini -anlık hevesin tehlikelerini göz önünde bulundurarak- ciddi şekilde düşünürdüm. O yaşta, tam bir enayi gibi Okunması Gereken Kitapların herhangi bir yetkili kaydındaki her kitabın peşine düşerdim ve Tanrı’ya şükreliyordum

* Türkçeye Yapı Kredi Yayınları tarafından *Kayıp Zamanın İzinde* ismi ile çevrilen kitabın İngilizce güncel baskılardaki çevirisi *In Search of Lost Time* olmasına rağmen eski baskılarda tercih edilen çevirisi bu şekildeydi. Jacobs da bu ilk çevirisindeki ismi kullanmayı tercih ediyor. (e.n.)

ki o yıllarda böyle bir listeye rastlamadım. Her yaz aynı kitaba dönmek gibi *yerleşik bir uygulamaya* sahip olma fikri beni şaşırttı. Bayan Hendricks bunu, kitap çok büyük, çok derin ve çok incelikli olduğu için yaptığını, içinde her zaman yeni bir şeyler bulduğunu, her zaman onun hakkında ve onun aracılığıyla öğreneceği daha çok şey olduğunu söyledi.

Birkaç hafta sonra, *Kayıp Zamanın İzinde*'nin bir kitap değil, altı kitap* olduğunu hatta altı kalın kitap olduğunu keşfettiğimde ne düşüneceğimi bilemedim. Bir yandan, o sırada uzmanlaştığım iki yüz sayfalık kitapları tekrar ziyaret etmekten bu büyüklükte bir şeyi tekrar ziyaret etmek daha mantıklıydı; öte yandan, bir kişinin neden her yaz aynı iş için bu kadar büyük bir zamanı feda edeceğini merak ettim çünkü kesinlikle büyük bir zaman gerektirecekti. (Yıllar sonra, Bayan Hendricks'in iddiasında tamamen doğru olup olmadığını merak etmeye başladım. O zamanlar ona olan güvenim sonsuzdu.) Bu konudaki tek mutlak kanaatim, Proust'u okumaya hiç niyetim olmadığıydı.

Ama Bayan Hendricks'in iddiasını, bazı kitapların tek bir okumada elde edebileceğimizden daha fazla değere, belki daha fazla öğüt ya da daha fazla içgörüye sahip olduğu yönündeki üstü kapalı önerisi nedeniyle çok canlı bir şekilde hatırladım. Geçmişte yeniden okuduğumda bu, bir deneyimi yeniden yaşamak için gerçekleştirilemez arzunun harekete geçirdiği bir hayranın eylemi olmuştu. O zamanlar en sevdiğim kitap Arthur C. Clarke'ın *Childhood's End*** isimli kitabıydı ve Derbeylerinin gemilerden şok edici çıkışını, aramıza gelişlerini ilk okuduğumda hissettiklerimi tekrar hissetmem mümkün değildi. (Hafızamdaki birçok kusura rağmen o ânı hâlâ hatırlıyorum ve bu nedenle, bir şekilde on beş yaşındaki benliğimin

* *Kayıp Zamanın İzinde* aslında yedi cilttir fakat Jacobs burada da İngilizce'deki ilk baskılardan bahsetmeye devam ediyor. Muhtemelen ilk baskılarda kitap altı cilt şeklinde yayımlandı ve bu fark oradan kaynaklanıyor. (e.n.)

** *Çocukluğun Sonu*, İthaki Yayınları, 2015.

duygusal açıklığına geri dönebilsem bile, Clarke'ın romanıyla ilk karşılaşmamı bugüne kadar yenileyemedim.) Ama Bayan Hendricks, o zamanlar bildiğim her şeyi aşan nedenlerle Proust'u yeniden okumayı seçiyordu. İnsanların sadece İncil'i bu şekilde okuduğunu sanıyordum.

Bütün bunlar yeniden okumanın, basit bir tatminsizliğin ya da bir hayranlık büyüsunün değil, çok daha tuhaf bir tatmin ve tamamlanmamışlık hissinin bir ürünü olabileceğini gösteriyor. Aşktan ya da nefretten değil, genellikle tamamlanmamış bir duygudan, bir kitapta o âna kadar aldığınızdan daha fazlası olduğu için yeniden okuyabilirsiniz. Bunun nedeni, Hugh Kenner'ın cümlesini yeniden ödünç alacak olursak, kitap 'tek bir geçişle hasat etmek' için yaratılmamıştır ya da kitabı ilk okuduğunuzda, içinde bulunduğunuz yaşam evresi veya -geçici- ruh hâliniz nedeniyle kitabın zorluklarına henüz hazır değildiniz. Kafanızdaki kitabı tekrar elinize alıp okumanızı söyleyen o ses -bunu, şaşı gözü üzerinizde olan ya da olmayan Bayan Hendricks'in sesi olarak düşünün- sizin için öğüdüne kulak verilmesi gereken bir sestir. O sesi, sizin ilginizi çekmek için çılgılık atan diğer tüm seslerden ayırarak daha net duymak için pratik yapmalısınız.

Yargıç, Jüri, Cellat

Okurken ve okuduktan sonra yargılıyoruz. Kesinlikle okumadan önce, hevese kapılmamız için onun lehinde bir tür önyargıda bulunuruz; belki yazarı veya türü yüzünden, belki de bir arkadaşın eleştirisi veya tavsiyesi nedeniyle. Bu tür önyargılar her zaman gözden geçirilebilir. Aslında bir kitap hakkındaki yorumlarımız genellikle bu tür revizyonların ifadeleridir: "Gerçekten hayal kırıklığına uğradım. Beklediğimden çok daha iyiydi." Yeniden okuma, en azından isteğe bağlı olduğunda, her zaman kitap lehine bir varsayıma işaret eder; varsayım sadece, "Elbette ilk seferde olduğunu düşündüğüm kadar kötü olamazsın." olsa bile.

Bir tür eleştirel düşünme kaçınılmazdır, bu yüzden bunu iyi yapmamız gerekir. Okur olarak, yargılarımız için bildiğim en iyi rehber, bu konular hakkında bir ömür boyu düşünmeyi nezaketle tek bir keskin cümleyle özetleyen eski dostumuz Auden'dir. "Yetişkin bir okur için olası beş hüküm vardır: Bunun iyi olduğunu görebiliyorum ve bunu sevdim; bunun iyi olduğunu görebiliyorum ama hoşuma gitmiyor; bunun iyi olduğunu görebiliyorum ve şu anda bundan hoşlanmasam da azimle seveceğime inanıyorum; bunun çöp olduğunu görebiliyorum ama hoşuma gitti; bunun çöp olduğunu görebiliyorum ve bundan hoşlanmadım."

Auden'in nesnel veya en azından bağımsız yargı eylemini kişisel tercihin tanınmasından ayırdığını unutmayın. En azından kısa vadede, bir şeyi gerçekten sevip sevmemeye karar veremezsiniz. Sadece dürüstseniz ne tepki vereceğinizi bilirsiniz. Auden burada dürüstlüğe teşvik ediyor, özellikle de "Bunun çöp olduğunu görebiliyorum ama hoşuma gitti." kararını onaylamadan kabul ederek. Uyanık eleştirmenler okulu, sonunda onu ortadan kaldırmak istese de her birimiz bir noktada bu kararı telaffuz ederiz.

Bununla birlikte, hiç kimsenin zevkinin hiçbir zaman her şeyi kapsayamayacağını da fark eder. Bu nedenle, bir gün zevk almayı umduğunuz kabul edilebilir derecede iyi işler için bir kategoriye sahiptir; aynı zamanda şunu da kabul eder: "Bunun iyi olduğunu görebiliyorum ama hoşuma gitmiyor." Sadece bu çünkü ne kadar uğraşırsanız uğraşın, övgüye değer her şeyden zevk alamayacaksınız. Böyle bir liberallığe ulaşmak için çok fazla çabalamamalısınız. Bir kitap incelemesinde Auden şöyle demişti: "Güçlü kişisel tercihlerle başlamayan ve gerçekten kendi 'damak tadı'na uymayan eserlerdeki iyiyi görebilmek için onları aşarak bitirmeyen bir eleştirmen, hiçbir zaman başarılı olamaz. Dar bir zevk, kötü bir zevktir ama kendini fetretme süreciyle kazanılmayan liberal bir zevk, zevk değildir."

Auden'a göre, sağlam okur tam bir açıklıkla başlamaz, bunun yerine 'güçlü kişisel tercihlerle' başlar. Başlangıçta beğenilerimizde oldukça sınırlı olsak iyi ederiz ancak böylesi bir kısıtlılığı *uzun vadede* bir özellik olarak kabul etmek bizi köstekler. (Voltaire'in Venedikli kontunu hatırlayın: "*Ne kadar üstün bir adam!*" diye mırıldandı Candide. *Bu Pococurante ne deha! Hiçbir şey onu memnun edemez.*") Evet, tercihlerimiz sınırlıdır ve her zaman sınırlı kalacaktır. İlgi alanımızın, olduğundan daha büyük olduğu yönünde rol yapmamıza gerek yok, özellikle kendimize ancak başkalarına karşı numara yapmak, belirttiğimiz gibi kaçınılmaz ve hatta bazen faydalıdır. Hiç kimse her tür okumadan zevk almaz ve eğer yaptığımızı düşünürsek öz-bilgimiz eksiktir ya da "Hiç zevkimiz yoktur." hiçbir şeyi gerçek anlamda takdir edemeyiz ama kendi darlığımızdan hoşnut olmak da bir o kadar kötüdür. Auden'in önerdiği türden 'kendini fethetme'de büyük bir değer vardır çünkü bu; *varlığın bir genişlemesi*, yaşamlarımızın deneyim âlemlerine bir uzantısıdır; eleştirel benliğimizin onayladığı bu işlerden zevk almak için çaba göstermezsek de asla bilemeyeceğiz.

"Herkes bir eleştirmendir." diye bir laf var ve bu doğrudur. Hepimiz okuduklarımız hakkında değerlendirici kararlar veririz. Küçük çocuklar olarak bile en çok neyi sevdiğimizi, hangisinin bize tekrar tekrar okunmasını istediğimizi ve tam tersine ilk karşılaşmadan sonra neyi geri almak istemediğimizi biliyorduk. Her çocuk odasının el değmemiş, sanki yeni gibi duran ve saf aşkla neredeyse parçalara ayrılan -genellikle daha küçük- iyi bir kitap stoğu vardır. Yetişkinler olarak amacımız, tüm kitapları aynı derecede veya mümkün olduğunca az kitabı sevmek değil, aksine sınırlı benliklerimizin izin verdiği ölçüde geniş çapta sevmektir.

Yalnızlıkta, Dostluk İçin

Evet, sorun 'sınırlı benliklerimiz'dir. Birçokları için okumanın en büyük nimetlerinden biri bu sınırların üstesinden

gelme gücüdür. David Foster Wallace bir keresinde, “Kitapların amacı yalnızlıkla savaşımdır.” demişti. Okumak, başkalarıyla bağlantı kurmanın bir yoludur ancak bağlantı, mahrem ve sanalın tuhaf bir birleşimidir. Machiavelli çalışma odasına girdiğinde orada *gerçekten* kimsenin olmadığını söylersek yarı doğruyu söylemiş oluruz. Bir bakıma orada tek başına oturdu; başka bir açıdan, en iyi dostluğun tadını çıkardı.

Çoğumuz okurken derin bağlar kurarız. Bazen kendimizi karakterlere bağlar, onları arkadaşlarımız, sevgililerimiz veya en derin düşmanlarımız olarak hayal ederiz. Bazen bir kitabın yazarı bizi kendine çeker; belki yansıttığı bir kişilik yüzünden, belki de -özellikle bir yazarsak ya da yazar olacaksak kendimiz-hayranı olduğumuz ve kıskandığımızdan. Nicholson Baker’ın John Updike’a olan gençlik saplantısıyla ilgili kitabı *U and I**, bu tür bir bağlantının komik ama aynı zamanda dokunaklı bir anlatımıdır. Baker, Updike’in ünlü özlü cümlelerinden birini okuduktan sonra zevkten ağladı: Aynı zamanda, Updike’in bazen *Going After Cacciato*** kitabının yazarı Tim O’Brien ile golf oynadığını okuduğunda: “Elbette Updike, Boston bölgesinde yaşayan tüm genç yazarlar arasında golf partneri olarak beni değil, Tim O’Brien’ı seçtiği için çok incindim. Ulusal Kitap Ödülü kazanmış bir kitap ya da herhangi bir kitap yazmamış olmam ve golf oynamayı bilmemem önemli değildi; yine de Updike’in Tim O’Brien’a değil de bana sorması gerektiğini kuvvetle hissettim.”

Bu da bazen, en tutkulu okurlar için bile daha az sanal bağlantının istendiğini gösteriyor. (Genç Baker, Updike’in hikâyelerinden birinin ortasında okumayı bıraktı ve büyük adama bir şükran ve hayranlık mektubu gönderdi.) Nostaljik eski öğrencilerimden, üniversite edebiyat dersleriyle ilgili en çok

* *Updike ve Ben*, Yapı Kredi Yayınları, 1996.

** *Paris Yolunda*, Can Yayınları, 1999.

özledikleri şeyin, bir grup insanın aynı anda okuduğu kitaplar hakkında düzenli olarak konuşma fırsatı olduğunu duyuyorum. Onları bu nostalji hakkında sorguladığımda, oldukça karmaşık bir konumu dile getiriyorlar. Edebi metinleri okumayı özlediklerini söylemiyorlar; ne de olsa, bunu kendi başlarına yapabilirler ve genellikle yaparlar ancak birkaçı bunu istedikleri kadar tutarlı bir şekilde yapacak disiplinden yoksun olduklarını düşünür. (Böyle bir noktada, daha önceden prova ettiğim, hevesle okuma dersimi sunuyorum.) Aksine, bu tür kitapların yarattığı sohbeti özlüyorlar.

Bir kitap grubunun sınıf için yeterli bir ikame, hatta daha üstün bir alternatif olup olamayacağını sorduğumda -ne de olsa ödevleri, sınavları ve etkileyecek bir profesörleri olmadan, sohbetler daha özgür ve daha enerjik olabilir- çoğu zaman benimle aynı fikirde olmuyorlar. Şimdi, kitap gruplarından hoşlanan ve sonuç olarak eski profesörlerine nostaljik e-postalar yazmayan birçok eski edebiyat öğrencisi olabileceğini belirtmem gerekir. Ne mutlu onlara. Kitap gruplarından memnun olmayanlar iki neden gösterme eğilimindedir. Daha küçük olan neden, seçilen kitapların nadiren birinci sınıf bir konuşma sağlayacak kadar zorlayıcı olmasıdır. Büyük sebep ise kitap gruplarında çok az katılımcının kitapları gerçekten keşfetmeye ilgi duymasıdır. Aksine, onlar için kitaplar, daha derinden ilgilendikleri diğer konular, genellikle kendi duygusal yaşamları hakkında konuşmak için bir bahane gibi görünmektedir.

Bana öyle geliyor ki bu iki şikâyet birbiriyle bağlantılı olabilir. Tamamen eğlenceli bir çalışma, ek açıklama gerektirmediği gibi -açıklama içermediği- muhtemelen çok az konuşma gerektirir. Öte yandan *Finnegans Wake** büyük bir kitap grubu kalabalığını toplayamayacaktır. Bunun hakkında ne kadar çok düşünürsem, Oprah Winfrey de dahil olmak üzere kitap

* *Finnegan Uyanması*, Sel Yayıncılık, 2016.

grubu liderlerinin görevlerinin ne kadar zor olduğunu daha çok anlıyorum. Kitap, insanlara hakkında konuşacak bir şeyler verecek kadar sağlam olmalı fakat insanların sonunu getiremeyecekleri ya da hakkında konuşmaktan çekinecekleri kadar zor olmamalı. Eğer kitap çok basit ya da çok zorlayıcıysa, yapılacak en doğal şey kişinin ona verdiği *tepkije* -kendi duygularına- geri dönmektir. (Bu durumda görünen duyguculuk, narsisizmin değil, sözde konuşma konusu çok az kaynak sağladığında konuşmayı sürdürme ihtiyacının bir göstergesidir.) Bu ışıktaki, başarılı kitap gruplarının olması harika görünüyor ancak genellikle başarılı oluyorlar; en azından konuşmanın kendisini isteyenler ve okuduklarının arka plana geçmesine izin vermeye istekli olanlar için.

Bana üniversitenin eski güzel günlerinin özlemiyle yazan eski edebiyat bölümü öğrencilerinin her ihtiyacını karşılayacak, platonik açıdan mükemmel bir kitap grubu hayal edelim. Böyle bir grubu karakterize eden nedir? Birincisi ve en önemlisi, kendini hem dikkatli okumaya hem de ciddi konuşmaya adanmış katılımcılar; ikincisi, eserlerin kendi yapıları ve prosedürleri veya ortaya koydukları meseleler hakkında önemli tartışmalar yaratmak için yeterli karmaşıklığa ve düşünceye sahip kitaplar. Bu koşullar göz önüne alındığında, tek başına okuma eylemi, ortak konuşma eylemi tek ve güzel bir olguda birleşebilir. Her katılımcı kendi özel ilgisinin meyvelerini halka açmasaya getirir; yargılar ve yorumlar orada test edilir, başkalarının algıları ile karşılaştırılarak eksik ya da akıllıca oldukları yargısına varılır. Anlaşmalara varılabilir, gerilimler tespit edilebilir -gruptaki ve belki metinlerdeki gerilimler- ve temel anlaşmazlıklar karşılıklı hayırseverlikle kabul edilebilir.

Zorluk, herhangi bir yerde, böyle asil bir çabayı sürdürmeye istekli ve yetenekli insanları bulmaktır; bu yüzden bilgili okurlar bağlantılarını dijital olarak çevrimiçi olarak aramaktadırlar. Dijital kitap kulüpleri çeşitli biçimlerde bol miktarda

bulunur. Bazen bu şekilde adlandırılırlar; bazen bloglar, bazı kişilerin bir kitap hakkında paylaşımda bulunmaya, herkesin ise yorumlara katılmaya davet edildiği ‘okuma etkinlikleri’ne ev sahipliği yapar. Bazen de *Amazon*’daki veya diğer kitap satış sitelerindeki müşteri inceleme bölümleri, belirli bir metnin esası hakkında uzun tartışmalara dönüşür.

Bu alandaki en iddialı ve gelecek vaat eden çalışmalardan biri, Kitabın Geleceği Enstitüsü’nün bir projesi olan *CommentPress*’tir. *CommentPress*’in yaratıcıları, fikrin, “Çoğunluğun kabul edeceği gibi şimdiki ânı özlü, konuşma patlamaları ile kapsamakta çok iyi ancak daha fazlasını gerektiren daha büyük, yavaş gelişen ve kronolojik düzenlemeler gerektiren işleri ele almakta berbat olan,” internet bloglarının artık tanıdık teknolojisini kullanmak ve “Bu stili, uzun biçimli metinler etrafında sosyal etkileşimi mümkün kılmak için yeniden şekillendirmek...” umuduyla uyarlamak olduğunu açıklıyor. *CommentPress*, okurların bir kitabın tamamı, o kitabın bir bölümü, o bölümdeki bir paragraf ve tabii ki diğer yorumlar hakkında yorum yapmasına olanak tanır. Bir *CommentPress* sohbetine katılmak, bir blog gönderisine yanıt vermekten daha fazla düşünmeyi gerektirir ve bu muhtemelen iyi bir şeydir. Söylemek istediğiniz şeyin kitabın tamamına, belirli bir bölümüne ya da başka bir okurun cevabına yönelik bir yorum olarak nasıl en iyi şekilde biçimlendirileceğini düşünmek için gereken zaman, iyi harcanan zamandır. Hassasiyetle ele alınan fikir, dikkatsizce -siber- uzaya fırlatılan fıkirden daha güçlü ve daha anlamlıdır. Elbette iyi yönlendirilmiş düşünceli yorumlar da yazarlara hizmet eder.

Bu tür sanal topluluklar, bir sınıfta veya birinin oturma odasında tartışmak için buluşmaktan çok, deneyimsel olarak kitap okumaya daha yakın olabilir. Çevrimiçi sohbetlere katılanlar, Nicholson Baker’ın John Updike’in karakterini yorumladığı ve bu kurguya dayanarak ona bir mektup yazdığı gibi,

yazılı sözcük aracılığıyla birbirlerinin karakterlerini yorumlarlar. Sonuçta, hepsi *okuma*, değil mi? Aradaki fark, bir tür karşılaşma -örneğin Baker'ın Updike ile karşılaşması- bir kişinin, diğer kişinin onlarca sayfa ve binlerce kelime üzerinde ne geliştirdiğine dikkat etmesine dayanırken, diğerinin daha kısa bir mesaj alışverişine dayalı olmasıdır. Çevrimiçi muhataplar, Olaudah Equiano'nun öğrendiği gibi kitaplarla bağlantılı olmayan sorular sorabilir ve cevaplayabilirler ancak hiç kimse uzun uzadıya düşünce geliştirmede için sorular ve cevaplar bu ortamda daha gereklidir. Sorularınıza cevap verecek bir kitap bulabilseydiniz, kesinlikle, "Sabırlı olun, bu konuya geliyorum." derdi.

Bu nedenle, ister çevrimiçi bir sohbete katılın ister kendi başınıza bir kitap okuyun, deneyiminiz okuyucuyla ilgili ve duyarlı bir deneyimdir. En önemli fark, kitap okumanın diyalojik olarak asimetrik olmasıdır. Kitabı, karakterlerini ve belki de yazarını öğrenirsiniz ama onlar sizin hakkınızda hiçbir şey öğrenmez. Bunun *mutlaka* üzücü bir durum olduğundan emin değilim. Çoğumuz muhtemelen duyulmak için ısrar etmek yerine sadece dinlemek için daha fazla zaman harcamalıyız.

Sosyal medya çağında fazlasıyla cezbedici olabilecek basit bir sonuca varmamak için bu noktaları işliyorum. 'Sosyal' özünde iyiye bireysel deneyim özünde daha az iyi değil midir? Bu, *Amazon*'un, *Amazon*'dan satın alınan e-kitaplarda işaretlediği pasajları *Amazon* sunucularına yüklemelerini ve bunları diğer okurların öne çıkarmayı seçtikleri pasajlarla karşılaştırmalarını sağlayan 'popüler öne çıkanlar' özelliği için büyük bir heyecan duyduğunu ifade eden Steven Johnson'ın görüşü gibi görünüyor. Johnson şöyle yazıyor: "Popüler öne çıkanlar, özelliği sayesinde, *Twitter*'ı ve televizyonu kapatıp iyi bir kitap okumak için oturduğumuzda bile, yanımızda sayfaları bizimle çeviren ve iyi kısımlara işaret eden bir okur korusu olacak. Çok geçmeden, muhtemelen bu okur arkadaşlarımızla tanışıp

onlarla hikâyeler paylaşabileceğiz.” Sonra bu bölümün başında alıntılıdığım bir ifadeyle ilgili olarak şunu ekliyor: “Yalnızlıkla savaşmak mı? David Foster Wallace bunun sadece bir parçasını gördü.” Buradaki güçlü öneri, tek başına okumanın yalnızlıkla mücadele etmek için yapabileceği her şeyin, ‘bizimle sayfaları çeviren, iyi yanları gösteren bir okur korosu’ ile okumaya kıyasla pek bir şey olmadığıdır.

Kulaklarınızda yankılanan veya metnin kenar boşluklarında bir sıra Radio City Rockettes dansçıları gibi havaya tekmeler atan bir koroyla okumanın oldukça zor olduğu Johnson’ın aklına gelmiyor; ne de ‘iyi yanların’ ne olduğu konusunda kendi kararlarımı vermek isteyebileceğim olasılığı. Johnson bu noktaları ihmal ediyor çünkü o hem şimdi hem de yıllardır ‘bağlılığın’ bir havarisi ve savunucusu oldu. Bu nedenle şöyle yazıyor: “Sessiz tefekkür, önemli düşüncelere yeterince öncülük etti ancak iyi fikirlerin sosyal ağlarda da ortaya çıktığı inkâr edilemez.”

Doğru, inkâr edilemez ama bunu kim inkâr etmek ister, kim inkâr eder, emin değilim. Sağduyunun söyleyebileceği kadarıyla, şimdiye kadar elde edilen her iyi fikir hem bağlantı hem de tefekkür arasında ileri geri hareket etmenin ürünüdür. Her büyük düşünür kendinden öncekilerin çalışmalarının farkındadır ve onlara son derece duyarlıdır. Genellikle meslektaşları ile çalışmıştır; her büyük düşünür, gerçekten sıkı ve kesintisiz düşünmek için sık sık yalnızlığa çekilmek zorunda kalmıştır. Newton gibi şüpheli bir münzevi bile Kraliyet Cemiyeti üyeleriyle olan ilişkilerine değer verirdi ancak arkadaşlarının onu anlamadaki başarısızlıklarından derinden rahatsız olma eğilimindeydi.

Okumak da yalnız karşılaşma ile daha sosyal bir şey arasında bir harekettir veya olmalıdır. ‘Daha sosyal’ olan şey sadece şahsi günlükteki bir kayıt olsa bile, bir metindeki sessiz emilimden bir adım uzakta, bir açıklama girişimi ve dolayısıyla

kişinin tepkisini daha öznelarası, yani başkalarının deneyimleri ile bağlantılı, etkileşimli hâle getirme girişimidir. Bir arkadaşınıza mektup yazmak, çevrimiçi bir tartışmaya katılmak ya da bir kitap grubuna katılmak, okumanın neredeyse herkesin bir dereceye kadar ihtiyaç duyduğu sosyal boyutunu aramanın farklı yollarıdır.

Başkalarıyla birlikte bu çeşitli okuma biçimlerinin doğru okuma olmadığı, daha çok okumaya eşlik eden unsurlar olduğu konusunda ısrar etmem gerektiğini düşünüyorum. Yalnız karşılaşmanın yerini alamazlar. (Blog yazılarına yapılan yorumları okuduğumuz zaman bile genellikle bunu sessizce yaparız ve eğer kişinin ne söylediğiyle gerçekten ilgileniyorsak, okurken kesintiye uğramak istemeyiz.) Bu eşlikler okuma deneyimini birden çok yönden değiştirir. Bizi okuduklarımızı yeniden değerlendirmeye zorlayabilir ve sessizlik konimize geri döndüğümüzde bir metne yönelimimizi değiştirebilirler. Diğer okurlarla karşılaşmalar yargılarımızda, özellikle de metni çok çabuk bir şekilde kenara bırakmamayı öğretmede hayati bir gelişme kaynağı olabilir. Bir kitaba karşı daha iyi niyetli olan diğer insanların, kitaptan bizim kaçırdığımız bir şeyler elde ettiğini duyduğumuzda, gelecekte kendimiz de daha iyi niyetli olmaya yönelebiliriz. (Bunun yıllar boyunca sınıf tartışmalarında birçok kez olduğunu gördüm.)

Stephen Johnson'a ve bağlantılı yaşamın diğer ünlülerine soracağım soru şudur: Günümüzün geç modern Batı dünyasında, hayatımızın sosyal yönü mü yoksa münzevi olan yönü mü daha büyük tehlike altındadır? Hangisi hak ettiği ilgiyi almadığı için acı çekiyor? Hangisi diğeri tarafından boğuluyor? Bu kitapta, okumanın yalnız ve sessiz yanlarını aşırı vurguladıysam, bunun nedeni benim mizaç olarak yalnızlığa ve sessizliğe çoğu insandan daha fazla değer vermeye meyilli olmam olabilir ama aynı zamanda onların tehlike altındaki zihinsel deneyim türleri olmaları ve gerçek okumanın onlarsız basitçe imkânsız oluşudur.

Serendip Okurlar olarak büyümemizin çok azını planlayabileceğimizi fark etmek, bazıları için cesaret kırıcı ve diğerleri için teselli olacak. Charles Van Doren'ın *The Joy of Reading* (Okuma Sevinci) ile ilişkilendirdiği 189 kitabı, Mortimer Adler ile *Kitapları Nasıl Okumalı*'nın sonunda listeledikleri 173 vazgeçilmez kitabı ve kesinlikle Michael Dirda'nın size edebiyat dünyasının kapılarını açacak dediği on altı metni okumak elbette mümkün ama irade gücüyle hepsinden ya da herhangi birinden zevk almak mümkün değildir. Auden'ın önerdiği 'kendini fethetme', başarılıldığında ki eğer başarılırsa şöyle ya da böyle, yontemsiz ve öngörülemez bir şekilde elde edilecektir. Serendipliğin görünmez eli tarafından yönlendirilmeye razı olmalıyız.

Bu kelime, günümüzde 'Gotik' gerilim ve terör hikâyesinin kurucularından biri olarak bilinen -eğer biliniyorsa- ancak kendi zamanında özellikle zarif ve yetkin bir mektup yazarı olarak ün salan meraklı adam Sir Horace Walpole tarafından icat edildi. Bir arkadaşına yazdığı 1754 tarihli bir mektupta, ilginç bir Venedik arması keşfini anlatır ve duraksayarak, "Bu keşif, aslında, neredeyse *Serendiplik* adını verdiğim türden." der. Sonra kendi icadının bu 'çok anlamlı kelimesini' açıklar: "Bir keresinde *Serendipli Üç Prens* adlı aptalca bir peri masalı okumuştum." Serendip, Sri Lanka'nın eski bir ismidir. "Majesteleri seyahat ederken onlar her zaman, araştırmadıkları şeyleri rastlantılar ve sağduyu yardımıyla keşfediyorlardı. Çünkü aradığınız bir şeyin keşfi bu tanımın altında yer alamaz." Birinin aramadığını bulması, şimdiye kadar en açık şekilde söylediklerimle ilgili olan mektubun unsuru olacaktır ama aynı derecede önemli olan, 'rastlantılar ve sağduyu ile' ifadesi ya da Walpole'un aynı mektupta daha sonra yazdığı gibi, 'rastlantısal sağduyu' ifadesidir.

Şans kendiliğinden olur ama serendiplik yetiştirilebilir. Serendipliği geliştirebilirsiniz. Hatta bir serendiplik öğrencisi

bile olabilirsiniz. Ortaçağ edebiyatında, talih ve şans tanrıçası Fortuna'ya hürmet edildiğini görürüz; omuz silkmek, ona ibadet etmenin dini bir yoludur: Çaresizliğin, kontrol gücümüzün ötesine uzanan her şeyin kabulü. Serendiplik fikrinde, talihin rastlantılarını değerlendirebileceğimiz ve onlardan, aradığımızı bulmaktan fazlasını yapmasaydık ulaşamayacağımız bazı bilgiler elde edebileceğimize dair bir tür umut, hatta bir beklenti vardır. Gerçekten de sadece sağduyuyu değil, aynı zamanda rastlantıları da geliştirmek mümkün olabilir. Kendini kontrolünüz dışındaki olayların önüne aktif olarak koymak mümkün ve arzu edilebilir olabilir.

İnternetin, özellikle de *Google* aramalarının, tesadüflerin sonunu işaret ettiği sık sık söylenir. Bunu ben de düşünürdüm. Örneğin, bir keresinde sözlüklerle ilgili bir denemede şöyle yazmıştım: “Elbette her sözlük veya ansiklopedi kullanıcısı, tesadüfi keşifleri hatırlayabilir. Belirli bir bilgiye ulaşmak için sayfaları çevirdiğimizde, gözlerimiz bir tuhaflığa takılır, bir kelime, deyim, kişi veya yer ilgimizi çeker; aramadığımız bir bilgidir bu ama karşı koyamayız. ‘Serendiplik’ kelimesine giderken ‘solleret’ kelimesine takılıyorum ve zırhlı şövalyelerin kıyafetlerini tamamlayan o tuhaf, geniş metal ayakkabıların bir adı olduğunu keşfediyorum ama bu tür bir şey, çevrimiçi bir sözlükte bir kelimeye baktığımda asla başıma gelmez. *Google*’ın nimeti, aradığınızı bulma konusundaki esrarengiz becerisidir; laneti, *aramadığınızı* o güzel tuhaf şeylerden birini çok nadiren bulmasıdır.” Artık böyle şeyler söylemiyorum çünkü sadece linklere tıklayarak ne kadar çok tesadüfün yoluma çıktığını fark ettim. (Bu kitaptaki en keskin alıntıların çoğunu bu şekilde buldum.)

Özellikle, okumayla ilgili olarak *Amazon*’daki bir özellik beni sonsuz bir şekilde büyüledi: ‘Bu Ürünü Satın Alan Kişiler Ayrıca Şu Ürünleri Satın Aldı.’ Çoğu zaman bu bilgi olabil-

diğince açıktır. Tolkien'in *The Fellowship of the Ring** kitabını satın alanlar, *The Two Towers*'ı** da satın aldı! Bu listelere tıklamaya devam ederseniz, bazı şaşırtıcı ve hatta açıklanamaz sonuçlarla karşılaşabilirsiniz. Örneğin bugün, *Original Sin: A Cultural History* kitabımı alanların Cicero'nun *On the Good Life* adlı kitabını da satın aldığını öğrendim. Elbette bu sadece bir kişiydi -*Amazon* bunu netleştirmiyor- ama ne tuhaf bir eşleşme... Cicero'nun iyi hayatın ne olduğuyla ilgili ne düşündüğünü bilmiyorum ve bunu öğrenmenin ilginç olabileceğini düşünüyorum.

Bunlar otomatik öneriler olsalar bile bu tür önerileri karşı konulmaz buluyorum, sanırım bu yüzden okuma listelerine bu kadar tutkuyla güvenmemeye başladım. Eskiden, yaz boyunca hangi kitapları okuyacağımı önceden belirlemeye çalışırdım ama sonunda fark ettim ki böyle bir listeye herhangi bir kitap eklemek, o kitabı *okumayacağımı* neredeyse garanti ederdi. Onu ne kadar merakla beklesem de okumam gereken metinler arasında yerini alır almaz benim için brokoli*** gibi olurdu ve listede *olmayan* herhangi bir kitap, başka bağlamlarda ne kadar az çekici görünse de hemen sıcak şekerlemeli dondurma kadar arzu edilir hâle gelirdi. Yıllar içinde, önceden belirlenmiş olana karşı bu içgüdüsel direnişin bir engel değil, bir armağan olduğuna karar verdim.

Serendipliği geliştirmek herkes için bir seçenektir ancak refah, güvenlik ve bilgi zenginliği koşullarında yaşayan insanlar için hayatı bir şeydir. 'Rastlantısal sağduyu' uygulamak, nereye gittiğimi bildiğimi düşünmeyi sevsem veya *Google*'ın bildiğini zannetsem dahi gerçekten bilmediğimi, ne aradığımı biliyorsa bu nedenle neye ihtiyacım olduğunu bilmediğimi, yazgı-

* *Yüzük Kardeşliği*, Metis Yayınları, 2018.

** *İki Kule*, Metis Yayınları, 2018.

*** Brokoli, özellikle ABD'de çocukların sevmediği bir sebze olarak kabul edilir.

(ç.n.)

mın efendisi ve kaderimin kaptanı olmadığımı, yazgımın efendisi ve kaderimin kaptanı olmamamın muhtemelen çok iyi bir şey olduğunu kabul etmektir. *Rastlantısal* bir sağduyu, en çok ihtiyacım olan ancak hevesli bir arayış olmadan bulma olasılığım en düşük olan bilgelik biçimi olabilir. Üstelik serendiplik, ‘Heves’ ile yakından ilişkilidir; her biri Plana karşı durur.

Plan, bir zamanlar bana çekici geliyordu ama ben Serendiplik ve ‘Heves’e taparak büyüdüm; başka tanrılara hizmet etmeye çalışabilirim fakat kalbim asla bununla yetinmez. Gerçekten, iyi bir kitabı bir plan ve programa bağlı kalmak için okumaktan ziyade kayıtsız bir kitabı eğlence için okumayı tercih ederim. Neden olmasın? Ne de olsa, bir zamanlar okumalarımızdan hiçbirini seçmezdik. Hepsi bize davetsiz, beklenmedik, bilinmeyen ve bizi seven birinin elinden gelirdi.

Her Şey Nasıl Başladı?

Bu anlatı sona yaklaşırken, kitapların bize okunduğu, bizi seven birinin yanında oturup gözlerimizi sayfaya diktiğimiz o erken deneyimlere dönelim. Maryann Wolf, *Proust ve Mürekkepbalığı* kitabında, birçok çocuk için kendisine okunma eyleminin ve dolayısıyla kitabın kendisinin *sevildiğini hissetmekle* güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu belirtiyor. Bu çağrışım, bu aşamada sona ermez. Romancı Penelope Fitzgerald’ın yorumladığı gibi: “Hayatınızda iki kez herkes tarafından onaylandığınızı bilirsiniz; yürümeyi öğrendiğinizde ve okumayı öğrendiğinizde.”

Okumayı öğrenmek gerçekten çok önemli bir başarıdır ve birçok yetişkin o tepeyi aşmakla ilgili pek çok şeyi hatırlayabilir. Fitzgerald tekrar: “Dört yaşımdan hemen sonra okumaya başladım. Sayfadaki harfler aniden pes etti ve neyi temsil ettiklerini kabul ettiler. Hepsi, aynı anda bana boyun eğdiler.” Bir mucize! Graham Greene’in anısı da benzer bir şekilde bir anda ustalaşmaya dayanıyor. “Bunu çok net hatırlıyorum, bir anah-

tar kilide oturdu ve ben okuyabildiğimi fark ettim; sadece, hecelerinin tren vagonları gibi birleştirildiği bir okuma kitabındaki cümleleri değil, aynı zamanda gerçek bir kitaptaki cümleleri. Kâğıt kaplı bir kitaptı ve üzerinde eli kolu bağlı, bir kuyunun içindeki ipin ucunda sallanan, beline kadar su yükselen bir çocuk resmi vardı; dedektif Dixon Brett'in bir macerası.

Ancak Greene'in ani güçlenmesine çok daha az hoş şeyler eşlik etti: Korku, önsezi.

“Uzun bir yaz tatili boyunca sırrımı sakladım çünkü şuna inanıyordum: Okuduğumu kimsenin bilmesini istemiyordum. Sanırım o zaman bile yarı bilinçli olarak bunun tehlikeli bir an olduğunu fark ettim. Okuyamadığım sürece güvendedim; çarklar dönmeye başlamamıştı, ama şimdi gelecek, tüm kitap raflarında çocuğun seçim yapmasını bekliyordu. Yeminli bir muhasebecinin, belki bir sömürge memurunun, Çin’de bir çiftlik sahibinin, bir bankada düzenli çalışan bir işçinin hayatı... Sanırım annem sırrımı keşfetmiş olmalıydı ki eve dönüş yolunda trendeyken karşıma, içinde bakılacak sadece tek bir resim, renkli bir önyüz olan başka bir gerçek kitap, R. M. Ballantyne’nin *Coral Island** kitabını çıkardı ama hiçbir şeyi kabul etmedim. Uzun yolculuk boyunca tek bir resme baktım ve kitabı hiç açmadım.”

Benzer şekilde, arkadaşlarımdan birinin oğlu, bariz zekâsına rağmen okumayı öğrenmekte yavaştı; zavallı çocuk, okumayı öğrenirse babasının artık ona yatmadan önce kitap okumayacağından korktuğunu itiraf edene kadar bu durum ebeveynlerini şaşırttı ve rahatsız etti. Ancak tekrarlanan ve güçlü güvencelerden sonra yeni, korku dolu bilginin içeri gir-

mesine izin verdi.

Okul, okumayla ilgili daha fazla gerilim getirir çünkü bir kişinin sınıftaki yeri, kişinin okuma yeteneğiyle belirlenebilir: “Hangi okuma grubundasın?” Okul aynı zamanda okurken hissedilen rahatlığın onaylanma eğiliminde olduğu yerdir. O hâlde okulda okuma, güçlendirme ve kaygı arasında zikzak çizen bir değişimle bağlantılı hâle gelir ve bu gelgitler bazı insanlar için ömür boyu sürer. Pennsylvania Üniversitesi’nde ve ayrıca lise düzeyinde İngiliz edebiyatı dersleri vermiş olan Erin O’Connor, bu sayfalarda vurguladığımız birkaç noktayı tekrarlayarak buradaki zorluklara tam olarak dikkat çekiyor:

“İngilizce öğretmenleri arabulucudur. Onlar kendi içlerinde son değildir. Olması gereken de budur. Genç okurların, kendi başlarına amaçlı ve kârlı bir şekilde okumak için ihtiyaç duydukları becerileri edindikten sonra atmaları gereken eğitim tekerlekleridir ama çoğunlukla bu geri teper. Çocuklar bundan soğur ve okumak, okul için yapmak zorunda oldukları bir ödev hâline gelir veya -bu model daha az tartışılıyor ama yine de rahatsız edici- bağımlı hâle gelirler. Okumaktan gerçekten zevk alabilirler ancak okuduklarından bir şey elde etmek için bir sınıfa, kaşıkla verilen derslere ve rehberli tartışmalara ihtiyaçları olduğunu düşünürler. İstekli ve heveslidirler ama öğretmenlerinden tam olarak öğrenmemeleri gereken şeyleri öğrenmişlerdir. Aktif olmaları gereken yerde pasif hâle gelirler; öğretmen tembellik, korku, belirsizlik ve hatta bazen okuma, ne okuyacağını seçme, nasıl okuyacağına karar verme, okuduğu hakkında ne düşündüğünü çözme konusunda gizli bir züppelik için koltuk değneği hâline gelir. Bu insanlar, en sevdikleri kitaplarla ilgili soruları en sevdikleri

olması *gerektiğini* düşündükleri çalışmaları listeleterek yanıtlayan ancak belki de hiç okumamış olan türden yetişkinlere dönüşüyor.”

Dolayısıyla, birçoğumuz için sıcak bir güvenlik kozası içinde ve tartışılmaz bir sevilme duygusuyla başlayan okuma, yavaş yavaş ve karşı konulmaz bir şekilde -hatta Gibbon’a göre *bilinçsizce*- bir stres alanına dönüşür. Belki de tek başımıza, başarılı veya başarısız olduğumuz tartışmalı bir ortam hâline gelir; bu istenmeyen yalnızlık kendimizi, bizi hem yönlendirebilen hem de onaylayabilen başkalarına yeniden bağlanmamıza veya bağlı kalmamıza neden olur. Başkalarına, belki de kendimize, okurlar ve dolayısıyla kişiler olarak gerçekte kim olduğumuz hakkında yalan söylemek anlamına gelir.

Bu koşullar altında, herhangi birinin *okur* olması -bunu sevdiği ve kendine hakim olamadığı için yapan biri- neredeyse mucize sayılır. Yine de bu olur, hem de güçlü bir şekilde. (Francis Spufford’ın *The Child That Books Built: A Life in Reading* adlı anı kitabının adı da buradan gelir.) Belki de o rahatlatıcı okunma kozasından ilk çıktığımızda, özellikle kitapların ve hikâyelerin sunduklarına karşı duyarlı oluruz. Greene’in spekülasyonları buradan gelmektedir: “Belki de sadece çocuklukta, kitapların yaşamlarımız üzerinde derin bir etkisi vardır. Daha sonraki yaşamda hayran oluruz, eğleniriz, hâlihazırda sahip olduğumuz bazı görüşleri değiştirebiliriz ancak kitaplarda, zaten aklımızda olanın yalnızca bir onayını bulmamız daha olasıdır.” Bu, Greene’in karakteristiği gibi gereksiz yere kasvetlidir. Kendi imajımızı doğrulamanın yolları olarak kitapları ve diğer metinleri kullanmaya meyilli olabiliriz fakat bu ayartmaya karşı koyabiliriz. Yine de çocukluğumuzda, kitabı kendi elimize alıp kendi başımıza oturduğumuzda -Elizabeth Bowen’ın dediği gibi- gerçekten ve tam olarak ‘kendimizi yansıttığımız’ kesinlikle doğrudur. Birçoğumuzun mahrum kalma korkularımızı yenmesi, bu yalnızlığı benimsemesi -aynı zamanda bir

bağlantı olan bu yalnızlığı- okumanın ödüllерinin gerçekten önemli olabileceğini gösteriyor.

Bu kitap boyunca, tekrar tekrar bu ödülleri tanımlamaya, deneyime eşlik eden tüm bu rahatlık ve endişelerden, kendini kınamalardan ve kendini tebriklerden ayırmaya çalıştım. Ayrıca ciddi okuma gereksinimlerine odaklanmanın önündeki tehlikeleri ve engelleri abartmadan kabul etmeye çalıştım. Bu tür tehlikeleri göz ardı etmek mümkündür -örneğin, kendinizi birden çok işi bir arada yapacak kadar yetenekli olduğunuzla ikna ederek- ancak direnmek boşuna gibi görünene kadar güçlerini büyütmek aynı derecede kolaydır. David Foster Wallace'ın Kenyon mezunlarına tavsiye ettiği şeyi yapmanın mümkün ve gerçekten gerekli olduğunu hatırlamamız gerekir. "Neye dikkat edeceğinizi seçecek kadar bilinçli ve farkında olmak, deneyimden nasıl anlam inşa edeceğinizi seçmek."

Bir kitabı elinize almak, -bir şeyi, herhangi bir şeyi okumaya karar vermek- belirli bir dikkat biçimini seçmektir. Bu seçim eşzamanlı olarak aynı sese karşı hem sessizlik hem de seçicilik yaratır; okur, hayal gücüyle hareket edip bir sayfada kelime bulma deneyiminden anlam inşa eder ama aynı zamanda ideal olarak okuduklarına karşı merhametli bir duruş sergilemeye çalışır. Bu seçici okur asla yalnızca pasif değildir, asla sadece bir tüketici değildir; sürekli olarak eleştirel bir yargıda bulunur. Bazen düşünceli bir ihtiyatla sempatisini esirger ve sonra, en kutsanmış anlarda, güvenin kazanıldığı zaman bu sempatiyi tamamen ve sınır tanımadan verir.

Yaklaşık yedi yüz yıl önce İngiliz bir keşiş, kütüphaneci, kitap koleksiyoncusu ve nihayetinde Durham Piskoposu olan Richard de Bury, "Kitaplarda ölüleri sanki yaşıyorlarmış gibi buluyorum," diye yazdı. "Kitaplarda gelecek şeyleri öngörüyorum; kitaplarda savaşa benzer işler anlatılır kitaplardan barış kanunları çıkar. Her şey zamanla bozulur ve çürür; Satürn,

doğurduğu çocukları yememeye son verir. Tanrı, ölümlülere kitapların çaresini vermemiş olsaydı dünyanın tüm görkemi unutulup gidecekti.” Okumanın zevklerine ve faydalarına coşkulu bir övgü, evet, ama çok coşkulu değil. Richard’ın zaman ve mekâna yayılan kitapsever okur topluluğu hâlâ önemli sayıda üyeye sahiptir. Okumayanlar bizden sayıca fazla -her zaman öyleydiler ve her zaman öyle olacaklar- ama okurlar olarak her zaman birbirimizi bulabiliriz ve her zaman diğerlerini gruba davet etmeye istekliyiz. Aşiretimiz çoğalsın.

KAYNAKLAR ÜZERİNE BİR DENEME

Evet, Yapabiliriz! Van Doren'ın ortak yazarı olduğu *How to Read a Book*'un revize baskısı 1972'de yayımlandı; bu versiyon bugün hâlâ basılıyor -New York: Touchstone Books- ve sağlıklı bir şekilde satıyor. Steve Jobs, *New York Times*'ın 15 Ocak 2008 tarihli sayısında yayımlanan bir röportajda artık kimsenin okumadığını duyurdu. 'En Aptal Nesil' ifadesi, Mark Bauerlein'in tam adı *The Dumbest Generation: How the Digital Age Stupefies Young Americans and Jeopardizes Our Future* (New York: Penguin, 2008) olan kitabından gelmektedir. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, kitabın kapağında Harold Bloom'un sıcak, kasvetli bir övgüsü yer alıyor: "Gençler arasında okumanın sona ermesi gibi çok karanlık bir konu üzerine acil ve pragmatik bir kitap."

Nicholas Carr'ın eski beyni için yazdığı ağıt *Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains* (New York: W. W. Norton, 2010) adlı kitabında bulunabilir. Bu düşündürücü ama belki de fazlasıyla karamsar olan kitaba ilerleyen sayfalarda birkaç kez değineceğim. Northwestern Üniversitesi'nden üç sosyolog Wendy Griswold, Terry McDonnell ve Nathan Wright'ın yazdığı *Reading and the Reading Class in the Twenty-First Century* isimli, başka şeylerin yanı sıra Amerikalıların okumaya yönelik etkileyici derecede olumlu tutumlarına değindikleri makaleye dikkatimi çeken Carr'dı (*Annual Review of Sociology* 31: 127-41).

M. Dirda'nın *Book by Book: Notes on Reading and Life* (New York: Henry Holt, 2005) adlı kitabından sadece küçük bir pasajı eleştirmek için söz ediyorum ancak birçok yönden keyifli ve okumaya değer bir anlatım. Benzer şekilde, Thomas Foster'ın *How to Read Literature Like a Professor* (New York: Harper, 2003) ve *How to Read Novels Like a Professor* (2008)

kitaplarındaki 'nasıl yapılır' yaklaşımı tüylerimi diken diken etse de biliyorum ki bu benim sorunum. Bunlar güler yüzlü ve birçok okur için oldukça faydalı kitaplardır. Zadie Smith'in çok farklı türde bir profesör hakkındaki yorumu, onunla *Penguin*'in internet sitesinde, *On Beauty** adlı kitabı hakkında yapılan bir röportajdan geliyor: http://us.penguingroup.com/static/rguides/us/on_beauty.html.

Heves: Kipling'in bu bölümde ve başka yerlerde alıntılarım denemesinin adı *The Use of Reading*. Orijinalinde Wellington Koleji'nde verilmiş bir konuşmaydı ve daha sonra *A Book of Words* (1928) adlı bir koleksiyonda basıldı. Richard Rodriguez'in *Hunger for Memory: The Education of Richard Rodriguez* (New York: Bantam, 1982) eseri artık haklı olarak bir Amerikan anı klasığı olarak görülüyor. Randall Jarrell'in büyük heves övgüsü -sonraki sayfalarda çok etkili olan- *Poets, Critics and Readers* adlı bir denemede yer alıyor ve Brad Leithauser tarafından düzenlenen *No Other Book: Selected Essays* (New York: Harper, 1999) içinde yeniden basıldı.

C. S. Lewis'in 'sosyal ve etik hijyen' olarak okumaya ilişkin vahşice esprili yorumu *An Experiment in Criticism*'de (Cambridge: Cambridge University Press, 1961) bulunabilir. Ray Suarez 2000 yılında, Harold Bloom ile *Harry Potter* hakkında röportaj yaptı: http://www.pbs.org/newshour/conversation/july-dec00/bloom_8-29.html. 'Övgümüzü hak eden' sayılı Amerikalı yazarlar hakkındaki yorumları 24 Eylül 2003'te *Boston Globe*'da yayımlandı: http://www.boston.com/news/globe/editorial_opinion/oped/articles/2003/09/24/dumbing_down_american_readers/. *How to Read and Why* isimli kitabı 2001 yılında yayımlandı (New York: Scribner). Profesör Williamson'ın, değersiz okumalarından yeterince utanmayan öğrenci-

* *Güzelliğe Dair*, Everest Yayınları, 2007.

ler üzerine umutsuzluğu, Ron Charles'ın *Washington Post*'ta -8 Mart 2009 Pazar- *On Campus, Vampires Are Besting the Beats* başlıklı bir öyküsünde ortaya çıktı. Dwight Macdonald'ın utancın motive edici gücünü reddettiğini, John Summers'ın 20 Ocak 2010'da *New Republic*'in internet sitesinde yayımlanan *Bring Back Dwight!* isimli makalesini okuyunca öğrendim: <http://www.tnr.com/book/review/bring-back-dwight>.

Alıntı yaptığım *LCD Soundsystem*'den James Murphy ile yapılan röportaj 24 Nisan 2010'da *Guardian of London*'da yayımlandı: <http://www.guardian.co.uk/music/2010/apr/24/lcd-soundsystem-this-is-olay>. Chesterton'ın harika makalesi *In Defense of Penny Dreadfuls* (1901) internette düzinelerce yerde bulunabilir. Auden'in 'ruhun dini bayramları' hakkındaki yorumu, *The Dyer's Hand*'deki (New York: Random House, 1962) kısaca *Reading* olarak adlandırdığı denemesinden gelir. Walter Kirn'ün *Lost in the Meritocracy: The Undereducation of an Overachiever* (New York: Doubleday) adlı kitabı 2009'da çıktı. Cathleen Schine'in *I Was a Teenage Illiterate* adlı makalesi 26 Şubat 2010'da *New York Times* *Kitap İncelemesi* bölümünde yayımlandı: <http://www.nytimes.com/2010/02/28/books/review/Schine-t.html>.

Hepsi Kafanızda: Pinker'ın yazının 'vidalanması' konusundaki ifadesi, Diane McGuinness'in *Our Children Can't Read: And What We Can Do About It* (New York: Free Press, 1997) adlı kitabına yazdığı 'Önsöz'de yer alır. A. D. Nuttall'ın kışkırtıcı kitabı *Why Does Tragedy Give Pleasure* (New York: Oxford University Press) 1996'da çıktı. "Hepimiz kötü olsaydık, belki de sorun olmazdı. İşkenceciler dünyası, Oidipus'un kör edilmesinden doğal olarak memnun olacaktır... Trajedi neden 'bizim gibi insanlara' zevk veriyor?" Maryanne Wolf'un *Proust and the Squid* (New York: Harper, 2008) ve Stanislas Dehaene'in *Reading in The Brain* (New York: Viking, 2009)

kitaplarının her ikisi de beyinlerin nasıl okuduğuna dair araştırmaların durumu hakkında genel olarak benzer hesaplar veren harika eserlerdir ancak aralarında farklılıklar da mevcuttur ve bunlar ortaya çıktıklarında kimin argümanlarını tercih edeceğimi bilmemin hiçbir yolu yok.

Dr. Johnson'ın, Cordelia'nın ölümünü okurken yaşadığı acıya ilişkin açıklaması, Shakespeare'in oyunlarının büyük incelemede -1765- *Kral Lear* için yazdığı notlarda bulunabilir.

Tutkular: Neil Gaiman, 2004 yılında *Mythcon 35*'te -Mitopoeik Topluluğu'nun yıllık toplantısı- yaptığı Onur Konuştu konuşmasında *Narnia* kitaplarına olan bağlılığını itiraf etti: <http://www.mythsoc.org/mythcon/35/speech/>. Michael Chabon'un etkinin 'mutluluğu'nu kutlaması, keyifli koleksiyonu *Maps and Legends*'da (Haritalar ve Efsaneler, San Francisco: McSweeney's Books, 2008) yeniden basılan *Fan Fiction: On Sherlock Holmes* adlı makalesinde görülür. Churchill-Stafford Cripps anekdotu ile ilk nerede karşılaştığımı hatırlamıyorum. Alex Rose'un "En azından TV izliyorlar." satırı, *Kitabın Geleceği Enstitüsü*'nün blogunda yer aldı: http://www.futureofthebook.org/blog/archives/2009/07/the_almighty_word.html.

Gibbon, hayatının son yıllarında yazdığı otobiyografisi, ölümünden bir yıl sonra, 1795'te yayımlandı. William Gaddis'in *The Recognitions*'ı 1955'te çıktı; bazı yeni baskılar bin sayfadan daha kısa sürüyor, bu da neredeyse okumayı tekrar deneyebileceğimi düşündürüyor.

Akıntıya Karşı: Lowes'in *The Road to Xanadu: A Study in the Way of the Imagination*'ı, Dyer Press adlı bir şirket tarafından yayımlanan pahalı bir baskı olsa da basılıyor gibi görünüyor. Bartram'ın *Travels* kitabının, *Library of America* baskısı (1996) da dahil olmak üzere çeşitli versiyonları mevcuttur. *Sir*

Gawain and the Green Knight'ın en sevdiğim İngilizce çevirisi Simon Armitage'inkidir (New York: W. W. Norton, 2007); bu kitabı aynı yayıncıdan yayımlanan Seamus Heaney'nin *Beowulf*'unun -2001- harika bir devam kitabı gibi düşünün. Hume'dan yapılan alıntı, daha önceki felsefi çalışmalarının bir kısmını daha erişilebilir kılma girişimi olan *Enquiry Concerning Human Understanding* (1748) adlı eserinden alınmıştır.

Duyarlılık: Machiavelli'nin terbiyeli kütüphane tavrına ilişkin açıklaması, J. R. Hale tarafından düzenlenen *The Literary Works of Machiavelli*'de basıldığı şekliyle Francesco Vettori'ye yazdığı bir mektuptan gelir (Oxford: Oxford University Press, 1961). Terry Eagleton'ın yüksek kültürün otomatik olarak ahlaki mükemmelliği ürettiği fikrine yaptığı vurgu, *Literary Theory: An Introduction** kitabının yıldönümü baskısında (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2008) bulunabilir. Auden, Lichtenberg'ün aynalar ve eşekler hakkındaki di-zesini alıntılamaı severdi; ondan aldım. Brendan Gill'in John O'Hara hakkındaki anekdotu, *Here at the New Yorker*'daki (New York: Random House, 1975) anılarındaki pek çok ilginç anekdottan biridir. Mikhail Bakhtin, iletişimde tepkinin önceliği hakkındaki fikrini, Caryl Emerson ve Michael Holquist tarafından İngilizceye tercüme edilen ve *The Dialogic Imagination* (Austin: University of Texas Press, 1981) kitabında yer alan, 1930'larda kaleme aldığı *Discourse in the Novel* isimli denemesinde ortaya koyuyor. Alberto Manguel'in okurların cömertliği hakkındaki yorumu, ünlü kitabı *History of Reading*'den** (New York: Viking Press, 1996) alınmıştır.

The Interesting Narrative of the Life of Olaudah Equiano, or Gustavus Vassa, the African 1789'da yayımlandı ve olduk-

* *Edebiyat Kuramı*, Ayrıntı Yayınları, 2011.

** *Okumanın Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, 2004.

ça popüler olup birkaç kez basıldı. Charles Simic'in ek açıklamalarla ilgili güçlü görüşleri 14 Aralık 2009'da *New York Review of Books* blogunda yayımlandı: <http://blogs.nybooks.com/post/283414678/on-the-couch-with-philip-roth-at-the-morgue-with-pol>. Jeremias Drexel'in benzer şekilde açıklama ekleme konusundaki kararlılığını, bu kitapta daha sonra tekrar alıntı yapacağım Tarihçi Ann Blair'den öğrendim. Ben bu kitabı kaleme alırken, *Too Much to Know: Managing Scholarly Information before the Modern Age* kitabı henüz çıkmadı ama çıkmasını sabırsızlıkla bekliyorum. Burada öncelikle *Journal of the History of Ideas* 64:1 (Ocak 2003)'de yer alan *Reading Strategies for Coping with Information Overload, 1550-1700* makalesinden faydalandım. Keith Thomas'ın not alma ve bilimsel organizasyon çeşitleri üzerine karakteristik olarak keyifli meditasyonu, *London Review of Books* 32:11'de (10 Haziran 2010) bir 'Günlük' girişi olarak görüldü.

Yavaş, Yavaş: *Bkkeepr* hakkında daha fazla bilgi edinmek isterseniz, URL <http://bkkeepr.com/>'dur. Peter Boxall'ın *1001 Books You Must Read Before You Die* adlı eseri hakkında şu âna kadar bahsettiğimden daha fazla bilgi vermek istemiyorum ve *1001 Paintings You Must See Before You Die*, *1001 Movies You Must See Before You Die* vb. hakkında bir bilginiz yoksa bu kitapları benden duymuş olmayın. Aynı derecede iç karartıcı bir not olarak, olağanüstü R. A. Lafferty'nin çalışmalarının çoğunun baskısı tükenmiştir; ilk kez 1966'da yayımlanan ve daha sonra Lafferty'nin *Nine Hundred Grandmothers* isimli kısa kurgu koleksiyonunda -başlık öyküsü başka bir küçük başyapıt olan- yeniden basılan *The Primary Education of the Camiroi* öyküsünü bulmanın kolay olacağını sanmıyorum.

Don Tapscott'un *Grown Up Digital: How the Net Generation Is Changing Your World* (New York: McGraw-Hill, 2009) kitabına kendi başıma mı rastladım, yoksa Nicholas Carr'ın

bir kitabında mı okudum hatırlamıyorum. Muhtemelen ikincisi ama blog okuyucularımdan biri olan Scott Howard benim için alıntıyı bulana kadar, Joe O'Shea hakkında nerede okuduğumu unutmuştum. Geoff Nicholson'ın arkadaşı Rob ile yaptığı okuma yarışmasıyla ilgili hikâyesi 19 Şubat 2009'da *New York Times Book Review* sayfasında yayımlandı: <http://www.nytimes.com/2009/02/22/books/review/Nicholson-t.html>. Martin Amis'in romanının tam adı *Money: A Suicide Note*'dur (New York: Viking, 1985; ilk kez 1984'te Birleşik Krallık'ta yayımlandı.).

Gerçek İtiraf: William James, *Principles of Psychology* (1890) adlı eserinde bize bebeklik bilincimizle ilgili o unutulmaz sözü verdi. Christine Rosen'ın *People of the Screen* adlı makalesi The New Atlantis'in Güz 2008 sayısında yayımlandı. Sam Anderson'ın *In Defense of Distraction* -Rosen'in denemesinin neredeyse tam tersi- *New York*'un 25 Mayıs 2009 tarihli sayısında çıktı; Cory Doctorow'un 'kesinti teknolojileri' ile ilgili satırı burada bulunabilir: <http://www.locusmag.com/Features/2009/01/corydoctorow-writing-in-age-of.html>. Çoklu görevin sorunlu bilişsel sonuçlarına ilişkin son araştırmaların iyi bir genel açıklaması, *New York Times*'in 6 Haziran 2010 tarihli sayısında *Hooked on Gadgets, and Paying a Mental Price* başlıklı bir makalede bulunabilir. *The Myth of Multitasking: How 'Doing It All' Gets Nothing* (San Francisco: Jossey-Bass, 2008) adlı kitabında Dave Crenshaw, gerçek çoklu görevin altında imkânsız olduğuna dikkat çekiyor ve daha doğru bir alternatif olarak 'anahtargörev' terimini öneriyor.

David Foster Wallace'ın 2005'te Kenyon Koleji'nde verdiği mezuniyet konuşmasının hafifçe düzenlenmiş bir versiyonu *Wall Street Journal*'da 19 Eylül 2008'de, Wallace'ın kendi eliyle yürek parçalayan ölümünden sadece birkaç gün sonra yayımlandı.

Kayıp: Winifred Gallagher'ın *Rapt: Attention and the Focused Life* (New York: Penguin, 2009) kitabı, kısa bir yaşam koçu modunda yayımlanmasaydı çok iyi bir kitap olabilirdi. Bu ton kulak tırmalıyor. Aslında Maggie Jackson'ın *Distracted: The Erosion of Attention and the Coming Dark Age* (New York: Prometheus Books, 2008) kitabından bu konular hakkında daha fazla şey öğrendim ancak bu sayfalardan alıntı yapmadım.

Auden'ın *Horae Canonicae* -her biri manastır saatlerinden birinin adını taşıyan yedi bağlantılı şiir- hem *Collected Poems* (Toplu Şiirler, New York: Modern Library, 2007) hem de *Selected Poems* (New York: Vintage, 2007) kitaplarında yer alır. 1949 ve 1954 yılları arasında bu şiirler üzerinde çalıştı ve ben- ce bir şair olarak en büyük başarısını oluşturuyorlar. Alıntılarım şiirlerin üçüncüsü olan *Sexten**; sonlardaki bölümlerimden biri başlığını *Lauds* şiirinden alıyor: “Yalnızlıkta, dostluk için.”

Cobbett'in Swift'i keşfetmesiyle ilgili anekdotu Margaret Willes'in *Reading Matters: Five Centuries of Discovering Books* (New Haven: Yale University Press, 2008) adlı güzel kitabında buldum. Lynne Sharon Schwartz'ın *Ruined by Reading: A Life in Books* (Boston: Beacon Press, 1996) bir okurun yaşamının bilge ve eğlenceli bir anlatımıdır. Bu kitabın son bölümünde, Jonathan Rose'un *The Intellectual Life of the British Working Classes* (New Haven: Yale University Press, 2001) kitabından birkaç kez alıntı yaptım ve eğer uygun oran izin verseydi, bir düzine daha alıntı yapardım. İkinci baskısı yeni çıktı (2010).

Başrahip Hugh'un Tavsiyesi: St. Victor'lu Hugh hakkında bildiğim hemen hemen her şeyi, metinde belirttiğim gibi,

* Neredeyse tüm Hristiyan ayinlerinde mevcut olan ve günün şafaktan sonraki altıncı saatine denk gelen dua zamanı. (ed.n.)

Ivan Illich'in *In the Vineyard of the Text: A Commentary to Hugh's Didascalicon* (Chicago: University of Chicago Press, 1996) adlı şaşırtıcı kitabından öğrendim. Çok fazla tavsiye etmem ama Illich beni Jerome Taylor'ın *Didascalicon* çevirisine götürdü (New York: Columbia University Press, 1961, 1991). Josek Pieper'in *On Hope* adlı kitabının Rahibe Mary Frances McCarthy tarafından yapılmış güzel bir çevirisi var (San Francisco: Ignatius Press, 1986).

Charles Simic'in Amerika'da şiirin durumunu kutlaması, *New York Book Reviews* blogundaki yazılarından bir diğerinde yer alıyor: <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2010/apr/27/confessions-of-a-poet-laureate/>. W.S. Merwin'in *Why Some People Do Not Read Poetry* adlı kitabı da *New York Kitap İncelemesi* blogunda, 30 Nisan 2009 tarihinde yayımlandı.

Adler ve Van Doren'in Mükemmel Dönüşü: Şimdi Darwin'in Otobiyografisi olarak adlandırdığımız şeye Darwin'in kendisi, sadece ailesinin okumasını *Recollections of the Development of my Mind and Character** adını verdi. Oğlu Francis, 1902'de düzenlenmiş bir versiyonunu yayımladı.

Plastik Dikkat: Burada yine Nicholas Carr'ın yukarıda sözü edilen *The Shallows* adlı eserinden yararlanıyorum. Norman Doidge'den alıntı yaptığı kitap *The Brain That Changes Itself: Stories of Personal Triumph from the Frontiers of Brain Science*** (New York: Viking, 2008). Clay Shirky'nin *Savaş ve Barış*'ı reddetmesi, 2008 yılının temmuz ayında *Britannica Encyclopedia* blogunda Carr ile yaptığı bir söyleşi sırasında geldi: <http://www.britannica.com/blogs/2008/07/why-abundance-is-good-a-reply-to-nick-carr/>. Bu karşılıklı söyleşideki her

* *Otobiyografi*, Pinhan Yayınları, 2017.

** *Kendini Değiştiren Beyin*, Pegasus Yayınları, 2012.

giriş okumaya değer.

N. Katherine Hayles'in *Hyper and Deep Attention: The Generational Divide in Cognitive Modes* adlı makalesi *Modern Language Association*'ın yıllık yayını *Profession*'da (2007) yayımlandı. Hayles, *Chronicle Review*'da (31 Ocak 2010) David Glenn tarafından yazılan *Divided Attention* adlı bir makalede çağdaş pedagojik zorluklar konusunda alıntılanmıştır.

Eğitim Almak: Yukarıda, birinci bölümün notlarında Wendy Griswold, Terry McDonnell ve Nathan Wright'ın makalesinden alıntı yapıyorum. Peter Brown'ın *Augustine of Hippo: A Biography* yeniden düzenlenmiş baskısı (Berkeley: University of California Press, 2000) mevcut en iyi versiyondur; biyografik incelik ve bilimsel derinliğin bir modelidir. George Steiner, *The End of Bookishness* adlı bir makalesinde Erasmus'u kutluyor. (Times Literary Supplement, 8-14 Temmuz 1988). Buradaki erken modern bilimsel uygulama hakkındaki tüm yorumlarım, yukarıda bahsedilen Ann Blair'in makalesinden alınmıştır.

Clay Shirky'nin 'filtre arızası' hakkındaki harika sözü, 19 Eylül 2008'de New York'taki *Web 2.0* Fuarı'nda verdiği bir konuşmadan geliyor. Shreeharsh Kelkar bloguna yorum yaptı: <http://cogsciresearch.blogspot.com/2008/08/in-praise-of-skimming-response-to.html>. Peter Norvig, Nate Anderson'ın *Ars Technica* internet sitesinde *Sorry, English Major, the Engineers Have Triumphed* gibi talihsiz bir başlığa sahip makalesinde konsantre olma ve göz gezdirmenin bir arada bulunmasından alıntılandı: <http://arstechnica.com/techpolicy/news/2010/02/sorry-english-major-the-engineers-have-triumphed.ars>. Ne için savaştığımı ve mühendislerin nasıl diğer tarafa geçtiğini bilmememe rağmen yenilgiyi kabul etmeyi reddediyorum.

John Milton'ın *Of Education* kitabı 1644'te basıldı.

Sessizlik Lütfen: George Prochnik'in *In Pursuit of Silence: Listening for Meaning in a World of Noise* (New York: Doubleday, 2010) kitabını neden yazdığına ilişkin açıklaması, kitabın Amazon sayfasında yer alıyor. Bernard Knox'un *Silent Reading in Antiquity* adlı eseri *Greek, Roman, and Byzantine Studies* 9 (1968)'de yayınlandı. Paul Saenger, *Space Between Words: The Origins of Silent Reading* (California: Stanford University Press, 2000) adlı eserinde manastır kültüründe sessiz okumanın ortaya çıkışı hakkındaki argümanını geliştirir. Bruce R. Smith'in *The Acoustic World of Early Modern England* (Chicago: University of Chicago Press, 1999) oldukça yoğun ama alışılmadık biçimde düşündürücü; aynı şey Diana Webb'in *Privacy and Solitude in the Middle Ages*'i (Londra: Hambledon ve Londra, 2007) için de söylenebilir.

Victoria Coren'ın, Andy Burnham'ın kütüphane planına muhalefeti Londra'daki *Sunday Observer*'da yayımlandı (12 Ekim 2008); Charlotte Leslie'ninki *Guardian*'da (13 Ekim 2008). Paul Bloom'un *The Pleasures of Imagination* adlı makalesi *Chronicle Review* dergisinin 30 Mayıs 2010 sayısında yayımlandı; *How Pleasure Works: The New Science of Why We Like What We Like** adlı kitabından uyarlanmıştır (New York: W. W. Norton, 2010).

Out of a Book adlı güzel makale, Hermione Lee tarafından düzenlenen *The Mulberry Tree: Writings of Elizabeth Bowen*'da (New York: Harcourt, 1987) bulunabilir.

En sevdiğim biyografilerden biri -biyografiden çok deneme olsa da- Francis Spufford'un *The Child That Books Built: A Life In Reading* (Londra: Faber ve Faber, 2002). Onu burada alıntılama şansına sahip olduğum için memnunum ve bunu bir

* *Hazzın Bilimi: Sevdiğimiz Şeyleri Neden Severiz*, Alfa Yayıncılık, 2017.

düzine kez daha yapma isteğine şiddetle karşı koymak zorunda kaldım.

Bir Kez Daha, Hissederek: Chesterton'ın *The Man Who Was Thursday* kitabı 1907'de çıktı; çevrimiçi ücretsiz olanlar da dahil olmak üzere birçok sürüm mevcuttur. Auden'in *A Knight of Doleful Countenance* adlı eseri New Yorker'da (25 Mayıs 1968) yayımlandı ve daha sonra önsöz ve sonsözleriyle (New York: Random House, 1972) *Second Thoughts on Kierkegaard* alt başlığıyla yeniden basıldı. L. E. Sissman'ın ormandaki açıklığa ilişkin imajı, *Innocent Bystander: The Scene from the 70* (New York: Vanguard Press, 1975) adlı ciltte toplanan *The Atlantic*'teki *Innocent Bystander* sütunlarından birinden geliyor. Bu alıntıyı Patrick Kurp'un *Anecdotal Evidence* blogunda buldum: <http://evidenceanecdotal.blogspot.com/2008/08/clearing-in-forest.html>.

Walter Benjamin'in *The Storyteller: Reflections on the Works of Nikolai Leskov**, Harry Zohn tarafından çevrilen (New York: Schocken Books, 1968) ve ölümünden sonra yayımlanan *Illuminations* koleksiyonunda yer alır. Auden'in beş olası okur hükmü, *A Certain World: A Commonplace Book* (Londra: Faber and Faber, 1970)'ta sıralanır; eleştirel 'kendini fethetme' konusundaki ısrarı, C. S. Lewis'in *English Literature in the Sixteenth Century, Excluding Drama* adlı kitabının *The Griffin*'de (Mart 1956) yayımlanan bir incelemesinden gelir.

Yalnızlıkta, Dostluk İçin: *Although of Course You End Up Becoming Yourself: A Road Trip with David Foster Wallace* (New York: Broadway Books, 2010) kitabında David Lipsky'ye göre Wallace, "Kitapların amacının yalnızlıkla mücadele etmek ol-

* Nurdan Gürbilek tarafından Benjamin'in metinlerinden derlenerek oluşturulan ve Metis Yayınları tarafından yayımlanan *Son Bakışta Aşk* kitabının içerisinde bu bölüm bulunabilir. (e.n.)

duğu...” fikrini Jonathan Franzen ile yaptığı bir sohbet sırasında, 1995’te, ikisi de yazarlık kariyerlerinin başlarındayken ileri sürdü. Nicholson Baker’ın *U and I* kitabı (New York: Random House, 1991) oldukça komik ve yazarların diğer yazarlarla, özellikle de hayran oldukları yazarlarla nasıl ilişki kurdukları konusunda rahatsız edici bir anlayışa sahip.

Sanırım, projenin önde gelen isimlerinden Kathleen Fitzpatrick tarafından yazılmış olan *CommentPress* misyon bildirisi şu adreste bulunabilir: <http://mediacommons.futureofthebook.org/mcpres/cpfinal/introduction/>. Daha fazla insan bu projeyi bilmeli. Steven Johnson’ın alıntılıadığım makalesinin adı *Yes, People Still Read, but Now It’s Social* ve ilginç bir şekilde *New York Times*’ın İşletme Bölümü’nde (18 Haziran 2010) yayımlandı.

Serendip: Sir Horace Walpole (1717-1797), eski ‘Gotik’ romanlardan biri olan *The Castle of Otranto*’yu* yazmasına rağmen, en büyük başarısını kendi evinin -Londra’nın batısındaki Twickenham’daki efsanevi Çilek Tepesi- tasarımcısı ve harika şekilde hazırlanmış binlerce mektubun yazarı olarak kazandı. Bazı saygın yayımcıların gerçekten bunlardan bir seçki sunması gerekiyor ancak koleksiyonun tamamını *Project Gutenberg*’de bulabilirsiniz. Arkadaşı Horace Mann’a yazdığı bir mektupta (28 Ocak 1754) ‘serendiplik’ terimini ilk kez kullandı.

Her Şey Nasıl Başladı: Penelope Fitzgerald’ın ‘herkes tarafından onaylanma’ konusundaki hassas hatırası, ara sıra yazdığı *A House of Air* (Hava Evi, New York: Harper Perennial, 2009 [2003]) adlı düzyazı koleksiyonunda yer alan *Why I Write* adlı makalesinde bulunabilir. Maryanne Wolf’un *Proust and*

The Squid'inden kullandığım alıntıyı buldum. Graham Greene'in bir okur olarak kökenlerine ilişkin açıklaması *The Lost Childhood and Other Essays* (New York: Viking, 1952)'de bulunabilir. Erin O'Connor'ın edebiyat öğretimi yoldan çıkınca başına gelenlerle ilgili üzüntüsü bloğunda yer alıyor: http://www.erinoconnor.org/archives/2009/01/poe_prompt.html.

Son alıntıma nasıl vardığımı şimdi hatırlayamıyorum ancak bir süre önce, *Google Kitaplar*'da E. C. Thomas (Londra: De La More Press, 1903) tarafından İngilizceye çevrilen *The Love of Books: Being the Philobiblon of Richard de Bury*'yi keşfettim. Bu tür belirsiz metinler için *Google Kitaplar* harika bir hazine evidir. Richard de Bury 1281'de doğdu ve 1345'te öldü.

TEŞEKKÜRLER

Okumakla ilgili bir kitapta kime teşekkür etmek gerekir? Anneme ve babama, bana okumayı öğrettikleri için mi? Yıllar içerisinde bana önerdikleri kitaplarla hayatımı değiştiren insanlara mı? Evet, evet ama dikkatli olmazsam bu listenin sonu gelmez. Bu ithaf, özellikle kabul etmekten memnuniyet duyduğum önemli bir borcu gösteriyor; şimdi, radikal seçiciliğe olan bağlılığımla yönetilen birkaç isme geçiyorum:

Bu projeye teşvik eden, destekleyen, düzenlemeler yapan, açıklamalar isteyen, anekdotlar öneren ve tüm yazma süreci boyunca benimle neşe ve yardımsever bir tutumla yazışan editörüm Cynthia Read;

Profesyonelliği ve nezaketi örnek teşkil eden Oxford University Press ile bağlantılı herkes;

Bu yazarın hayatını birçok yönden kolaylaştıran menajerim Christy Fletcher;

Kitabın son taslağını okuyan ve son derece yararlı tavsiyelerde bulunan Susan Holman, Tim Larsen, Bryan McGraw, Dan Treier ve John Wilson; (Tavsiyelerini her zaman olmasa da genellikle kabul ettim.)

Bu kitaptaki fikirlerin çoğunun ilk kez denendiği *Text Patterns* blog sayfasının (<http://textpatterns.thenewatlantis.com/>) okurları ve yorumcuları;

Bu kitabın yazılması boyunca destek, rahatlama, teşvik, neşe ve aile sevgisinin diğer tüm kutsanmış biçimlerini sunan karım Teri ve oğlum Wesley;

Son olarak, *Yaşanmış Teoloji Projesi*'nin Virginia semineri-

ne katılanlar: Yukarıda adı geçen Susan Holman, Carlos Eire, Mark Gornik, Patricia Hampl, Charles Marsh -organizatör ve toplayıcı- ve Chuck Mathewes. Belki de sadece onlar bu kitabın yaşanmış teolojide bir alıştırma olduğu hissini anlayacaklardır. Geçtiğimiz birkaç yıldıki dostlukları benim için derinden anlamlıydı; bağlarımızın önümüzdeki yıllarda güçlü olmaya devam edeceğini umuyorum ve buna güveniyorum.

Kitaplarla ve özellikle edebiyatla olan ilişkimizi yeniden gözden geçirmenin zamanı gelmedi mi?

Okumak erdemli bir faaliyet midir?

Karakterimizi güçlendirir ya da yüceltir mi?

Okumanın Hazzı, mevcut kültürel ve teknolojik iklimin 'okuma' üzerindeki olumsuz etkisini gösterirken, dijital dünyanın sunmuş olduğu avantajlarla bu durumu lehimize çevirmenin yollarını araştırıyor.

Jacobs, okumanın mecburiyetten değil, öncelikle zevk almak amaçlı bir aktivite olması gerektiğini savunuyor. "Ne okuduğumuzu, ne kadar okuduğumuzu ve ne okumadığımızı saplantı hâline getirmeyi bırakırsak daha mutlu, daha iyi okuyucular oluruz. Ancak en güçlü okuma deneyimini yaşamak için, kişinin çoğu zaman 'alışkanlığın keskinleştirdiği irade gücü'yle yaratılması gereken 'derin bir yalnızlığa' sahip olması gerekir."

Elbette okuma zevkine yönelik en büyük tehdit, boş zamanlarımızın giderek daha fazlasını tüketen, çoğunluğu dijital olan dikkat dağıtıcıların saldırısıdır. Ancak Jacobs, gündelik hayatımızın önemli bir parçası olan son teknolojik cihazları 'okumanın düşmanı' olarak görmenin mantıksız olduğunu savunuyor çünkü bu sayede günümüz dünyasında kitaplara ulaşmak hiç olmadığı kadar kolay.

Acaba sorunu kendi iç dünyamızda mı aramalıyız?

